

PÄÄKIRJOITUS

- 4 ARI KORHONEN & KATARIINA MÄKINEN
Eettiset käännteet ja kontrollit. Tutkimusetiikka ja tieteellinen julkaiseminen

TUTKIMUSARTIKKELIT

- 12 TERO TOIVANEN & VILLE LÄHDE
Reaalipoliittinen ilmastoasiantuntijuus ilmastotoimien estäjänä
- 38 JUHA SUORANTA, MARKO TERÄS & HANNA TERÄS
Koulutus digitalisaation vallassa? Kohti data- ja algoritmiohjattua korkeakoulutusta

NUMERON TAITEILIJAT

- 52 SALOME RAJANTI Kuluvaan ruumiin värit ja äänet

ESSEE

- 62 TUIJA KOKKONEN *Eihmisten esitys*: seuraamassa lintuja täällä rajaseudulla

ESITTELYJÄ & ERITTELYJÄ

- 80 LIINA SOINTU
Kapitalismin hiertymiä ja silityksiä iholla: terapeutin kulttuuri vetäytyvässä hyvinvointivaltiossa
- 86 TIETEELLINEN ELÄMÄ

TOIMITUS Ari Korhonen, Katariina Mäkinen (päätoimittajat), Juha Raipola (toimitussihteeri), Tanja Tiekso (Numeron taiteilija -osio), Tuomo Alhojärvi, Jussi Backman, Tuukka Brunila, Timo Harjuniemi, Timo Kaitaro, Jukka Könönen, Hanna Kuusela, Emma Lamberg, Alekski Lohtaja, Hanna Lukkari, Karoliina Lummaa, Olivia Maury, Jussi Palmusaari, Marja Peltola, Janne Porttikivi, Minna Seikkula, Tero Toivanen, Juhana Venäläinen, Mikko J. Virtanen, Johan Wahlsten

TOIMITUSNEUVOSTO Mika Elo, Yrjö Haila, Ilpo Helén, Merja Hintsa, Samuli Hurri, Markku Koivusalo, Tuija Kokkonen, Turo-Kimmo Lehtonen, Susanna Lindberg, Maiju Loukola, Mika Ojakangas, Tuija Pulkkinen, Kari Saastamoinen, Kimmo Sarje, Petri Ylikoski

TILAUSHINNAT vuosikerta (4 nroa) 32€, Tutkijaliiton jäsenet 24€, opiskelijat ym. 20€, Eurooppaan 32€, Euroopan ulkopuolelle 38€. Välittäjän kautta tilattaessa lisämaksu. Tilaukset ovat jatkuvia. Seuraavaa vuotta koskevat peruutukset kuluvaan tilauskauden loppuun mennessä.

ULKOASU Otto Donner, Kimmo Kallio
TOTEUTUS Juha Raipola
PAINO Waasa Graphics
ISSN 0356-3677
JULKAISIJA & KUSTANTAJA Tutkijaliitto ry
Tiedejaedistys.fi | tiedejaedistys@tutkijaliitto.fi

Eettiset käännteet ja kontrollit: tutkimusetiikka ja tieteellinen julkaiseminen

ARI KORHONEN & KATARIINA MÄKINEN

Tutkimuseettinen sääntely ja siihen liittyvien dokumenttien ja ohjeistusten tuotanto on laajennut ja kiihtynyt Suomessa koko 2000-luvun ajan. Humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kohdalla tämä on merkinnyt eettisen ohjeiston ja ennakoarvioinnin käytäntöjen institutionalisoitumista. Ennen 2000-lukua tällaisia käytäntöjä ei Suomessa ihmistieteiden kohdalla ollut, mutta 2000-luvun alussa ilmeni sekä kotimaista että kansainvälistä painetta tutkimuseettisen hallinnan kiristämiseen ja selkeyttämiseen. Tutkimuseettinen neuvottelukunta oli perustettu noin kymmenen vuotta aiemmin opetus- ja kulttuuriministeriön asiantuntijaelimeksi. Neuvottelukunnan tuottaman selvityksen mukaan sen tietoon 2000-luvun alussa tulleet humanististen ja yhteiskuntatieteiden alan eettiset ongelmat olivat “luonteeltaan siinä määrin vakavia että neuvottelukunta katsoi tarpeelliseksi kohdistaa toiminnassaan erityistä huomiota noihin tieteenaloihin” (TENK 2009).

Vuonna 2003 Tutkimuseettinen neuvottelukunta nimittikin nelihenken työryhmän selvittämään erillisen ihmistieteitä koskevan ohjeistuksen tarvetta Suomessa. Valmistelemaan tehtävään nimetty työryhmä päätyi kuitenkin ohjeistuksen sijaan julkaisemaan kirjan *Etiikkaa ihmistieteille*

(Hallamaa ym. 2006), jonka mukaan “tutkimuksen etiikka muotoutuu jokaisen alan omassa käytännössä sekä kunkin alan sisäisessä ja myös tieteenalojen välisessä vuorovaikutuksessa, eikä sitä ole mahdollista ohjeistaa tyhjentävästi eikä kirjata mihinkään teokseen” (TENK 2009).

Työryhmän mukaan kattavan tutkimuseettisen ohjeiston laatiminen ihmistieteisiin ei ollut edes tavoiteltava päämäärä. Tutkimuseettinen neuvottelukunta kuitenkin koki tällaisen ohjeistuksen tarpeen niin polttavaksi, että eettisen ennakoarvioinnin valmistelua jatkettiin uuden selvityksen voimin. Taustalla oli myös kansainvälistä painetta siten, että kansainvälisen tutkimusyhteistyön ja julkaisemisen ajateltiin saattavan edellyttää ennakoarviointia, joka useissa muissa maissa oli jo vakiintunut käytäntö. Seuraavassakin ennakoarviointia koskevassa selvityksessä todettiin, että ihmistieteiden ennakoarviointia ei tulisi ottaa käyttöön kevein perustein, ja ainakin olisi otettava tosissaan muissa maissa ilmenneet ongelmat, kuten byrokratisoituminen ja tutkimuskentän kaventuminen. Samassa selvityksessä kuitenkin esitettiin ehdotus tutkimuseettisen ennakoarvioinnin toteuttamisesta (TENK 2009). Selvityksestä on luettavissa, että suhtautuminen ennakoarvioinnin tarpeeseen ja mielekkyyteen

oli tutkijoiden parissa vaihtelevaa, varauksellista ja ristiriitaisakin. Tästä huolimatta ennakoarviointi vakiintui suomalaisten ihmistieteiden käytännöksi.

2000-luvun tutkimuseettistä keskustelua jäljittäessä syntyy kuva vääjäämättömästä kehityskulusta, jossa hallinnollinen pyrkimys luoda yhteisiä ohjeita on toistuvasti sivuuttanut ”kentältä” eli käytännön tutkimustyön parista nousseet kysymykset ja kritiikin. Esimerkiksi folkloristiikan alalla vuonna 2013 järjestetyn Tutkimuksen etiikka ja politiikka -seminaarin raportissa kuvataan, kuinka seminaarissa käytettyjen kriittisten ja kyseenalaistavien puheenvuorojen jälkeen Tutkimuseettisen neuvottelukunnan pääsihteeri puheenvuorossaan ”tyytyi kuitenkin kommentoimaan päivän antia vain lyhyesti ja torjumaan esitettyä kritiikkiä”. Raportti kuvaa prosessin vääjäämättömyyttä: ”Kuin kontrastina aiemmille pohdinnoille ohjeisiin sitoutumisen poliittisuudesta hyvät tieteelliset käytännöt näyttäytyivät nyt itsestään selvästi kaikkia sitoviksi ja koko akateemisen yhteisön valvomiksi. Saimme myös ohjeet, kuinka raportoida vilppiin sortuneista kollegoista, ja näimme vaikuttavan kaavion asian selvitysprosessista.” (Koski 2013).

Eettisestä käänteestä kontrolliin

Suomalaisen humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kentällä tapahtui siis 2000-luvun kuluessa hiljainen paradigman murros, jossa siirryttiin kunkin tieteenalan sisäisestä, käytäntöihin ja vuorovaikutukseen sidotusta tutkimusetiikan ymmärryksestä yleisluontoisiin ohjeisiin perustuvaan, institutionalisoituun eettiseen arviointiin. Samalla nämä kaksi erilaista lähestymistapaa tutkimuksen etiikkaan erkanivat toisistaan siten, että institutionalisoitu arviointi sai portinvartijan roolin suhteessa tutkimusrahoitukseen ja tutkimuksen toteuttamisen mahdollisuuksiin, kun taas käytäntöihin ja vuorovaikutukseen sidottu ymmärrys tutkimusetiikasta tilanteisena ja paikantuneena hävisi tiedepoliittisesta julkisuudesta jäaden tutkimuksen tekijöiden yksittäisille harteille.

Tutkimusetiikan viimeaikainen kehityskulku Suomessa konkretisoi niitä tutkimuksessa ja yhteiskuntateoriassa 2000-luvun alkupuolella

tehtyjä havaintoja, joiden mukaan etiikka, eettinen säätely ja näiden sanojen vääjäämätön tulviminen kaikkialle, myös tieteeseen, antaa paljon ajattelemisen aihetta. Siitä huolimatta, että eettiset tarkastelut ja reflektiot ovat toki kaiken toiminnan kohdalla välttämättömiä, voi ainakin kysyä, mistä eettisen säätelyn käytäntöönpanon vauhti saa alkunsa? Millaisia muutosta motivoivat ongelmat todella ovat, ja millainen ratkaisu etiikka ylipäätään on? Ja koska monet nykyiset tieteen hyvät käytännöt koskevat juuri tieteellistä julkaisemista, voi kysyä miksi julkaisemisen ajatellaan olevan niin altis väärin toimimiselle. Millaisista syistä vaikkapa plagiointi lopulta on niin uhkaava asia?

Eettisen säätelyn viime aikaisessa vakiintumisessa on kyse yhtä aikaa kahdesta piirteestä: yleisemmästä yhteiskunnallisen hallinnallisuuden kääntymisestä etiikan kielelle toimijoiden yksilöllisen vastuullisuuden korostamisena ja erityisesti tutkimukseen ja tieteeseen liittyvästä kehityskulusta.

Edellisessä on monia juonteita alkaen yhteiskunnallisen filosofian niin sanottua ”eettistä käännettä” koskevista keskusteluista ja päättyen yleiseen yhteiskunnallisen hallinnallisuuden analyysiin, jossa nimenomaan etiikka merkitsee sen paikan, jossa yhteiskunnallinen järjestys yhä uusin keinoin rakentuu yksilön itsensä kontrolloimisen ja tässä mielessä ”itsehallinnon” varaan. Jälkimmäinen taas on vaikeasti jäljitettävä somitelma, jossa käyvät yhteen tieteen kohtaamiin ongelmiin vastaaminen ja tieteen yhteiskunnallisesta julkikuvasta huolehtiminen: vaikka tieteen eettisen säätelyn motivaatiot ovatkin todellisia – olipa sitten kyse plagioinnista tai tutkimusaineistojen tietoturvasta – nykyisiin tarkastelun ja ratkaisujen etsimisen tapoihin on merkittävästi vaikuttanut tieteen julkinen asema, huoli tieteen uskottavuudesta ja kilpailukyvystä yhteiskunnallisten ja taloudellisten resurssien käyttäjänä.

Suomessa ihmistieteiden etiikan instituutio syntyi hämmentävän nopeasti, niin nopeasti että kun sitä edellä kuvatun kaltaisena tarinana katsoo, on vaikea uskoa, että kyse on todella tieteen instituutiosta. Muutosvauhti vaikuttaa pikemminkin teollisuuden ja talouden instituutioihin kuululta – siellä muutoksia ajaa eteenpäin selkeä tarve

vastata muuttuneeseen maailmaan, uhkakuviin tai kilpailutilanteeseen. Mikä tämä vauhtia kiihdyttävä voima tieteen eettisen säätelyn tapauksessa sitten on?

Tieteen etiikan historia on tapana esittää niin, että ensimmäiset pohdinnat liittyivät tieteen osallisuuteen holokaustin kauhuissa ja ydinpommin kehittämisessä. Nämä niin sanottujen Mengele- ja Manhattan-tapausten tarkastelut saivat jatkokseen ihmisen elämän alkutekijöihin liittyvät kysymykset lääke- ja biotieteissä. (Ks. esim. Häyry 1987.) Näiden asioiden tutkiminen on ollut tietysti aivan välttämätöntä, mutta se tapa, jolla niistä päädytään tieteen eettisen säätelyn nykymuotoon, on kuitenkin perustellusti ollut viime vuosikymmeninä kriittisen tutkimuksen kohteena. Voi nimittäin kysyä, miksi juuri etiikka ja puhe tieteen hyvistä käytännöistä olisivat se taso, jolla tutkimus refleктоisi omaa osallisuuttaan länsimaisessa historiassa. Eikö tiede itse, aivan tutkimuksen sisältöjen ja tulosten tasolla, kykenekään erottamaan – vaikka nämä sanat toki problemaattisia ovatkin – totuutta ja valhetta, oikeata ja väärää?

Etiikan yhteiskunnallisen ja filosofisen aseman kritiikki on toki jo pitkään jatkunut keskustelu. Filosofisen ja käsitteellisen keskustelun perinteitä on monia, mutta yksi havainnollinen jäsennys on, että etiikka kummittelee kaikkialla siellä, missä pyritään löytämään inhimillisen toiminnan tarkastelemiseen sanastoa, joka ei palautuisi moraaliin, siis toiminnan periaatteiden muodolliseen määrittämiseen, mutta kykenisi silti kytkeytymään tiukasti siihen mikä on hyvää, oikeaa, väkivallatonta, tasa-arvoista – lyhyesti sanottuna eettistä. Filosofisessa tutkimuksessa puhuttiin 1900-luvun puolivälistä alkaen uudesta eettisyydestä ja 1990-luvulla jopa “eettisestä käänneestä”. (Ks. Myers 2013.) Hyvin yleisesti sanottuna kyse oli siitä, että kun aluksi valistuksen ja myöhemmin kriittisen paradigman myötä oli kovalla työllä purettu yhteiskunnallista moraalialia ja moralistista henkeä, viimeistään toisen maailmansodan ja joukkotuhojen jälkeen oli löydettävä sanoja, joilla ajatella ihmisen toiminnan ja yhteiskunnallisen elämän rajoja ja periaatteita. Eettisyys ilmaantui näissä keskusteluissa esiin ulottuvuutena, jossa ei ole kyse mistään

muodollisen moraalisen maailman säännöistä vaan toisentyppisestä vastuusta, eettisestä vastuullisuudesta. Sellaiset sanat kuin “toiseus” ja “vastuu” saivat uuden merkityksen – syntyi väite ajattelun alkuperäisestä eettisyydestä, länsimaisen perinteen sivuuttamasta suhteesta radikaaliin toiseuteen.

Kuten kriittisen paradigman kanssa usein on käynyt, sen luonteeseen vaikuttaa kuuluvan tilanne, jossa radikaalit ja kumouksellisetkin pyrkimykset tulevat lopulta hankalan lähelle kaikkein taantumuksellisimpia ja nimenomaan ajanmukaisimpia kehityssuuntia. Tämä toistui myös eettisen vastuun tapauksessa: etiikka ja toiseuden kohtaaminen muuttuivat ikään kuin taikasanoiksi, joiden nimissä käsitellä länsimaisen yhteiskunnan ja läntisten ajattelutapojen ongelmakohtia. Tähän piirteeseen tiivistyy myös eettisen käänteen kritiikki: yhteiskunnallisen elämän tarkasteleminen etiikan nimissä vaikuttaa kiertyvän – olipa teoriaperinne mikä tahansa – aina suuntaan, joka pyrkii erottamaan itsensä politiikasta, yhteiskunnallisen elämän poliittisuudesta. Asetelma on yksinkertainen: yhteiskunnallisen elämän kiistakysymyksissä eettinen tulkinta päättyy etsimään tarkastelun pohjaa toimijoiden luonteesta ja vastuusta, politisoiva tulkinta taas toimijoiden rakenteista, vallasta, niiden välisistä suhteista ja konflikteista.

Eettinen tarkastelu on toki sinällään arvokasta – tutkimuksen on tietysti tärkeää katsoa, arvioida ja ohjata omaa toimintaansa. Kiinnostavaa on kuitenkin se, miten tieteen eettinen säätely näyttää kehittyvän vääjäämättä eettisen reflektion viattomasta ajatuksesta kohti etiikan institutionaalista ja proseduraalista muotoa. Kysymys on siitä, miten etiikkaan kuuluva reflektiivisyys ja yksilöllinen vastuu jäävät vaikuttamaan, vaikka etiikka olisikin pelkkä ohjeiden ja normistojen kokoelma, jossa harkinnalle ja arvostelukyvyille ei edes ole tilaa. Kuten filosofi Sarah Carvalho (2019) on muotoillut, tieteen eettinen säätely on esimerkki kontrollista, joka onnistuu siirtämään vallan ja järjestyksen yksilön sisäiseksi asiaksi. Korostamalla sääntöjen, ohjeiden ja julistusten kautta tutkijoiden moraalista vastuuta syntyy mahdollisuus syyttää tutkijaa vastuuttomuudesta.

Näin tutkimuksen etiikka asettaa vastuun ja syyn yksilöiden harteille niin että tutkijoiden toimintaa selittävät tilanteet ja vuorovaikutukset jäävät huomaamatta.

Tutkimusetiikka datan tuotantona

Yksi tapa hahmottaa tutkimusetiikan institutionalisoitumista on tarkastella sitä dokumenttien ja datan tuotantona (Whelan 2018). Tutkimuseettisen ennakoarvioinnin lisäksi myös EU:n tietosuojalainsäädännön muuttuminen vuonna 2018 on merkinnyt tutkimuksen toteuttamiseen vaadittavien dokumenttien määrän huomattavaa lisääntymistä (erillinen kysymys on, millä tavoin tietosuoja tosiasiasa liittyy tai on liittymättä tutkimusetiikkaan). Samalla näiden dokumenttien vaatima asiantuntijuus on korostunut sekä yliopistojen hallinnossa että tutkijoiden työssä. Erilaisten empiirisen tutkimuksen toteuttamiseen liittyvien dokumenttien tuottamisesta yhteistyössä yliopiston hallinnon kanssa on tullut olennainen osa tutkijan työnkuvaa. Tutkimuseettiset dokumentit muodostavat eräänlaisen solmukohdan niissä prosesseissa, joissa sekä oikeanlaista tutkimusta että oikeanlaisia tutkijoita tehdään ja tuotetaan (Whelan 2018). Materiaalisina toimijoina dokumentit järjestävät ja pistävät paikoilleen sekä ihmisiä että käytäntöjä, ja siksi on aiheellista tarkastella sitä, mitä tutkimuseettiset dokumentit oikeastaan tekevät ja mitä tästä tekemisestä seuraa (em.).

Kiinnostavaa onkin, että tutkimuseettisten dokumenttien tuotanto kytkeytyy niin tiukasti nimenomaan tutkimusaineiston tuottamiseen ja hallintaan. Tutkimuseettisen dokumentoinnin kohteena eivät ole tutkimuksen tulokset tai analyysien osuvuus, vaan aineiston tuottaminen, hallinta, arkistointi ja uudelleen käyttämisen mahdollistaminen. Dokumentoinnin merkityksen onkin esitetty olevan siinä, että tutkimuseettiset dokumentit muuttavat aineiston yhdenmukaiseksi dataksi (Whelan 2018). Dokumentoinnin kautta tutkimustiedon tuottaminen ja datan tuottaminen siis kytketään toisiinsa – tutkimus tuottaa dataa, joka ymmärretään ikään kuin tuotannostaan irrallisena,

liikuteltavana ja yhdenmukaistettuna pakettina, jonka laadun tutkimuseettiset dokumentit, käytännöt ja toimikunnat takaavat. Voi kuitenkin kysyä, millä tavoin käsitys tutkimuksen aineistosta liikuteltavana datana suhteutuu humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen metodologioihin ja käsitykseen paikantuneesta tiedontuotannosta.

Jos ajatellaan, että tutkimuksellisesti kiinnostavaa ja merkityksellistä aineistoa ei ole olemassa irrallaan siitä, miten aineisto on kerätty, tehty, luotu, saatu muotoutumaan tai yhdessä tutkittavien kanssa saatu aikaan, ei aineistoa voi muuttaa vapaasti liikuteltavaksi dataksi edes minkäänlaisten yhdenmukaistavien dokumenttien tai eettisten ohjeistusten turvin. Tässä mielessä on merkityksellistä, että tieteen ja tutkimuksen käytännöt yhä voimakkaammin nojaavat nimenomaan liikuteltavan ja avoimen datan käyttöön ja hallintaan myös humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä.

Nyky muodossaan institutionalisoitunut tutkimusetiikka tuntuu ohittavan esimerkiksi kysymyksen siitä, mitä tutkimusaineistosta katoaa, kun se anonymisoidaan ja arkistoidaan jatkokäyttöä varten. Mitä tutkimuksellisesti tapahtuu, kun vaikkapa tietystä ajassa ja paikassa tapahtuneesta haastattelusta muodostetaan anonymisoitu litterointi, joka irrotetaan alkuperäisestä tutkimusasetelmasta, ja arkistoidaan avoimena datana? Tällaisten kysymysten esittämisen tarkoituksena ei ole pönkittää myyttiä sankaritutkijasta, joka vuosikymmenien uurasituksen jälkeen yksin ymmärtää kohdettaan, tai ajatusta omistajuuden merkityksestä suhteessa aineistoihin – tällaisilla näkökulmilla ei kovin pitkälle pääse, eikä tutkimuksen paikantumisen huomioiminen tarkoita sen kiinnittämistä yksilöihin tai omistajuuteen.

Tutkimuseettinen keskustelu voisi kuitenkin kai tunnustaa, että tutkimuksen tekeminen menee mitä moninaisimmilla tavoilla puhtaasti datan tuottamisen yli ja ohi. Paradoksaalisesti on myös niin, että avoimuuden korostamisesta huolimatta nykyhetken tutkimuseettinen dokumentointi tutkimukseen osallistuvien suuntaan perustuu omistussuhteiden selventämiselle ja

määrittelylle (Whelan 2018). Voi siis kysyä, miten on käynyt niin, että tutkimuseettiset käytännöt nykymuodossaan ovat tulleet olennaiseksi osaksi tutkimuksen datafikaatiota sen kyseenalaistamisen tai kriittisen tutkiskelun sijaan.

Riskien tietäminen ja tuotanto

Kun tutkimuksen rahoittaminen perustuu riskien ennakoointiin ja niihin varautumiseen sekä tutkimuksen ajallisuuden hallintaan läpinäkyvyyden kautta (Korhonen & Mäkinen 2023), tutkimusetiikka datan tuotantona muuttuu riskien hallinnan keinoksi. Eettisen säätelyn keskiössä on tällöin – läpinäkyvyyden vaatimusta seuraten – käsitys tilivelvollisuudesta (*accountability*), jonka avulla tutkimuksen riskejä voidaan tietää ja säädellä (Hammersley 2010). Tällöin puhe tutkimusetiikasta kääntyy kehukseen, jossa institutionaalisesti määritellyt ja valvotut ”hyvät käytännöt” suojelevat niin tutkijaa kuin tutkimuksen osallistujajakin riskeiltä (em.).

2000-luvun suomalaisessa keskustelussa eettisestä ennakoarvioinnista tunnistettiin riskin käsitteen ongelmallisuus, ja vuoden 2009 selvitys ehdottikin, että riskien sijaan puhuttaisiin haitasta ja harmista (TENK 2009). Tästä huolimatta riskien kieli vakiintui myös Suomessa osaksi ymmärrystä tutkimuksen etiikasta ja sen arvioinnista. Esimerkiksi rahoitushakemuksissa edellytetty tutkimuseettinen selonteko pitää sisällään kuvauksen tutkimuksen riskeistä niin että ne kyetään ennakoimaan ja niihin varaudutaan. Tutkimus tulee näin ollen nimettyä eettiseksi silloin, kun tutkija kykenee ennalta irtisanoutumaan sellaisesta mahdollisuudesta, että tutkimuksen tapahtumat ja tilanteet tuottaisivat ennakoimattomia riskejä tai ongelmia (Whelan 2018; Macintyre 2014).

Ymmärrys riskeistä ja tarpeesta hallita niitä on 2000-luvun kuluessa laajentunut, mikä on luettavissa tutkimuksen eettisen hallinnan dokumenteista ja niiden muotoiluista. Kun tutkimuksen ennakoarviointia 2010-luvun taitteessa oltiin perustamassa ihmistieteisiin, Tutkimuseettinen neuvottelukunta katsoi, että arvioinnin piiriin tulisivat tutkimukset, joissa on ”riski aiheuttaa

tutkittaville normaalin arkielämän rajat ylittävää pitkäaikaista henkistä haittaa” (TENK 2009). Neuvottelukunnan uusimmissa ohjeistuksissa tämä kohta on muuttunut. Nyt ennakoarviointi katsotaan tarpeelliseksi, mikäli tutkimuksessa on ”riski aiheuttaa tutkittaville tai heidän läheisilleen normaalin arkielämän rajat ylittävää henkistä haittaa” (TENK 2019). Kymmenessä vuodessa käsitys haitasta on siis laajentunut koskemaan paitsi tutkittavia itseään myös heidän läheisiään, ja alkuperäinen ajatus pitkäaikaisesta haitasta (kuten vuoden 2009 dokumentissa mainitut trauma tai masennus) on vaihtunut henkiseen haittaan, joka voi olla hetkellistäkin, ja jollaiseksi voidaan käsittää esimerkiksi voimakkaiden tunteiden herääminen haastattelutilanteessa.

Riskien hallinnan korostuminen suhteessa tutkimukseen osallistuvilla aiheutuviin seurauksiin on näin kulkenut kohti suuntaa, jossa turvallisinta ja siten eettisintä tutkimusta on sellainen, jossa tutkijan ja tutkimukseen osallistujan välinen mahdollisuus vaikuttamiseen suljetaan pois tai nimetään riskiksi, ainakin mikäli tällainen vaikuttaminen on vaarassa ylittää ”arkielämän rajat” (De Graeve & De Craene 2019). Samalla syntyy vastoin ohjeiston alkuperäistä ajatusta oletus, että tällainen ennalta tapahtuva riskien poissulkeminen riittää suojaamaan tutkimukseen osallistujaa vahingoittumiselta (em.). Näin riskeistä liikkeelle lähtevät tutkimuseettiset käytännöt vaikuttavat suoraan siihen, millaista tietoa ylipäätään voidaan tuottaa. Mitä siis tapahtuu tutkimukselle, jossa tutkimuksen osapuolet, tekijät ja osallistajat, kohtaavat toimijoina, joilla on sekä affektiivinen kyky vaikuttaa että vaikuttaa toiseen, usein arvaamattomin tai ennakoimattomin tavoin?

Lopuksi

Tutkimuseettisen hallinnan käytännöt – sellaisina kuin ne viime vuosikymmenen kehityksen tuloksena ovat muotoutuneet – kääntyvät moninlaisin tavoin pois tieteen ja tutkimuksen poliittisuudesta. Kun tutkimuseettiset käytännöt pelkistyvät lomakkeisiin, joilla tuotetaan ja hallinnoidaan dataa, omistussuhteita ja tutkimuksen

ennakoituja riskejä, voi kai hyvällä syyllä kysyä, minkälainen tila lopulta jää sille hankalien kysymysten vyyhdille, johon lähes jokainen tutkimusta tekevä ennen pitkää sotkeutuu.

Vuoden 2009 selvityksessä ennakoarvioinnista kirjoitettiin:

Tutkimuksen eettisen ennakoarvioinnin ei voida olettaa tarjoavan mitään "ihmeratkaisua" tutkijan arkipäivän etiikkaan. Eettisen ennakoarvioinnin tarkoituksena ei ole siirtää tutkijalle itselleen kuluva vastuuta oman tutkimuksensa eettisyydestä eettiselle toimikunnalle. Se on joka tapauksessa vain ennakoarvointijärjestelmä, jossa ei välttämättä edes pystytä havaitsemaan kaikkia tutkimuksen edetessä esiin tulevia eettisiä ongelmia. Kyse ei ole mistään tutkimusluvasta, joka poistaa tutkijalta vastuun tutkimuksestaan. (TENK 2009.)

Nykykäytäntöjen mukaan tutkija yksittäisenä toimijana siis kantaa korostettua oikein toimimisen vastuuta sekä hallinnon ja byrokratian suuntaan että tutkimuksen itsensä suuntaan. Vaikka ennakoarviointia tai eettistä ohjeistusta ei pidetä vastuusta vapauttavana lupakäytäntönä, on tutkimuseetiikasta nykymallissa muotoutunut eräänlainen suoritusrata, joka tutkijan on selvitettävä joko rahoitusta hakiessaan tai tutkimusta aloittaessaan. Tutkimuseetiikan byrokratian hallinnasta on muotoutunut ammattitaitoa, jota tutkijoilta odotetaan, ja joka tulee osaksi hyvää tutkijuutta ilman että kukaan kysyy, millä tavoin erilaisista juridisista ja hallinnollisista lomakkeista suoriutuminen lopulta suhteutuu tutkimuksen käytäntöihin, joissa vastaan tulee ennalta havaitsemattomia eettisiä ongelmia. Tässä mielessä tutkimuseetiikan hallinnolliset käytännöt tuottavat ikään kuin puhtaita toimijoita sellaiseen kohtaan, jonka kaikki tunnustavat olevan jollakin tavalla väijäämättömästi likainen tai vähintäänkin epäselvä tai ennakoimaton.

Tutkimuseettisten käytäntöjen tuottama hyvä tutkijuus on eettisyydessään vastaansanomaton. Samalla tällainen hyvä tutkijuus paikantuu edellä kuvattuun käänteeseen, jossa kysymys poliittisuudesta tai niistä voimista, jotka tutkijoita heidän työssään painavat tai ohjaavat, jää

toistuvasti kysymättä huomion kiinnittyessä yksilöllisiin suorituksiin, vastuullisuuteen tai vastuutomuuteen. Tällaisen käänteen keskellä myös teellisen julkaisemisen suhdetta tutkimuseettisiin käytäntöihin sietää mieltä ja penkoa. ■

KIRJALLISUUS

- Carvalho, Sarah (2019) "Research Ethics between Regulation and Reflexivity". *Revue d'anthropologie des connaissances* 2/2019.
- De Graeve, Katrien & De Craene, Valerie (2019) "The Researcher's Erotic Subjectivities: Epistemological and Ethical Challenges". *Documents d'Analyse Géographique* 65:3, 587–601.
- Hallamaa, Jaana, Launis, Veikko, Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma (2006) *Etiikkaa ihmistieteille. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hammersley M. (2010). "Creeping Ethical Regulation and the Strangling of Research". *Sociological Research Online* 15:4, 1–3.
- Häyry, Heta (1987) "Mengele, Manhattan, Unesco ja Uppsala: universaalia tutkimuseetiikkaa teoriassa ja käytännössä". *Sosiologia* 1/87, 22–31.
- Korhonen, Ari & Mäkinen, Katariina (2023) "Tieteen ulkopuolisen rahoituksen vallasta". *Tiede & edistys* 48:2, 4–12.
- Koski, Kaarina (2013) "Tutkimuseetiikka – sääntöjä vai harkintaa? Seminaariraportti". *ELORE* 20:1, 219–223.
- Macintyre M. (2014). "Problems with Ethics Committees". *The Australian Journal of Anthropology*, 25, 381–383.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- Whelan, A. (2018). "Ethics Are Admin: Australian Human Research Ethics Review Forms as (Un) Ethical Actors". *Social Media + Society* 4:2. <https://doi.org/10.1177/2056305118768815>

ESA KIRKKOPELTO

LOGOMIMESIS

Tutkielma
esiintyvistä ruumiista

TUTKIJALIITTO

Paradeigma

351 sivua

Esa Kirkkopelto on esitystaiteilija, filosofi ja taiteilija-tutkija. Hänen tutkimuksensa kohteena on esiintyvän ruumiin dekonstruktio sekä teoriassa että käytännössä.

TAAS SAATAVILLA!

TUTKIJALIITTO.FI

JEAN-LUC NANCY
SINGULAARINEN
PLURAALINEN
OLEMINEN

TUTKIJALIITTO

Paradeigma

Suomennos Anna Nurminen ja Viljami Hukka

270 sivua

Jean-Luc Nancy on yksi ranskalaisen nykyfilosofian ja dekonstruktion perinteen merkittävimmistä nimistä. *Singulaarinen pluraalinen oleminen* jatkaa Nancyn ajattelulle ominaista pyrkimystä ajatella yhdessäoloa, yhteisöä ja itseyttä identiteetin ja autenttisuuden kategorioiden ulkopuolella.

TUTKIJALIITTO.FI

TAAS SAATAVILLA!

Reaalipoliittinen ilmastoasiantuntijuus ilmastotoimien estäjänä

TERO TOIVANEN & VILLE LÄHDE

ABSTRAKTI Artikkelit osallistuu ilmastoestämistä käsittelevään tutkimukseen tarkastelemalla erityistä ilmasto vaikuttamisen muotoa, jota artikkelissa kutsutaan reaalipoliittiseksi ilmastoasiantuntijuudeksi. Artikkelissa reaalipoliittinen ilmastoasiantuntijuus määritellään julkiseksi vastareaktioksi kiireellisten ilmastotoimien ja yhteiskunnallisten muutosten vaatimuksille. Tutkimus sijoittuu viime vuosien suomalaisen ilmastokeskustelun kontekstiin ja tarkastelee siinä merkittävään asemaan nousseen kahden ilmastoasiantuntijan, öljynjalostusyhtiö St1:n pääomistaja Mika Anttosen ja Maailman ilmatieteen järjestön (WMO) pääsihteerin Petteri Taalaksen, julkista ilmasto vaikuttamista kehysanalyysin keinoin. Artikkelit osoittaa, että reaalipoliittinen ilmastoasiantuntijuus pitää ilmastonmuutoksen torjuntaa ja fossiilisten polttoaineiden vähentämistä yhteiskuntien tärkeinä tehtävinä mutta kehystää syvemmän yhteiskunnallisen murroksen epärealistisena ja kyseenalaistaa kansalliset kansainvälisten ilmastotavoitteiden mukaiset nopeat nettopäästövähennykset. Tarkastelumme myös osoittaa, että reaalipoliittisten ilmastoasiantuntijoiden ilmasto vaikuttamista voidaan monelta osin perustellusti tulkita ilmastoestämisenä. Reaalipoliittisen ilmastoasiantuntijuuden tutkimus avaa myös laajemman keskustelutarpeen ilmastokriisin aikana tarvittavasta ilmastoasiantuntijuudesta.

AVAINSANAT *ilmastoestäminen, ilmastoviivytely, ilmastoasiantuntijuus, ilmastopolitiikka, kehysanalyysi*

Viime vuosina ilmastonmuutoksen kyseenalaistamista ja ilmastopolitiikan vastustamista on tutkittu entistä monipuolisemmin. Eniten tutkimushuomiota on saanut ihmisperäisen ilmastonmuutoksen ja ilmastotieteen suora kiistäminen eli ilmastodenialismi (esim. Oreskes & Conway 2019; Dunlap & McCright 2011). Ilmastoskeptismin käsitteellä on puolestaan kuvattu ilmastonmuutokseen liittyvää epäilyä, joka voi kohdistua niin ilmastotieteeseen, ilmastonmuutoksen

ihmisperäisyyteen, ilmaston lämpenemisen vaikutuksiin kuin ilmastotoimien tarpeellisuuteenkin (Van Rensburg 2015). Lisäksi tutkimuksessa on puhuttu ilmastoviivytelmästä eli vaikuttamisesta, jossa ihmisperäinen ilmastonmuutos hyväksytään, mutta tavoitteena on ilmastotoimien hidastaminen (Lamb ym. 2020: Lyytimäki 2022). Lambin ja kollegoiden (2020) jaottelun mukaan viivytelytaktiikat vaihtelevat vastuun siirtämisestä, maltillisten ratkaisujen ajamisesta

ja ilmastotoimien haittojen korostamisesta aina ilmastonmuutoksen edessä antautumiseen.

Viimeaikaisessa tutkimuksessa ilmastonmuutoksen ja sen hillinnän kyseenalaistamisen muotoja on kuitenkin entistä useammin tarkasteltu kokoavasti ilmastoestämisen (*climate obstruction*) käsitteellä (esim. Brulle ym. 2021; Brulle 2023; Ekberg ym. 2022). Ilmastoestämisellä viitataan laajaan joukkoon puhetapoja ja käytäntöjä, joilla ilmastotoimia kyseenalaistetaan tai viivytetään tai niiden oikeutusta ja merkitystä kiistetään. Ilmastoestämisellä on pyritty selkiyttämään käytössä olevaa käsitteistöä ja ylittämään siihen liittyviä ongelmia (esim. denialismin käsite tavoittaa vain kieltämisen ja skeptisismi luo ilmastoepäilylle tarpeettomasti tieteellistä vaikutelmaa, ks. Ekberg ym. 2022, 9–10). Ilmastoestäminen on merkitysalaltaan aiempia laajempi käsite, sillä sen avulla pyritään tarkastelemaan myös, miten ilmastotoimien estäminen leviää julkisessa keskustelussa, poliittisessa ja taloudellisessa vaikuttamisessa ja kulttuurissa (Ekberg ym. 2022; Stoddard ym. 2022; Brulle 2023).

Lisäksi ilmastoestämisen käsitteellä tarkastellaan, miten ilmastopolitiikkaa kyseenalaistavia julkisia diskursseja muokataan ja käytetään tukemaan erilaisia ideologioita, poliittisia tai taloudellisia päämääriä. Ilmastoestämisellä on aina materiaaliset seuraukset. Voittaessaan alaa julkisuudessa, päätöksenteossa tai ihmisten arjessa se nakertaa ilmastotoimien yhteiskunnallista hyväksyttävyyttä ja mahdollistaa fossiiliin polttoaineisiin ja luonnonvarojen ylikulutukseen perustuvan yhteiskunnallisen kehitysuran jatkumisen, vaikka samaan aikaan on laajasti tiedossa, ettei tällainen kehitys ole ekologisen kestävyuden näkökulmasta enää mahdollista (Stoddard ym. 2021; Ekberg ym. 2022).

Tähänastisen ilmastoestämistä käsittelevän tutkimuksen painopiste on kohdistunut niin sanottuihin tavanomaisimpiin epäilyihin kuten fossiiliyhtiöiden, konservatiivipoliitikkojen ja uusliberaalien ajatushautomojen levittämään ilmastodenialismiin erityisesti sen sydänmailla Yhdysvalloissa (Oreskes & Conway 2019; Dunlap & McCright 2011; Brulle ym. 2021). Viime vuosina tutkimus on laajentunut tarkastelemaan

moninaisempaa ja maantieteellisesti kattavampaa joukkoa toimijoita kuten laajempaa liike-elämän ympäristövaikuttamisen historiaa (Ekberg & Pressfeldt 2022; Bergquist & David 2023), taloustieteen roolia maltillisen ilmastopolitiikan vakiinnuttamisessa (Keen 2021; Stoddard ym. 2021; Franta 2022), ilmastoepäilyä ihmisten arkisissa kokemuksissa (Norgaard 2011) tai ilmastoestämisen voimistumista kansainvälisessä äärioikeistossa (Forchtner & Lubarda 2023; Malm & Zetkin Collective 2021). Pääasiallisesti ilmastoestämisen tutkimus on kuitenkin edelleen sidoksissa anglo-amerikkalaiseen ilmastokeskusteluun, mikä poikkeaa monella tavalla pohjoismaisesta, perinteisesti vähemmän polarisoituneesta kontekstista. Aihepiirin suomalainen ja Suomea koskeva tutkimus on myös ollut vähäistä.

Tässä artikkelissa osallistumme ilmastoestämistä koskevaan tutkimukseen tarkastelemalla siinä toistaiseksi vähemmälle huomiolle jäänyttä toimijuutta, ilmastoasiantuntijuutta. Tarkemmin määriteltynä tutkimuksemme tehtävänä on tehdä ymmärrettäväksi ilmastoasiantuntijuuden erityistä reaalioliittiseksi ilmastoasiantuntijuudeksi kutsumaamme ilmiötä ja sitä, miten se osallistuu julkisuudessa ilmastoestämiseen. Ilmastoasiantuntijoilla tarkoitamme asiantuntijoita, jotka hyväksyvät ihmisperäistä ilmastonmuutosta koskevan tieteellisen tiedon ja joilla on erityistä ilmastonmuutokseen ja sen hillitsemiseen liittyvää teknistieteellistä osaamista. Tämän vuoksi he myös nauttivat arvostusta laajemman yleisön keskuudessa. (Moore 2021; Stehr & Ruser 2023.) Julkisen asemansa vuoksi ilmastoasiantuntijat voivat vaikuttaa merkittävästi siihen, millaisena riskinä ilmastonmuutos ymmärretään ja mitkä muutokset sen hillitsemiseksi koetaan tarpeellisiksi.

Reaalioliittinen ilmastoasiantuntijuus hyväksyy sekin ilmastotieteen tulokset ja korostaa myös ilmastonmuutoksen hillintää tärkeänä tehtävänä. Täten tutkimamme ilmiö poikkeaa perustavasti esimerkiksi fossiiliteollisuuden lobbareina toimivista tutkijoista tai tieteentekijöistä, jotka vastustavat ilmastotutkimusta poliittisista ja taloudellisista syistä (esim. Dunlap & McCright 2011; Oreskes & Conway 2019). Reaalioliittinen

ilmastoasiantuntijuus on sidoksissa erityiseen historialliseen tilanteeseen, jossa julkiset vaatimukset yhteiskunnan merkittävästä muuttamisesta ympäristöpaineiden vähentämiseksi nousevat huomattavaan asemaan. Tällöin reaalioliittinen ilmastoasiantuntijuus asettuu sekä puolustamaan vallitsevia olosuhteita että kyseenalaistamaan nopeiden ja laaja-alaisen ilmastotoimien merkitystä julkisuudessa.

Tutkimuksemme sijoittuu viime vuosien suomalaisen ilmastokeskustelun kontekstiin ja tarkastelee kahden siinä merkittävään asemaan nousseen ilmastoasiantuntijan, öljynjalostusyhtiö St1:n pääomistaja Mika Anttosen ja Maailman ilmatieteen järjestön (WMO) pääsihteeri Petteri Taalaksen, julkista ilmastovaikuttamista. Molemmilla on suomalaisessa ilmastokeskustelussa vaikutusvaltainen asema, eikä kumpaakaan lähtökohtaisesti mielletä ilmastotoimien vastustajina. Kumpikin on myös esittänyt julkisuudessa voimakkaita kannanottoja näkemistään ilmastopolitiikan ongelmista ja kritisoinut muita ilmastokeskustelussa esiintyviä näkemyksiä.

Tulkintamme on, että Taalaksen ja Anttosen ilmastovaikuttamista voidaan tehdä paremmin ymmärrettäväksi ilmastoestämisen ja reaalioliittisen ilmastoasiantuntijuuden käsitteiden avulla. Tarkastelussamme keskitymme seuraaviin kysymyksiin: Miten julkinen reaalioliittinen ilmastoasiantuntijuus rakentuu ja miten se suhtautuu kiireellisten ilmastotoimien vaatimukseen? Miten reaalioliittiset ilmastoasiantuntijat kehystävät ilmastokeskustelua, ja miten kehystykset luovat edellytyksiä ilmastoestämiselle? Tutkimalla kehysanalyysin keinoin tapoja, joilla Anttonen ja Taalas kehystävät suomalaista ilmastokeskustelua, tarkoituksemme on edistää reaalioliittisen ilmastoasiantuntijuuden yhteiskunnallisen merkityksen syvempää ymmärtämistä. Tarkastelumme myös osoittaa, että reaalioliittisten ilmastoasiantuntijoiden ilmastovaikuttamista voidaan monelta osin perustellusti tulkita ilmastoestämisenä.

Artikkelimme etenee seuraavasti. Ensin määrittelemme ilmastoestämisen käsitteen ja tutkimuksemme kontekstin sekä suhteutamme tutkimamme reaalioliittisen ilmastoasiantuntijuuden

ilmiön aikaisempaan asiantuntijuutta käsittelevään kirjallisuuteen. Sitten kuvaamme tutkimuksessa käytetyn aineiston ja menetelmän eli kehysanalyysin. Tämän jälkeen analysoimme Anttosen ja Taalaksen ilmastovaikuttamisen neljää ilmastoestämisen kehystä. Lopuksi keskustelemme heidän ilmastovaikuttamisensa ongelmista sekä reaalioliittisen ilmastoasiantuntijuuden yhteiskunnallisesta merkityksestä.

Ilmastoestäminen

Ilmastoestämiseksi voidaan siis kutsua puhe- tapoja ja käytäntöjä, jotka johtavat kiireellisten ilmastotoimien kiistämiseen, epäilyyn ja vähättelyyn ja siten myös toimettomuuteen eli ilmastotoimien viivästyminen, pysähtymiseen tai kokonaan tekemättä jättämiseen (Stoddard ym. 2021; Ekberg ym. 2022; Brulle 2023). Ilmastoestäminen ei koskaan ilmesty tyhjiin tai neutraaliin julkisuuteen vaan olemassa olevaan diskursiiviseen maastoon, jossa erilaiset poliittiset, ideologiset ja taloudelliset toimijat kamppailevat merkityksistä ja vallasta. Osana tätä julkisuutta ilmastoestäminen voi myös olla toimijoiden pyrkimyksistä irtaantuva lopputulos, kun esimerkiksi ilmastoasiantuntijoiden lausuntoja tulkitaan uudella tavalla, otetaan haltuun tai valjastetaan tukemaan erilaisia ideologisia tai taloudellisia päämääriä. Ilmastoestäminen ei siten pelkisty vain toimijoiden intentioihin (Ekberg ym. 2022).

Kaikki ilmastopoliittinen erimielisyys ei kuitenkaan ole ilmastoestämistä. Ilmastopoliittikkaa voidaan perustellusti kritisoida siitä, että se ei etene riittävän nopeasti ilmastotavoitteisiin nähden. Ilmastomuutoksen hillitsemiseksi toteutettavia uusiutuvan energian hankkeita voidaan myös kritisoida esimerkiksi ekologisten tai sosiaalisten vaikutusten vuoksi. Ilmastoestämisestä tämän kaltaiset kritiikit eroavat silloin, kun tilalle tarjotaan myös perusteltuja vaihtoehtoja, jotka edistävät yhteiskunnan kestävyysmurrosta (Ekberg ym. 2022, 13). Kansainvälisen kestävyysmurrostutkimuksen valossa voidaan myös sanoa, että yleispätevistä ilmastotoimista ei ole tutkimuksellista konsensusta, minkä vuoksi on usein

tarve sovittaa harkiten ratkaisuja paikalliseen yhteiskunnalliseen ja ekologiseen kontekstiin.

Ekbergiä ja kumppaneita (2022) seuraten ilmastoestäminen voidaan jakaa ensimmäiseen, toiseen ja kolmanteen ulottuvuuteen. Ensimmäiseen ulottuvuuteen kuuluu suora ilmastokieltäminen. Toiseen sisältyvät puhutavat, jotka hyväksyvät ilmastotieteen tulokset mutta viivyttävät ilmastotoimia. Tällaisia ovat esimerkiksi sellaiset väitteet kuten ”ilmastonmuutokseen pitää suhtautua rationaalisesti eikä paniikissa” tai ”ilmastotoimissa on edettävä harkitusti, jotta emme tuhoa teollisuuttamme”. Kolmas ilmastoestämisen ulottuvuus kattaa kulttuuriset ja arkipäiväiset ajattelu- ja toimintatavat, joissa voidaan olla tietoisia ilmastonmuutoksen riskeistä, mutta tästä huolimatta toimimaan siten, että ilmastonmuutoksen hillintä ei edisty.

Ilmastoestämisen eri ulottuvuuksien hahmottamisen avulla on mahdollista tarkastella monenlaisia kieltämisen, viivyttelyn tai toimetomuuden ilmiöitä. Samalla ilmastoestämisen koko kirjo hahmottamalla voidaan tuoda tutkimuksen kohteeksi aikaisempaa monipuolisempi joukko toimijoita. Tarkastelu ei rajaudu ilmeisimpiin toimijoihin vaan avautuu laajemmalle, politiikan, talouden, tieteen ja kulttuurin kentillä ilmenevään estämiseen. Samalla tulee ilmeiseksi, että samat toimijat saattavat käyttää useita erilaisia ilmastoestämisen keinoja tilannekohtaisesti. Ulottuvuudet ovat myös yhteydessä toisiinsa: esimerkiksi näkyvän ilmastovaikuttajan viesti siitä, että Suomen ilmastotoimilla ei ole merkitystä, voi ruokkia laajempaa kulttuurista toimettomuutta, jos tulkintana on, että myös elintapojen muuttaminen on merkityksetöntä.

Ilmastopoliitiikan vastareaktio ja suomalainen ilmastokeskustelu

Nykyiset ilmastoestämisen tavat heijastelevat ympäristöpolitiikan syklistä historiaa. Koko modernin ympäristöpolitiikan aikakaudella 1960-luvulta lähtien ovat vastareaktiot seuranneet voimistuvia ympäristövaatimuksia. Robert J. Brulle (2014) kutsuu tällaisia reaktioita hallitsevan ympäristöpoliittisen kentän aktivoitumiseksi:

valtaa pitävät toimijat alkavat vastustaa ympäristötoimijoiden julkiseen keskusteluun nostamia vaatimuksia *status quon* säilyttämiseksi. Niinpä teollisuus reagoi äänekkäästi esimerkiksi Rachel Carsonin teoksen *Äänetön kevät* (1962) julkaisuun, ja kymmenen vuotta myöhemmin Rooman Klubin *Kasvun rajat* -raportti (1972) sai osakseen laajan kritiikin aallon (Oreskes & Conway 2019; Walker 2020).

Kun ilmastonmuutos nousi 1980- ja 90-lukujen vaihteessa vahvemmin kansainvälisen politiikan keskiöön, olivat vastareaktiot pelkistetysti kahdetaiset. Erityisesti Yhdysvalloissa öljy-yhtiöiden, konservatiivipoliitikkojen ja uusliberaalien ajatuspajojen koalitio koki kansainvälisen hallitustenvälisen ilmastopaneelin IPCC:n perustamisen uhkaksi ja alkoi levittää organisoitua ilmastokieltämistä (Dunlap & McCright 2011; Brulle 2014). Valtavirtaisempi ja kansainvälinen reaktio oli puolestaan vihreän kasvun ajatus, jota luonnehtii usko siihen, että ympäristöongelmat voidaan ratkaista kasvavassa taloudessa markkinakilpailun ja vihreiden teknologioiden avulla (Stoddard ym. 2021; Felli 2021).

Viimeisin ilmastopoliittinen sykli on koettu vuonna 2015 solmitun Pariisin ilmastopöytäkirjan jälkeen. Pariisissa sovittiin tavoitteesta pitää ilmaston lämpeneminen alle kahdessa asteessa ja pyrkiä toimiin, joilla lämpeneminen saataisiin rajattua alle 1,5 asteen. Vuonna 2018 julkaistu laaja huomiota saanut IPCC:n 1,5 asteen raportti korosti jälkimmäisen tavoitteen merkitystä entisestään. Samalla ilmastopoliitiikan kiristämisen viestiä vauhditti nuorten kansainvälinen ilmastoliike. Tälläkään kertaa voimistuneet ympäristövaatimukset eivät jääneet ilman vastareaktiota. Tunnetusti presidentti Donald Trump irrotti Yhdysvallat Pariisin sopimuksesta, ja fossiiliyhtiöt ovat jatkaneet viivyttelytaktiikoitaan samalla kun Euroopassa äänekkäimpinä ilmastopoliitiikan vastustajina ovat esiintyneet voimistuneet äärioikeiston puolueet.

Samat tapahtumakulut sähköistivät ilmastokamppailun myös Suomessa. Syksyllä 2018 kaikki eduskunta-alueet perussuomalaisia lukuun ottamatta allekirjoittivat pääministeri Juha Sipilän johdolla yhteisen julkilausuman, jossa sitouduttiin

1,5 asteen mukaisen ilmastopolitiikan toteuttamiseen Suomessa. Kevään 2019 eduskuntavaalit puolestaan nimettiin ”ilmastovaaleiksi”. Vaalien jälkeen Rinteen/Marinin hallitus asetti Suomelle kansainvälisesti tiukan hiilineutraaliustavoitteen vuoteen 2035. Julkisen ilmastotietoisuuden voimistuessa keskusteltiin myös laajemmin siitä, miten ilmastotoimet haastavat olemassa olevia tuotanto- ja elämäntapoja.

Suomen ympäristöpolitiikalle leimallista on ollut pyrkimys konsensukseen. Poliitikot, teollisuus ja työmarkkinaosapuolet on sitoutettu ympäristöpolitiikkaan lainvalmistelulla, josta ovat vastanneet virkakoneisto ja ympäristöalan asiantuntijat Euroopan unionin ympäristösääntelyn kehityksessä (Koskimaa ym. 2021). Ympäristöpoliittinen julkisuus ei ole ollut jyrkän polarisoitunutta, eikä ilmastodenialismille ole ollut maassa juurikaan tilaa. Konsensusmallissa myös teollisuus ja elinkeinoelämä ovat ajaneet intressejään perinteisen lobbauksen avulla eivätkä ole turvautuneet Yhdysvaltojen tapaan vaihtoehtoasiantuntijuuden tuottamiseen (Stehr & Ruser 2023). Siten lobbaus on kohdistunut pääasiallisesti politiikkatoimiin eikä ilmastotieteen vastustamiseen.

Vastareaktioita on silti koettu Suomessakin. Vuonna 2018 voimistuneen ilmastokeskustelun seurauksena mediassa nousi esiin puheenvuoroja, joiden mukaan ilmastovaatimuksissa oli menty liian pitkälle. Ilmastokeskustelun väitettiin täytyneen yliampuvista, ideologisista ja hysteerisistä puheista. Tilalle vaadittiin malttia, suhteellisuudentajua ja realismia. Poliitikassa viestiä toisti erityisesti perussuomalainen puolue, joka siirsi ilmastokantojensa painopistettä ilmastodenialismista ilmastoviivytelyn suuntaan (Vihma ym. 2021). Lisäksi Suomen tilanteelle on ollut erityistä 2010-luvun puolivälistä kirstynyt keskustelu Suomen metsien ilmastoroolista. Tutkijat ovat varoittaneet kasvaviin hakkuisiin perustuvan metsänkäytön heikentävän ilmastomuutoksen torjunnassa tärkeitä hiilinieluja ja metsien biodiversiteettiä, mutta metsäsektori on puolustanut kiivaasti valitsemaansa linjaa. Samalla Suomen hallitukset ovat puolustaneet tiukasti kotimaista metsäteollisuutta ja sen nykymuotoista tuotantoa EU:ssa. (Esim. Toivanen 2021; Kellokumpu 2022.)

Asiantuntijuuden politiikka

Asiantuntijat toimivat poliittisten kiistojen maailmassa. Erityisesti tämä pätee ilmastomuutoksen kaltaiseen monimutkaiseen, yhteiskunnan eri sektoreita koskevaan ja kiireelliseen ongelmaan. Vaikka ilmastotiede hyväksyttäisiinkin poliittisten päätöksen perustaksi, tehdään päätöksiä kiistanalaisissa poliittisissa konteksteissa, joissa asiantuntijat joutuvat vaikuttamaan (Stehr & Ruser 2023, 137). Asiantuntijuutta tutkitaankin entistä useammin yhteiskunnallisen intervention muotona eikä politiikasta irrallisena tiedontuotantona. Näin ymmärrettyinä asiantuntijuus muokkaa aina yhteiskunnallisia olosuhteita siten, että ne vaikuttavat hallittavilta (Andersson 2023, 433). Julkisina keskustelijoina asiantuntijat osallistuvat ideoiden, diskurssien ja kehystysten tuottamiseen ja tarjoavat niiden avulla myös kausaalisia selitysmalleja siitä, mistä yhteiskunnalliset kriisit johtuvat ja miten ne tulisi ratkaista (Blyth 2002, 8–12). Näin asiantuntijat tekevät kriisin luomaa yhteiskunnallista epävarmuutta ja samalla myös tulevaisuutta ymmärrettäväksi ja hallittavaksi (Stehr & Ruser 2023).

Asiantuntijan yhteiskunnallista merkittävyyttä ei määritelläkään vain asiantuntijapiirien (tiedeyhteisön, virkakunnan tai yritysten) sisäisissä prosesseissa, vaan asiantuntijuutta ja siihen oleellisesti kytkeytyvää auktoriteettia rakennetaan myös julkisuudessa (Eskelinen & Jonker-Hoffren 2017). Osallistuminen julkiseen keskusteluun ja poliittiseen vaikuttamistyöhön ei ole asiantuntijalle helppo tehtävä, etenkin kun asiantuntijuutta eivät kritisoi vain ei-asiantuntijat, vaan julkisuuteen kuuluva erimielisyys ruokkii myös asiantuntijoiden välistä kilpailua (Eskelinen & Jonker-Hoffren 2017; Stehr & Ruser 2023, 144–145). Asiantuntijat kamppailevat siitä, mikä on pätevää tietoa, kenen tieto merkitsee ja millaista tietoa tarvitaan, jotta yhteiskunnallisia ongelmia voidaan ratkaista.

Asiantuntijoiden erilaisten poliittisten roolien hahmottamiseksi politiikantutkija Roger Pielke Jr. (2007) on esittänyt jaottelun neljästä asiantuntijuuden ideaalityypistä. Ideaalityypeistä

ensimmäisellä eli *Puhtaalla tieteenekijällä* ei ole suoraa suhdetta päätöksentekijöihin, vaan hän pysyttäytyy etäällä politiikan kiemuroista ja luottaa päätöksentekijöiden löytävän tieteellisen varannon lähteille. *Asian puolestapuhuja* puolestaan liittoutuu jonkun ryhmittymän kanssa edistääkseen sen intressejä politiikassa. *Tieteellinen sovittelija* pyrkii pysymään etäällä politiikasta mutta on käytettävissä päätöksentekijöiden tarpeisiin, kun nämä kaipaavat asiantuntija-arvioita. *Rehellinen politiikkavaihtoehtojen välittäjä* sen sijaan osallistuu päätöksentekoon tarkoituksenaan selkiyttää ja usein myös laajentaa päätöksentekijöiden käytettävissä olevia vaihtoehtoja. (Pielke 2007, 15–17.)

Pielken mukaan kaikkia neljää asiantuntijua esiintyy jatkuvasti moderneissa demokratioissa, ja kullekin niistä on perustelunsa ja tilausta kontekstin mukaan. Useat asiantuntijat ovat esimerkiksi halukkaita ottamaan Asian puolestapuhujan roolin ja käyttämään koulutustaan ja asiantuntemustaan hyväkseen ajaakseen tärkeäksi katsomaansa asiaa – oli kyseessä sitten asettuminen soveliaan presidenttiehdokkaan taakse tai Pariisin ilmastopöytäkirjan tavoitteiden puolustaminen. Tieteellisen sovittelijan ja Rehellisen välittäjän tehtävät ovat usein liian vaativia yhdelle asiantuntijalle, ja siksi ne ottavatkin usein esimerkiksi kansallisten ilmastopaneelien kaltaisen virallisen ja kollektiivisen muodon (emt., 16–17.)

Julkisessa ilmastokeskustelussa oleellinen ero hahmottuu Rehellisen välittäjän ja Asian puolestapuhujan välillä. Siinä missä edellinen tähtää käsillä olevien vaihtoehtojen laajentamiseen, jälkimmäinen pyrkii niiden kaventamiseen. Yksittäisissä ilmastohillintää koskevissa päätöksissä vaihtoehtojen kaventaminen voi olla asiantuntijalta perusteltua, mutta laajemman ilmastomuutosta koskevan yhteiskunnallisen keskustelun osalta on tarpeellista, että asiantuntijua käytetään taloudellisten, poliittisten ja kulttuuristen vaihtoehtojen kirjon esillä pitämiseen ja laajentamiseen. Ongelmallisimpana Pielke pitää tilannetta, jossa Asian puolestapuhuja asettuu asiantuntijuutensa varjolla poliittisten kiistojen yläpuolelle, vetoaa tieteen arvovaltaan ja

samalla rajaa tarjolla olevia poliittisia vaihtoehtoja (emt, 106, 135).

Reaalipoliittinen ilmastoasiantuntijuus

Tutkimamme reaalipoliittinen ilmastoasiantuntijuus muistuttaa Pielken viimeiseksi mainitsemaa julkisen asiantuntijuuden muotoa. Sen erityispiirteenä on kuitenkin vallitsevan taloudellisen kehityssuunnan tukeminen ja merkittävien yhteiskunnallisten muutosten vastustus. Reaalipoliittisella viittaamme siihen, miten se usein ymmärretään kansainvälisen politiikan yleisissä diskursseissa: vallitseville olosuhteille myöntymisenä. Reaalipoliittian historiaa tutkinut John Bew (2016) on huomauttanut, että jos 1800-luvun puolivälissä realismi tarkoitti yhä useammin asioiden rohkeaa kohtaamista sellaisena kuin ne olivat, niin 1900-luvun puolivälissä realismin määritelmä puolestaan muuntautui tarkoittamaan tilanteen rajojen hyväksymistä. Näin realismista tuli yhä enemmän itseään rajoittavaa: se korosti inhimillisen viisauden ja toiminnan rajoja eikä niinkään todellista arviota kokonaiskuvasta (Bew 2016, 39). Raymond Williamsin (1976, 199–200) mukaan nykymaailman toteamus ”ollaanpa realisteja” tarkoittaakin useimmiten ”hyväksytään tilanteen rajat”. Rajoilla puolestaan tarkoitetaan Williamsin mukaan sitä, että hyväksytään ”kovat faktat”, jotka tukevat vallitsevia taloudellisia ja yhteiskunnallisia olosuhteita ”idealistsiksi” kutsuttuja muutosvaatimuksia vastaan.

Kirstyneessä ilmastopoliittisessa tilanteessa ilmastoasiantuntijat kohtaavat jakautuneeksi lojaliteetiksi kutsutun ongelman. Yhtäältä pitäisi vilpittömästi raportoida tieteen tuloksista tarkasti, mutta toisaalta on houkutus kertoa, mitä vallankäyttäjien ja laajemman yleisön oletetaan haluavan kuulla (Moore 2021). Brulle kollegoineen (2021) on myös todennut, että ilmastopoliittisen vastareaktion tilanteessa on aina tilausta ”ajatusjohtajille” eli asiantuntijoille, jotka tarjoavat auktoriteettinsa vallitsevien olosuhteiden puolustamiseen – eli reaalipoliittiseen vaikuttamiseen. Tätä ilmastoasiantuntijuuteen kohdistuvaa ristivetoa voi kuitenkin helpottaa tiivis yhteys

vertaisyhteisöön, jonka kritiikki pitää asiantuntijan kontrollissa vallan houkutusilta (Moore & MacKenzie 2020). Pielken määrittelemät Tieteellinen sovittelija ja Rehellinen politiikkavaihtoehtojen välittäjä toimivat usein juuri tämän periaatteen varassa. Ilman kontrollia on myös vaarana, että asiantuntija nousee turhan itsenäiseen asemaan ja ajautuu tarpeettoman itsevarmuuden vangiksi. Tuloksena voi olla kehoja arvioita tulevasta, kyvyttömyys tunnistaa omia virheitä tai heikkoon tietopohjaan perustuvia ja oman osaamisalueen ulkopuolelta nousevia suosituksia (Moore & MacKenzie 2020). Taustayhteisön yläpuolelle nousevan ilmastoasiantuntijan lausuntoja voi olla myös vaivattomampi hyväksikäyttää ilmastoestämiseen, kun tiivistä sidosta puolustavaan tai virheitä oikaisevaan yhteisöön ei ole.

Suomalaisessa ilmastojulkisuudessa erityisesti kaksi asiantuntijaa on noussut viime vuosina näkyvään itsenäiseen asemaan: Mika Anttonen ja Petteri Taalas. Molemmat ovat esillä Suomen tärkeimmässä medioissa, esiintyvät isoilla julkisilla foorumeilla, vierailevat poliittisten päättäjien kuultavina ja toimivat merkittävässä luottamustehtävissä. Kotimaassaan heitä kuunnellaan tarkalla korvalla molempien kansainvälisen menestyksen tuoman auktoriteetin vuoksi. Kumpikin on myös esittänyt toistuvasti voimakkaita kotimaista ilmastokeskustelua kritisoivia kantoja. Molempien ikä, luonnontieteisiin nojaava koulutus, sukupuoli ja työkokemus luovat myös mediassa kaivattavaa asiantuntijavaikutelmaa. Molemmat puolustavat ilmastotiedettä ja ovat myös julkisesti vastustaneet ilmastodentalismia – erityisesti Taalas osallistui 2010-luvun vaihteessa kotimaisten ilmasto-kiistäjien väitteiden julkiseen korjaamiseen (ks. Taalas 2021, 152). Lisäksi he muistuttavat ilmastomuutoksen torjunnan kannalta tähdellisimmistä tehtävistä eli fossiilisten polttoaineiden vähentämisen tärkeydestä – Anttonenkin vaatii usein öljy-yhtiöiden tiukempaa sääntelyä.

Petteri Taalas (s. 1961) on koulutukseltaan ilmakehätutkija, joka keskittyi tutkimusurallaan otsoni- ja ultravioletti säteilytutkimukseen, arktisen alueen globaaliin muutokseen sekä satelliittiohjelmien kehittämiseen. Kahtena viime vuosikymmenenä hän ei ole tehnyt aktiivista

tutkimusta vaan on toiminut tieteellisissä johtotehtävissä: Suomen Ilmatieteen laitoksen johtajana (2002–2015), Maailman ilmatieteen järjestön WMO:n pääsihteerinä (2016–2023) ja jälleen Ilmatieteen laitoksen johtajana vuodesta 2024 alkaen. Erityisesti tehtävä WMO:ssa, joka isännöi myös hallitusten välisen ilmastopaneelin (IPCC) sihteeristöä, on tuonut Taalakselle laajaa näkyvyyttä.

Energiayhtiö St1 Nordicin hallituksen puheenjohtaja ja pääomistaja Mika Anttonen (s.1966) on tehnyt uransa 1990-luvulta lähtien öljykaupassa ja -jalostuksessa. Anttonen asiantuntemus liittyy energiateknologioihin ja -markkinoihin, ja julkisuudessa hän kommentoi usein energiasirrymään liittyviä asioita. Anttonen ja St1 ovat myös investoineet useisiin erilaisiin vähähiilisiin energiahankkeisiin kuten maalämpöön, bioenergiaan ja tuulivoimaan tai metsittämishankkeeseen Marokossa – mutta yhtiön toiminnan pääpaino on pysynyt selkeästi fossiilissa polttoaineissa.

Mediassa Taalaksen ja Anttonen suhtaudutaan pääasiassa hyvin suopeasti. Taalasta kutsutaan esimerkiksi ”ilmastoguruksi”, ”todelliseksi asiantuntijaksi” tai maltillisemmin ”tiedemieheksi”, jolla on ”mittasuhteet hallussa” ja joka tuo keskusteluun ”kipeästi kaivattua asiantuntemusta ja tervettä järkeä” (Talouselämä 24.9.2020; HS 22.11.2019; HS 17.1.2021). Anttonen taas kuvataan entisenä ”bensakeisarina” tai ”Mestari Mikana”, joka on viime vuodet omistanut elämänsä ilmastotaistelulle (esim. TE 29.5.2015). Vain harvoin heidän viestejään on käsitelty mediassa kriittisesti. Erityisesti Anttonen ilmastoviestintä fossiilisten polttoaineiden alan toimijana on otettu yllättävänkin kritiikittömästi vastaan. Taalaksen kohdalla median kriittistä suhtautumista ovat herättäneet lähinnä hänen metsänäkemyksensä (esim. Suopanki 2019; Saavelainen 2023).

Tutkimusaineisto ja tutkimusmenetelmä

Tutkimusaineistomme kattaa ajanjakson vuoden 2009 alusta vuoden 2023 elokuuhun. Se koostuu Anttonen ja Taalaksen mediahaastatteluista sekä heidän kirjoituksistaan ja puheenvuoroistaan.

Ajanjakson alkupäässä aineistoa on niukemmin, mutta molempia koskevat mediaosumat lisääntyvät vuoden 2015 tienoilla, ja erityisesti vuodesta 2018 kumpikin esiintyy säännöllisesti ilmastoaiheiden kommentoijina. Systemaattisesti kerättyyn ydinaineistoon valitsimme seitsemän laajalevikkistä mediaa (*Helsingin Sanomat*, *Yleisradio*, *Ilta-Sanomat*, *Iltalehti*, *Maaseudun Tulevaisuus*, *Kauppalehti* ja *Talouselämä*) ja molempien kirjoittamat kolumnit (Taalaksen kolumnit on julkaistu *Iltalehdessä*, *Pirkassa* ja *Maaseudun Tulevaisuudessa*; Anttosen *Helsingin Sanomien Visio*-liitteessä). Taalaksen osalta ydinaineistoon sisältyy hänen tietokirjansa *Ilmastonmuutos ilmatieteilijän silmin* (2021). Täydentävä aineisto sisältää internetissä vapaasti saatavilla olevien julkaisujen kuten maakunta- tai erikoisalalehtien tekstejä sekä molempien julkisia esiintymisiä. Tekstissä haastatteluihin viitataan median nimellä ja molempien itse kirjoittamiin teksteihin sukunimellä ja julkaisun nimellä.

Aineistorajauksessa noudatimme saturaatioperiaatetta eli laajensimme aineistoa aina siihen asti, kunnes tutkimusasetelman kannalta relevanttia uutta tietoa ei enää löytynyt (Saunders ym. 2018). Ydinaineistosta eli sanomalehtien verkkoarkistoista teimme haut Anttosen ja Taalaksen nimillä (lukuun ottamatta *Iltalehteä*, jolla ei ole pitkän aikavälin nettiarkistoa), minkä jälkeen poistimme aineistosta tutkimusasetelman kannalta tarpeettomat jutut eli tekstit, joissa tutkimuskohteet kommentoivat muita kuin ympäristö-, ilmasto- tai energiapolitiikkaa liittyviä kysymyksiä. Lopulta päädyimme yhteensä 226 tekstiin tai muuhun lähteeseen, joista 117 koskee Taalasta ja 109 Anttosta. Aineisto on kuvattu liitteessä 1.

Kerätty aineisto ei tarjoa systemaattista saati ristiriidatonta kuvaa reaalioliittisten ilmastoasiantuntijoiden ajattelusta, mutta tämä ei ole tutkimusasetelman kannalta oleellista. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole tulkita heidän kokonaisajatteluaan tai sen johdonmukaisuutta vaan tarkastella niitä julkisia kehystämisen tapoja, joilla he vaikuttavat suomalaisen ilmastokeskusteluun – itse siihen pyrkien tai heidän lausumiensa potentiaalisen haltuunoton ja

hyväksikäytön myötä. On myös odotettavaa, että heidän näkemyksissään on merkittäviä eroja, mutta erilaisilla näkemyksillä voi olla samansuuntaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Tutkimuksessamme hyödynnämme kehysanalyysiä. Robert Entmanin (1993, 52) määritelmän mukaan kehysanalyysissa tutkitaan julkisen puheen strategioita, joilla korostetaan käsillä olevan yhteiskunnallisen ongelman valittuja ulottuvuuksia. Näin jotkin syy-seuraussuhteet, moraaliset päätelmät tai ratkaisusuositukset korostuvat. Kehysanalyysi tarkastelee, kuinka joistakin ongelmien ulottuvuuksista tehdään tärkeämpiä, merkityksellisempiä ja vahvempia kuin toisista (Entman 1993). Kehysanalyysiä on käytetty varsin paljon ympäristöjournalismin tutkimuksessa (esim. Vehkalahti 2017; Kumpu 2020), mutta myös esimerkiksi talousjournalismin analysoinnissa (esim. Harjuniemi 2019). Tällöin huomion kohteena ovat median tai journalistien tavat kehystää merkittäviä yhteiskunnallisia ongelmia ja luoda edellytyksiä niitä koskeville tulkinnoille. Ympäristötutkimuksessa kehysanalyysiä on kuitenkin käytetty myös merkittävien ympäristöpoliittisten toimijoiden kuten fossiiliyhtiöiden ilmastoestämisen strategioiden tutkimukseen (esim. Supran & Oreskes 2017). Vastaavalla tavalla kehysanalyysiä voi soveltaa merkittävää keskustelualtaa käyttävien ilmastoasiantuntijoiden julkisen vaikuttamisen tarkasteluun. Samalla on pidettävä mielessä, että Taalas ja Anttonen eivät kehystä mediakeskustelua yksin vaan osana median tuottamia kehyksiä ja reaktioina laajempaan kehyksistä käytävään kamppailuun. Vaikka reaalioliittisten ilmastoasiantuntijoiden kehystyksiä voi olla toisinaan vaikea saumattomasti erottaa median tuottamista kehystyksistä, on aineistomme nähdäksemme riittävän laaja, jotta pystymme erottamaan tarkasteltavaksi nimenomaan Taalaksen ja Anttosen kehystämisen strategiat kuitenkin laajemman kontekstin ja median kehystyspyrkimykset huomioiden.

Kehysanalyysissa tehdään erottelu kehysten ja kehystysten välillä. Kehystykset ovat yksittäisiä argumentteja ja keskustelustrategioita, joita keskustelijat esittävät, testaavat, muokkaavat ja tarvittaessa hylkäävät. Kehykset puolestaan

muodostuvat kehystyksistä ja ovat luonteeltaan pysyvämpiä ja sitkeämpiä julkisen keskustelun narratiiveja, jotka tarjoavat yleisölle rajattuja tulkinnan mahdollisuuksia siitä, miksi jokin asia on ongelma, mikä sen on aiheuttanut, kuka siitä on vastuussa tai mitä ongelmalle tulisi tehdä (Entman 1993; Nisbet 2009). Kehystäessään viestijät käyttävät erilaisia strategioita kuten vastakkainasetteluja, toistoa, hokemia, iskulauseita tai viittauksia, jotka vetoavat yleisesti tunnettuun, usein kansalliseen historiaan ja kulttuuriin (Nisbet 2009). Tämä pätee myös ilmastoasiantuntijoihin, jotka voivat joutua dramatisoimaan, tunnepitoistamaan tai yksinkertaistamaan viestiään sen perille saamiseksi (Stehr & Ruser 2023, 147). Kehystykset myös kytkevät merkittävimpiä poliittisia kehyksiä toisiinsa vahvistaen viestijän sanomaa. Esimerkiksi vihreä kasvu on kehys, joka kytkee optimistisesti yhteen ilmastonmuutoksen torjunnan ja talouspolitiikan kehukset. Varsinaisen sanotun lisäksi kehysanalyysi on kiinnostunut siitä, millaiset näkökulmat jäävät kehystämisen seurauksena vähemmälle huomiolle tai kokonaan syrjään. Kehystämisessä on myös aina kyse vallankäytöstä: toisilla toimijoilla on enemmän taloudellista tai poliittista kehystysvaltaa kuin toisilla (Vliegthart & van Zoonen 2011).

Empiirisessä analyysissamme seurasimme kehysanalyysin menetelmäkirjallisuutta seuraavasti (ks. Hertog & McLeod 2001; Tankard 2001). Ensinnäkin analyysimme on lähtökohtaisesti kytköksissä kehystyksille edellytykset luovan historiallisen kontekstin ja mediaympäristön ymmärtämiseen. Kuten olemme kuvanneet, tutkimamme reaalioliittinen ilmastoasiantuntijuus on ominaista tilanteelle, jossa kiristyvät ilmastovaatimukset uhkaavat vallitsevia yhteiskunnallisia olosuhteita ja julkisuudessa on tilausta niitä puolustavalle asiantuntijuudelle. Toiseksi perehdyimme kokonaisvaltaisesti koko aineistoon siten, että tavoitteena oli tunnistaa erilaisten kehystysstrategioiden pohjalta muodostuvat tärkeimmät kehukset, joilla reaalioliittiset ilmastoasiantuntijat reagoivat kiireellisten ilmastotoimien vaatimukseen. Lukemalla koko aineistoa tunnistimme siitä neljä tärkeintä kehystä, jotka kaikki mahdollistavat kansallisen ilmastokeskustelun kehystämisen

ilmastoestämisen suuntaan. Kutsumme kehyksiä sisällön perusteella *ilmastorealismiksi*, *vastuun siirtämiseksi*, *tiedon hierarkisoinniksi* ja *vaihtoehtojen kaventamiseksi*. Nämä neljä kehystä vastaavat myös neljää keskeistä ilmastonmuutoksen hillintään liittyvää ongelmanasettelua: millainen uhka ilmastonmuutos on yhteiskunnille; kuka ongelmasta on vastuussa; kenellä ongelmasta on paras tieto; ja millainen yhteiskunnallinen muutos on tarpeen ongelman ratkaisemiseksi?

Tärkeimpien kehysten tunnistamisen jälkeen siirryimme analyysin kolmanteen vaiheeseen eli palasimme kutakin kehystä tukevien kehystysstrategioiden tarkempaan analyysiin. Tässä analyysin viimeisessä vaiheessa tarkastelimme Taalaksen ja Antosen yksittäisiä kehystyksiä, joilla he tuottavat varsinaisen sisällön neljälle kehykselle ja reaalioliittisen ilmastoasiantuntijuuden julkiselle vaikuttamiselle. Kehystysten analyysissa keskityimme erityisesti ilmastonmuutokseen ja sen yhteiskunnallisiin seurauksiin liittyviin oletuksiin ja syy-seuraussuhteisiin. Näin pääsimme käsiksi reaalioliittisen ilmastoasiantuntijuuden tärkeimpiin ongelmaa koskeviin tulkintoihin, joilla legitimoidaan tiettyjen ympäristöpoliittisten ratkaisujen ja toimijoiden julkista merkitystä enemmän kuin toisia (vastaavasta menettelystä ks. Hertog & McLeod 2001). Tämän pohjalta pystymme tulkitsemaan yksityiskohteisesti reaalioliittista ilmastoasiantuntijuutta ilmastoestämisen tutkimuksen näkökulmasta.

Ilmastorealismi

Reaalioliittiselle ilmastoasiantuntijuudelle on leimallista erottautua muista ilmastokeskustelijoista kehystämällä vallitseva ilmastokeskustelu epärealistiseksi ja tunnepitoiseksi. Kehystysstrategia ei ole uusi ympäristöpolitiikan historiassa. Ympäristötoimia vaativat on usein kuvattu tunteelliseksi ja todellisuudesta irrottautuneiksi, kun taas realistisen tilannekuvan ja oikeiden ratkaisujen on sanottu löytyvän vallitsevista olosuhteista hyötyvien käsistä (Oreskes & Conway 2019, 220–226; Ekberg & Pressfeldt 2022). Kehystys mahdollistaa reaalioliittiselle ilmastoasiantuntijuudelle erityisen julkisen position,

jonka kuvataan edustavan järkeä, totuutta ja harkintaa. Reaalipoliittiset ilmastoasiantuntijat kertovat, millaiset muutokset ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi ovat lopulta mahdollisia, tarpeellisia tai toivottavia.

Ei olekaan yllättävää, että Anttonen ja Taalas hyödyntävät aktiivisesti mediaan jo rakentunutta kehystä, jonka mukaan suomalaista ilmastokeskustelua eivät enää ohjaa tosiasiat vaan tunteet. Anttonen mukaan keskustelussa lietsotaan ”ilmastopaniikkia”, jonka seurauksena ”moni menettää kykynsä toimia rationaalisella tavalla” (IL 6.9.2019). Taalaksen mukaan keskustelussa on puolestaan fanaattisia, ideologisia tai uskonnollisia piirteitä (MustRead 2.8.2018; IS 1.1.2019) ja ”alarmistit” lietsovat pelkoa samaan tapaan kuin kylmän sodan aikana (Taalas 2021, 17–18). Kummankaan mukaan ilmastonmuutosta ei hillitä idealistisilla tai tunnepohjaisilla puheilla vaan realistisella tilannekuvalla, faktoilla ja niihin pohjautuvilla ratkaisuilla. Molemmat myös liittyvät laajempaan ”tolkkua” vaativien mediavaikuttajien joukkoon, jotka ovat huolissaan erityisesti ilmastoahdistukseen ajetuista nuorista. He pyrkivätkin toistuvasti vakuuttamaan kuulijansa siitä, että maailmanloppua ei ole tulossa (esim. IL 31.8.2020; MTV3 12.1.2021). Taalaksen ja Anttonen kehystys on sikäli ristiriitainen, että suomalaisen ilmastouutisoinnin on todettu olleen pääsääntöisesti laadukasta ja linjassa IPCC:n näkemysten kanssa, ja ilmastokeskustelusta on vaikea paikantaa laajaa maailmanlopun lietsontaa (ks. Lyytimäki & Pihkala 2021). Reaalipoliittiselle ilmastoasiantuntijuudelle kehystys keskustelua hallitsevista äärikannoista on kuitenkin tarpeellinen, sillä sen avulla rakennetaan julkista auktoriteettia, joka näyttää tuovan keskusteluun järkeä ja hallittavuutta.

Reaalipoliittisen ilmastoasiantuntijuuden pääviestinä on, että hätäilyyn tai kiireellisyyteen ei ole tarvetta. Maltilliset ja pidättyväiset ilmastotoimet riittävät. Tämän ydinviestin yhteneväisyydestä huolimatta Anttonen ja Taalaksen näkemykset kotimaansa ilmastopolitiikasta poikkeavat toisistaan olennaisilta osin: Taalaksen viestinä on, että maltilliset muutokset riittävät,

kun taas Anttonen korostaa, että muutoksia ei ylipäätään voida toteuttaa ilmastotavoitteiden aikataulussa.

Taalas korostaa Suomea – EU:n ja muiden Pohjoismaiden ohella – ilmastopolitiikan kansainvälisenä mallioppilaana: ”Suomessa ei ole missään määrin syytä olla sitä mieltä, että olemme ’pahiksia’, vaan päinvastoin me olemme hoitaneet hommamme erittäin hyvin” (YLE 10.6.2022). Taalas myös esittää usein, että Suomi on vähentänyt viime vuosina päästöjään kolmanneksi eniten maailmassa. Näin Suomen lähihistorian päästövähennyspolku kuvataan menestyksenä, ja huomio siirtyi pois siitä, että Suomi, muiden EU-maiden ohella, on hyvin kaukana tarvittavasta ja kansainvälisesti reilusta päästövähennystahdista (esim. Vogel & Hicckel 2023).

Taalas nostaa säännöllisesti esiin ilmastokeskustelun ylilyöntinä suomalaisten kuluttajien syyllistämiseen. Syyllistäminen ei hänen mukaansa toimi:

Jos ryhdytään kertomaan, että lentomatkestaminen on kiellettyä, muovin käyttö on kiellettyä, metsien hyötykäyttö – josta tulee suomalaisten hyvinvointi – on kiellettyä, lihan syöminen on kiellettyä ja autolla ajaminen on kiellettyä, koko aihepiiri saa sellaisen leiman, ettei tavallinen ihminen halua siihen kelkkaan hypätä. (MTV3 12.1.2021.)

Täyskieltovaatimuksia on esiintynyt ilmastokeskustelussa vain harvoin, mutta niiden oletettua olemassaoloa käytetään toistuvasti ilmastovaatimusten horjuttamiseen. Kyse on pikemminkin syyllisyyden kokemuksesta – ja syyllisyys on, kuten Lyytimäki ja Pihkala toteavat (2021) myös tunne, joka voi ohjata ihmistä muutoksiin. Taalaksen mukaan kuluttamista koskevien muutosten osalta kuitenkin riittää, että ”[v]alinnat voidaan tehdä miellyttäväksi ja helpoiksi” (MustRead 2.8.2018). Viesti on ristiriidassa kestävyystutkimuksen kanssa, joka painottaa merkittävien elämäntapamuutosten tarvetta. Ihmisten voi kuitenkin olla helpompi napata toimintansa – tai toimimattomuutensa – ohjeeksi viesti, että suurempia muutoksia ei vaadita (ks. myös Lyytimäki & Pihkala 2021).

Taalaksen viestittämään ilmastorealismiin kuuluu keskeisesti myös se, että ilmastohillinnän ei tule vaikuttaa Suomen metsäteollisuuteen. Hänelle metsien ilmastoroolista käytävä keskustelu on suomalainen erityispiirre (MMSäätiö 23.8.2022; Demokraatti 21.6.2019). Taalas väittää toistuvasti, että hiilinielut hallitsevat ilmastokeskustelua ja että Suomessa ilmastopolitiikkaa oltaisiin ratkaisemassa pelkästään nieluilla (esim. MT 7.9.2022; Audiomedia 23.8.2022). Samaan aikaan metsistä kuitenkin keskustellaan useissa eri maissa, ne ovat tärkeä osa EU:n maankäyttösektorin ilmastopolitiikkaa, ja myös IPCC:lle metsien hiilensidonta on ilmastopolitiikan keskeinen osa-alue. Tilastollisesti tarkasteluna hiilinielujen osuus Suomen ilmastokeskustelussa on ollut pikemminkin hyvin vähäinen kuin hallitseva.¹ Harva ilmastokeskusteluun osallistuja onkaan ratkomassa Suomen ilmasto-ongelmaa vain nieluilla, vaan on varsin jaettu näkemys, että ilmastohillinnässä tarvitaan sekä päästövähennyksiä että nieluja.

Tästä huolimatta Taalas kehystää keskustelua metsäteollisuudelle suotuisaan, sektorin ilmastotoimia viivyttävään suuntaan. Usein väitteet ovat yhteneväisiä metsäsektorin ilmastoviestinnän kanssa. Taalas esimerkiksi vetoaa useaan otteeseen hiilivuodon riskiin eli siihen, että tiukempi ilmastopolitiikka siirtäisi metsäteollisuuden maihin, joissa ympäristösääntely on heikompi (IL 30.7.2022; Audiomedia 23.8.2022). Tai hän painottaa, että metsänkätöä ei voida tarkastella vain ympäristön näkökulmasta, vaan on huomioitava myös sektorin vaikutus kansantalouteen ja työllisyyteen (Länsi-Väylä 23.8.2022; Yle 25.3.2023).

Taalaksen metsien ilmastoroolia koskeva kehystys on mahdollinen, koska se sivuuttaa – ilmasto- ja metsätutkimuksen konsensuksen vastaisesti – ilmastomuutoksen torjunnan kannalta olennaisen lähivuosisikymmeniä koskevan aikavälin. Taalaksen kehystyksessä ei ole merkitystä, vaikka metsien hiilinielu hakkuiden seurauksena pienenisi vähintään vuosikymmeniksi, kunhan hiili joskus sidotaan takaisin kasvavaan metsään (MustRead 2.8.2018; Yle 25.3.2023). Tämä näkemys on ristiriidassa IPCC:n ja myös

EU:n ilmastopolitiikan linjan kanssa, sillä ne molemmat peräänkuuluttavat nettonollapäästöjen mahdollisimman aikaista saavuttamista, ja historiallisen vastuun periaatteen mukaisesti Suomen kaltaisten vauraiden maiden olisi sitouduttava aikaisempiin nettonollatavoitteisiin. Mitä myöhemmin nettonolla saavutetaan, sitä korkeammat ovat ilmasto lämmittävät kumulatiiviset päästöt (ks. Sun ym. 2021). Lisäksi Taalaksen kehystys sivuuttaa niin sanotun ”overshootin” riskin, josta IPCC varoittaa. Overshootilla tarkoitetaan tilannetta, jossa ilmasto lämpenee ilmastotoimien kannalta ratkaisevalla aikavälillä tietyn rajan yli, eikä seuraavia muutoksia välttämättä voida peruuttaa, vaikka hiilidioksidia myöhemmin poistettaisiin ilmakehästä (IPCC 2023).

Vaikka tutkijat ovat toistuvasti tuoneet esiin Suomen metsien hiilinielujen ja myös biodiversiteetin heikon tilan (esim. Seppälä ym. 2022; Hyvärinen ym. 2019), Taalaksen mukaan Suomen metsänkätön perinne on historiallisesti erinomainen (Taalas 2021, 167). Metsäteollisuus on myös Taalaksen mukaan panostanut kunnioitettavasti ympäristöystävällisyyteen ja käyttää metsäbiomassaa tehokkaasti (emt., 169). Puheenvuoroissaan hän myös kannustaa Suomea vaikuttamaan EU:ssa sen Suomen nykyiselle metsänkätölinjalle epäedullista ympäristösääntelyä vastaan (Taalas 2021, 163; Yle 25.3.2023). Anttonen keskustelee metsien ilmastoroolista vähemmän yksityiskohtaisesti mutta toteaa niin ikään, että ”[s]uomalainen metsänkätö kelpaa kansainväliseksi esimerkiksi ilmastomuutoksen kannalta kestävästä metsäpolitiikasta” (IS 1.1.2019). Metsäkysymyksessä Taalas ja Anttonen esiintyvätkin enemmän teollisuuden puolestapuhujina kuin sektorin kestävyysmurroksele edellytyksiä luovina asiantuntijoina.

Jos Taalaksen realismi alleviivaa Suomessa jo toteutettujen ilmastotoimien esimerkillisyyttä ja maltillisia muutoksia, Anttonen realismi korostaa vaikeuksia. Hänen mukaansa lähes kukaan ei ymmärrä, että ilmastomuutoksen torjunnan haaste on ”ihan astronomisen iso” (HS 19.9.2022). Haasteen suuruus johtuu siitä, että maailman energiankulutus tulee lisääntyvän väestön oloissa vain kasvamaan (IL 6.3.2019). Ihmiskunnan kohdalla on väistämättä sidottu oljyyen:

Öljy pitäisi jättää maahan, jos haluttaisiin päästä ilmastotavoitteisiin. Se on kaunis ajatus, mutta jos öljyä jätetään käyttämättä, niin tuolla on miljardi ihmistä nälänhädässä heti. (TE 17.10.2014.)

Anttosen mukaan uusiutuvasta energiasta ei ole likimainkaan täyttämään fossiilienergiiaan kohdistuvaa kysyntää. Uusiutuviin investoidaan hänen mukaansa kymmenen kertaa vähemmän kuin pitäisi (IL 6.9.2019). Eikä puutetta ole vain investointikyvystä tai ajasta: ”Meiltä puuttuu kaikki. Ihan ihmisetkin puuttuvat” (HS 19.9.2022). Asia ei muutu, vaikka ”politiikot tekisivät mitä päätöksiä tahansa” (IL 6.9. 2019). Tässä on Anttosen realismin ydin: fossiilitalous pyörii pakon sanelemana ainakin useita vuosikymmeniä, todennäköisesti vuosisadan, eikä politiikalla voida vaikuttaa asiaan (HS 9.4.2016). Ihmiskunta on lukinnut itsensä rakentamaansa koneistoon ilman kykyä purkaa sitä.

Anttoselle ominainen reaalipoliittinen ilmastoaasiantuntijuus sijoittuu päivän politiikan yläpuolelle, mistä käsin hän ravistelee vallitsevaa ilmastokeskustelua ikävillä totuuksilla. Niinpä Anttonen totesi Pariisin ilmastopimuksen solmimisen jälkeen, ettei sen tavoitteita tulla saavuttamaan (HS 9.4.2016). Sopimuksen puitteissa tehdään vain ”näennäisiä asioita”, ja se on olemassa vain ”sitä varten, että ihmisillä säilyisi usko” (Yle 7.2.2017). Poliitiikassa eletään hänen mukaansa laajemminkin irti todellisuudesta: ”Meidän hallituksestamme yksikään ei tajua, mistä tässä on kysymys, eikä tässä maassakaan kovin moni tajua – eikä niitä ymmärtäjiä maailmassakaan ole kovin paljon” (Uusi Lahti 21.8.2019). Mitään Taalaksenkin kuvaamaa ilmastopolitiikan menestystarinaa ei ole olemassa, vaikka Euroopan päättäjät kuinka kiertelevät kertomassa, ”kuinka hyviä me olemme” (Uusimaa 15.5.2021).

Myös maapallon keskilämpötilan nousua koskevassa realismissaan Anttonen ja Taalas poikkeavat IPCC:n viitoittamana asetetuista 1,5 ja kahden asteen tavoitteista. Anttosen mukaan on realismia, että lämpeneminen tulee olemaan huomattavasti kahta astetta korkeampaa. Siksi ihmiskunnalla voi olla edessään ”surullinen ajanjakso”, jolloin talouskasvu sakkaa, elintaso laskee ja ihmisiä

kuolee (MT 23.1.2021). Taalaksen arviot lämpenemisestä vaihtelevat. Vuonna 2018 hän totesi, että kolmen asteen lämpeneminen on realistista (MustRead 2.8.2018). Myöhemmin hän on korjannut arvioitaan siten, että alle kahteen asteeseen pääsy voi olla mahdollista (AlfaTV 23.12.2021; myös Taalas 2021, 161). Olenaisempaa Taalaksen reaalipoliittiselle ilmastoaasiantuntijuudelle on, että hän kehystää ilmastomuutoksen etenemisessä olevan kyse vain ”harmaan eri sävyistä” (esim. Taalas IL 2.11.2020; HS 30.10.2019). Tätä voi pitää ongelmallisena viestinnällisenä valintana erityisesti WMO:n pääsihteerille. Tarkensihan IPCC globaalin keskilämpötilan nousun tavoitteen 1,5 asteeseen siksi, että jo sen ylittäminen on laajasti tuhoisaa ekosysteemeille ja ihmisille. Yli kahden asteen lämpeneminen saisi aikaan vielä vaarallisempia muutoksia, jotka heijastuisivat Suomeenkin dramaattisesti.

Vastuun siirtäminen

Reaalipoliittiselle ilmastoaasiantuntijuudelle on leimallista nopeiden kansallisten ilmastotoimien tarpeen vähättely. Taalas ja Anttonen esittävät toistuvasti, että muilta ilmastokeskustelijoilta puuttuu ymmärrys ilmasto-ongelman oikeista mittasuhteista. Taalas (2021, 170) kehottaa, että ”[k]urkistus oman ankkalammen ulkopuolelle voisi olla joskus hyväksi”. Anttonen kaipaa ”rohkeutta katsoa maailmaa laajemmalla perspektiivillä kuin maan rajoihin tai sektoreihin ahtaasti tuijottaen” (HS 26.3.2022). Tällaisesta reaalipoliittisesta perspektiivistä Suomen ilmastotoimilla ei ole kokonaiskuvasa kummoista merkitystä. Erityisesti Anttonen toistaa, että Suomen tai edes EU:n ilmastotoimilla ”ei ole juurikaan vaikutusta siihen, väheneekö maapallon ilmakehässä hiilidioksidi vai ei” (IL 6.9.2019).

Suomen kireät ilmastotavoitteet eivät ole reaalipoliittiselle ilmastoaasiantuntijalle vain haastavia vaan myös vahingollisia. Siksi Taalas ja Anttonen kyseenalaistavat myös Suomen vuoden 2035 hiilineutraaliustavoitteen, joskin erilaisin perusteluin. Anttosen mukaan Suomen ei tule sitoutua muita maita tiukempiin ilmastotavoitteisiin, sillä ne ohjaavat maata vain huonoihin

ratkaisuihin (IS 7.3.2021; HS 27.11.2021). Nopeat ilmastoinvestoinnit johtaisivat vain siihen, että ”Suomen infrastruktuurin ratkaisut eivät ole tulevaisuudessa kilpailukykyisiä, sillä vielä parempia ratkaisuja on kehitteillä” (Anttonen HS Visio 15.5.2021). Etujoukoissa oleminen syö talouden tulevaisuuden perustaa:

Jos teemme erilaisia päätöksiä kuin maailmalla, lopputuloksena voi olla, että vienti heikkenee ja kansantalouden suorituskyky laskee. Sitten kysyttäisiin, mistä saadaan rahat esimerkiksi koulujen ja vanhustenhoidon kehittämiseen. (IS 24.10.2019.)

Jotta Suomi voisi saada aikaan todellisia ja kustannustehokkaita vaikutuksia, sen tulee Anttonen mukaan keskittyä kehittämään vain sellaisia uusiutuvan energian ratkaisuja, jotka voidaan ottaa myöhemmin käyttöön erityisesti kehittyvissä maissa (KL 11.4.2020). Uusiutuvan energian käyttöönotolla kehittyvissä talouksissa voi tulla merkittäviä vaikutuksia ilmastohillintään, mutta samalla Anttonen kehystys mahdollistaa ilmastoestämiseen helposti johtavan tulkinnan. Jos kaikki vauraat maat noudattaisivat Anttonen tarjoamaa logiikkaa, kannattaisi kaikkien viivyttelä ilmastotoimissaan ja odotella ”optimaalisten” ratkaisujen saapumista. Toisaalta voidaan myös esittää, että nopeat ilmastoratkaisut voivat tulla Suomelle nimenomaan halvaksi ja kannattavaksi: esimerkiksi rohkeat tuulivoimainvestoinnit voivat luoda edellytykset vähähiilisen teollisuuden sijoittumiselle Suomeen ennen kuin ne valuvat muihin Euroopan maihin (ks. Korhonen 2023).

Taalas arvostelee Suomen hiilineutraaliustavoitetta monin sanankääntein. Tavoite on muun muassa ”riskinottoa”, ”poliittisesti asetettu”, ”ei kovin realistinen”, ”äärimmäisen haastava” tai ”semantiikkaa” (IL 3.7.2020; Yle 24.10.2020; IS 7.3.2021; Yle 25.3.2023). Vaikka Taalas ei suoraan ehdota tavoitteen perumista, muistuttaa hän toistuvasti, että EU:n ja globaalit tavoitteet on asetettu myöhemmäksi, vuoteen 2050. Näillä muotoiluilla WMO:n pääsihteeri luo epäilystä ilmastolakiin kirjattua, Suomen ilmastopaneelin suosittamaa ja myös IPCC:n linjan mukaista tavoitetta kohtaan. Ilmastopoliittisen konsensuksen

rakentamisen sijaan reaalioliittinen ilmastoasiantuntija siis vahvistaa erimielisyyttä kotimaansa keskeistä ilmastotavoitetta kohtaan.

Reaalioliittiset ilmastoasiantuntijat siirtävät vastuuta ilmastotoimista kotimaansa rajojen ulkopuolelle. Keskeisin esimerkki tästä on puhe väestönkasvusta, jonka Taalas ja Anttonen kehystävät yksinkertaistetulla ja erheellisellä tavalla. Anttonen väittää, että väestönkasvu on ympäristöongelmien ”juurisyy” ja ”ilmasto-ongelman tärkein taustatekijä”, josta maailma ja media vaikenevat (SK 7.6.2017; Suomen Yrittäjät 19.10. 2019). Hän muistuttaa toistuvasti siitä, että väestönkasvun vuoksi kulutus kasvaa väistämättä, mistä seuraa, että ympäristöongelmat lisääntyvät ja resurssit niukkenevat. Tällaisessa maailmassa ei ole hänen mukaansa mahdollista saavuttaa totutun kaltaista talouskasvua (TE 17.10.2014; MT 23.1.2021). Ihmiskunnan edessä siintävät synkät ajat, jolloin ilmastonmuutos toimii ”luonnon omana mekanismina” liiallisen väestömäärän säätelemiseksi (MT 23.1.2021). Väestökehityksen ratkaisemiseksi pitäisi hänen mukaansa ryhtyä koviin toimiin: ”Jos [syntyvytydessä] kyse olisi jostain eläimestä, ongelmaan olisi jo puututtu” (Suomen Yrittäjät 19.10.2019). Taalakselle väestönkasvu on toinen suuri ympäristöongelma ilmastonmuutoksen rinnalla (Yle 12.1. 2021). Hänen mukaansa ilmastonmuutosta ei ylipäätään olisi, jos maailman väestö olisi samalla tasolla kuin vuosisata sitten eli noin miljardissa ihmisessä (Yle 12.1. 2021; Taalas 2021, 124). Taalaksen väestökantoihin liittyy myös karkeita kulttuurisia yleistyksiä Euroopan ja Pohjois-Amerikan ulkopuolisista alueista (Yle 25.3.2023).

Reaalioliittinen ilmastoasiantuntijuus kytkeytyykin perinteeseen, jossa väestönkasvu on tarjonnut vauraille talouksille keinon siirtää huomiota omista kasvavista ympäristöpaineistaan ”tuonne jonnekin” (Turner & Bailey 2022). Sillä on taipumus myös sivuuttaa resurssien käyttöön ja ilmastopäästöihin liittyvä valtaisa globaali eriarvoisuus. Asukaskohtaiset ilmastopäästöt niissä maissa, joissa väestö kasvaa voimallisesti, ovat edelleen marginaaliset rikkaisiin maihin verrattuna. On myös laskettu, että koko maailman väestön

nostaminen köyhyysrajan (3,20 dollaria päivässä) yläpuolelle lisäisi globaaleja päästöjä vain 5 prosenttia (Tooze 2023; Ritchie 2023). Toki on toivotavaa, että tällainenkin päästölisyys voitaisiin välttää rakentamalla kestävää yhteiskunnallista infrastruktuuria. Joidenkin köyhempien maiden sitkeä väestönkasvu kylläkin pahentaa monia paikallisia ongelmia kuten köyhyyttä, turvattomuutta ja esimerkiksi metsäkatoa tai makean veden niukkuutta. Näitä ongelmia on tärkeä ratkoa, mutta ilmastonmuutoksen juurisyys väestönkasvu ei silti ole. Sen pääaiheuttaja on edelleen vauraiden maiden ja runsaalla vientiteollisuudella vaurastuvien maiden fossiilisten polttoaineiden käyttö.

Tiedon hierarkisointi

Osana julkista asiantuntijakamppailua reaali-poliittiset ilmastoasiantuntijat ottavat aktiivisesti osaa tiedonpolitiikkaan eli siihen, millainen tieto, tiede ja osaaminen ovat merkityksellisiä ilmastonmuutoksen hillinnässä. Anttosen mukaan tieteellä on ilmastokeskustelussa tärkeä mutta rajattu tehtävä. Tieteellistä tietoa tarvittaisiin hänen mukaansa julkisessa keskustelussa enemmän väärin tietojen korjaamiseksi. Hänen mukaansa tiedeyhteisön pitäisi osallistua aktiivisemmin ilmastokeskusteluun, laatia tiekarttoja ilmastoimen toteuttamisesta ja arvioida, mitkä toimet todella vähentävät hiilidioksidia ilmakehästä (TE 2.10.2020). Tieteelliset asiantuntijat eivät kuitenkaan ole voineet kumota Anttosen peruskäsitystä siitä, että fossiilisia polttoaineita ei voida korvata tavoitellussa aikataulussa: ”kukaan ei ole vielä tieteellisesti osoittanut, että olen [arvioissani] väärässä” (Yle 7.2.2017).

Energiasiirtymän mahdollisuudet määrittävät tieteentekijöiden sijasta insinöörit. Anttonen esittää selkeän työnjaon: tieteentekijät laskevat, paljonko ilmakehään saa päästää hiilidioksidia, mutta energiaratkaisuista päätettäessä ei paikalla ”tarvitse olla yhtään ilmastotieteilijää” (HS 19.9.2022). Ilmastotutkijat ”eivät voi tulla kertomaan, miten nopeasti tänne voidaan rakentaa [vähähiilisiä] voimaloita, koska he eivät tiedä siitä mitään” (emt.). Ilmastonmuutosta ratkaistaessa insinööreissä voi Anttosen mukaan piillä

ihmiskunnan toivo, jonka voi tosin valjastaa vain pakkokeinoilla: ”Vielä ollaan kaukana siitä tilanteesta, jossa insinöörikunnalle laitettaisiin ase ohimolle, että nyt pitää tehdä jotain. Vielä ei ole otettu edes asetta esiin.” (Yle 7.2.2017).

Taalaksen tietopoliittisen kehityksen perustana on jaottelu luonnontieteiden ja ihmistieteiden välillä. Toistuvasti hän korostaa matematiikan ja luonnontieteiden ensisijaisuutta ilmastonmuutoksen ymmärtämisessä ja ratkaisussa. Vain matemaattisluonnontieteellisen ajattelun keinot – kaavat, mallit ja mittaukset – tuottavat faktoja, joita päättäjät voivat hyödyntää ilmastotoimissaan (HS 2.7.2021; Taalas 2021, 37, 69). Ihmistieteet eivät kykene vastaavaan, sillä niissä ”asioista saatetaan debatoita koulukuntapohjalta” (Taalas 2021, 68). Luonnontieteiden erityislaatuisuuden ymmärtäminen on Taalaksen mukaan ”muiden alojen eksperteille joskus vaikeaa” (emt.).

Kehystyksestä ei jää epäselväksi, että ilmastonmuutoksen ratkaisussa on ensisijaista kääntynyt luonnontieteilijöiden puoleen. Vastaavasti se uhkaa tehdä ihmistieteistä lähtökohtaisesti epäluotettavia ja vajavaisia. Tällaisen tieteellinen hierarkian tuottaminen on ongelmallista jo siitäkin syystä, että ilmastonmuutos on perustavasti yhteiskunnallinen ongelma, jonka ymmärtämisen ytimessä ovat myös ihmistieteet: ilmastonmuutoksen aiheuttavat kasvihuonekaasut toimivat ilmakehässä fysiikan lakien mukaisesti, mutta ilmastopäästöt syntyvät tai jäävät syntymättä vain tietynlaisten historiallisten yhteiskunnallisten suhteiden puitteissa. Siinä missä tiedeyhteisö usein peräänkuuluttaa entistä syvempää monitieteistä yhteistyötä ilmastonmuutoksen ymmärtämisessä, reaali-poliittinen ilmastoasiantuntija käyttää auktoriteettiaan vahvistaakseen mielikuvaa tieteellisistä hierarkioista.

Luonnontieteen objektiivisuuden korostaminen on ollut ilmastoviestinnässä sikäli ymmärrettävää, että ilmastotiedettä on puolustettu ilmastodenialistien hyökkäystä vastaan. Toisaalta Taalaksen kehystyksen mukainen luonnontieteellisten faktojen painottaminen ei tarjoa riittävää kuvaa tieteen luonteesta. Myös luonnontieteessä tärkeää on tieteellisen tiedonmuodostuksen

prosessi, jossa tiedeyhteisön kritiikin keinoin pyritään kohti parempaa tietoa, kunnes joistakin asioista voidaan muodostaa tieteellinen konsensus. Ihmisperäisestä ilmastonmuutoksesta on tieteellinen konsensus juuri tällaisen tieteellisen prosessin seurauksena (Oreskes & Conway 2019, 32–34). Epävarmuudetkaan eivät tee ilmastotutkimuksesta epäluotettavaa vaan motivoivat tiedeyhteisöä muodostamaan niistä täsmällisempää tietoa (Pelttari 2021, 42–45). Ilmastoasiantuntijuutta tutkineet Stehr & Ruser (2023, 141) painottavatkin, että yhteiskunnallisessa keskustelussa tulisi luoda ensisijaisesti ymmärrystä siitä, mikä tekee tieteellisestä prosessista erityislaatuisen ja luotettavan suhteessa muuhun tietoon. Pelkkien faktojen korostaminen ei riitä, sillä se jättää tieteen abstraktiksi ja etäiseksi yleisölle ja siten haavoittuvaksi toimijoille, jotka nykyjulkisuudessa tuottavat ”vaihtoehtoisia faktoja”.

Taalas myös käyttää kyseenalaisia keskustelustrategioita muita tieteentekijöitä kohtaan. Hän puhuu toistuvasti ”joistakin”, ”eräistä” tai ”joukosta” tutkijoita, jotka tuovat ilmastokeskusteluun epätoivottuja, liioittelevia tai ”todellisuutta hurjistavia” näkemyksiä (esim. Taalas 2021, 18; HS 30.10.2019). Osa tutkijoista kuuluu Taalaksen mukaan myös julkisen keskustelun joukkoon, joka on fanaattisuudessaan verrattavissa fundamentalismiin, uskonnollisiin liikkeisiin tai 1970-luvun suomalaiseen stalinismiin (Audiomedia 23.8.2022). Yhdessäkään aineistomme jutussa Taalas ei mainitse, kenestä tutkijoista hän puhuu. Tämän vuoksi yleisön on mahdotonta arvioida, keihin Taalaksen arvostelu kohdistuu. Näin Taalas luo julkisuuteen kehystystä erimielisestä tutkijayhteisöstä, jossa toimii jollakin tarkemmin määrittelemättömällä tavalla epäilyttäviä tahoja. Selkeimmin marginalisointipyrkimykset ovat nähtävissä metsäkysymyksessä. Vaikka tutkijoiden piirissä on kattava näkemys siitä, että hiilinielujen ja biodiversiteetin turvaamisen näkökulmasta metsänkäytön maltillistaminen on Suomen metsien osalta tavoiteltava kehityskulku (esim. Seppälä ym. 2022; Ketola ym. 2022), kehystää Taalas tämän ”muutaman tutkijan” vaikuttamispyrkimyksiksi. Ilmastoestämisen historiassa tällainen tutkijoiden marginalisoinnin

tapa on aiemmin ollut etenkin teollisuuden taikittokana (Oreskes & Conway 2019; Vowles & Hultman 2021; Ekberg & Pressfeldt 2022), mutta tässä sitä käyttää silloinen WMO:n pääsihteeri.

Tieteentekijälle kyseenalaisina voi myös pitää Taalaksen Suomen ilmastopaneelia koskevia muotoiluja. Taalas esimerkiksi väittää, että paneeli keskittyy tutkimuksen sijaan liikaa mielipiteisiin (TE 8.8.2018; Taalas 2021, 18, 30–31). Sen jäsenistössä on Taalaksen mukaan myös ”innokkaita maailmanparantajia”, joista tulee mieleen ”opiskelijamaailman nuori aktivismi” (Taalas 2021, 30). Sisällöllistä kritiikkiä hän ei esitä. Taalaksen arvostelu ei ole jäänyt politiikassa huomaamatta: metsäsektorin piiristä on jopa kehotettu valintaan Taalaksen ja ilmastopaneelin puheenjohtajan Markku Ollikaisen välillä (Tirola 2023). Ilmastopaneelin puheenjohtaja on puolestaan joutunut korjaamaan Taalaksen Suomen ilmastopolitiikkaa koskevia virheellisiä väitteitä julkisuudessa (esim. Ollikainen 2023).

Hiilineutraaliustavoitetta kyseenalaistaakseen Taalas puolestaan valikoi tunnetun ympäristötutkija Johan Rockströmin *Helsingin Sanomien* (4.2.2023) haastattelusta omia näkemyksiään tukevat muotoilut. Rockström totesi Suomen asettaneen hiilineutraaliustavoitteen ”epäonnisesti”, koska maassa on voitu ajatella, että muiden sektorien päästöjä voidaan ”peitota” metsäsektorin suurella nielulla. Tätä Taalas hyödyntää esittämällä, että Rockström olisi arvostellut Suomen tavoitetta pitää hiilinielut aiempien vuosien tasolla ja siten myös Suomen hiilineutraaliustavoitetta kokonaisuudessaan (Taalas MT 6.6.2023; Taalas 2023). Kuitenkin Rockströmin mukaan huomion pitäisi olla sekä nopeissa päästövähennyksissä että nielujen turvaamisessa. Lisäksi Rockström piti Suomen nielukehitystä ”erittäin huolestuttavana” ja osana negatiivista metsänkäytön globaalia trendiä.

Suomen vallitsevaa metsänkäytön linjaa puolustaessaan Taalas myös vetoaa tutkimukseen valikoivasti. Keväällä 2023 Suomen mediassa huomiota herättivät NASA:n satelliittimittaukset, joissa Suomi näytti kääntyneen yllättäen kokonaan hiilinieluksi. NASA:n tutkijat korjasivat mediassa pikaisesti, että mittaukset eivät tunnista riittäväällä tarkkuudella Suomen kokonaispäästöjä

ja siksi olisi luotettava viralliseen päästölaskentaan, jonka mukaan Suomen hiilinielut ovat pienentyneet merkittävästi. Tästä huolimatta Taalas kehotti *Ylen Ykkösaamu* -ohjelmassa (25.3.2023) seuraaman nimenomaan NASA:n mittauksia sekä väitti Suomen hiilinielujen romahduksen aiheutuneen puuston kasvun hidastumisesta ja metsien ikärakenteesta sivuuttaen näin nieluja pienemisen pääsyyksi eli kasvaneet hakkuut (ks. Luke 2022).²

Taalas esittää myös ongelmallisia väitteitä biodiversiteetistä. Metsiä koskeva biodiversiteettiongelmaksi on hänen mukaansa ”uusi kysymys”, josta ”tarvitaan lisää dokumentaatiota” (YLE 25.3.2023; IL 2.5.2023). Väitteissään Taalas sortuu ilmastoestämisen historiasta tuttuun kehytukseen, jossa ympäristötoimia viivytellään antamalla ymmärtää, että itse ongelma vaatii lisää tutkimusta ennen kuin varsinaisiin ratkaisuihin voitaisiin ryhtyä (Oreskes & Conway 2019). Biodiversiteetistä ja sen globaaleista ja Suomea koskevista ongelmista on kuitenkin laajasti tutkimusta. Suomessa suurin yksittäinen biodiversiteettikatoa aiheuttava tekijä on intensiivinen metsätalous (Hyvärinen ym. 2019).

Kuten aiemmin kuvasimme, Taalaksen välittämä kuva ilmastonmuutoksesta ja sen seurauksista on lineaarinen (”harmaan eri sävyt”). Julkisissa puheenvuoroissaan hän sulkee ulos riskin ilmastojärjestelmän kehityksen epälineaarisuudesta, etenkin ilmaston keikahduspisteistä (*tipping points*). Niillä tarkoitetaan tilannetta, jossa ilmaston lämmitessä tietyn kriittisen kynnyksen yli seuraa peruuttamattomia ilmastollisia tai ekologisia muutoksia. Käännekohtia ovat esimerkiksi Grönlannin mannerjäätikön tai ikiroudan sulaminen tai Amazonin sademetsien muutos savanniksi (esim. Lenton ym. 2019; populaaristi keikahduspisteistä ks. Carbon Brief 2020). Taalas vetoaa käännekohtia koskevissa näkemyksissään käytössä oleviin ilmastomalleihin. ”Meidän [ilmastotieteen] laskentamallimme eivät tue sitä, että maailma luiskahtaa johonkin epästabiliiliin tilaan, jossa ihmiskunta kuolee pois ja biosfääri lakkaa olemasta” (IL 15.3.2022). On totta, kuten Taalas (2021, 117) toteaa, että esimerkiksi IPCC:n käytössä olevat mallit eivät tunnista

käännekohtien kaltaista laajaa epälineaarista muutosta. Tälle on yksinkertainen selitys: malleja ei ole koulutettu tähän tehtävään. Mallien parantaminen siten, että ne huomioisivat myös epälineaarisuuksia, on yleinen vaatimus ilmastotutkijoiden keskuudessa (ks. Lenton ym. 2019). Käännekohtista on myös käynnissä koko ajan syventyvää tutkimusta, ja viimeaikainen tutkimus on osoittanut, että jotkin käännekohtista saattavat olla mahdollisia ennakoitua varhaisemmin (Armstrong McKay ym. 2022).

Vaihtoehtojen kaventaminen

Neljäs tunnistamamme kehys koskee sitä, millaisia yhteiskunnallisia muutoksia ja niihin suuntaavaa toimintaa reaalipoliittinen ilmastoasiantuntijuus pitää tarpeellisena ja toivottavana. Tällä yhteiskunnallisen muutoksen mahdollisuutta koskevalla kehyksellään reaalipoliittiset ilmastoasiantuntijat rajaavat vallitseville olosuhteille vaihtoehtoisten taloudellisten ja poliittisten kehityskulkujen hahmottamista.

Jatkuvaan kasvuun perustuvan talousjärjestelmän kestävyys on asetettu kyseenalaiseksi viimeistään vuoden 1972 *Kasvun rajat* -raportista alkaen. Vain harva ympäristökysymyksistä keskusteleva on sen jälkeen voinut välttyä muodostamasta käsitystä siitä, miten kasvun ja ekologisen kestävyuden välinen ristiriita tulisi ratkaista. Viime vuosina yleinen vastaus ristiriitaan on ollut vihreä kasvu. Sen kannattajat katsovat, että ilmastopäästöt ja muut ympäristöpaineet pystytään irtikytkemään talouskasvusta vihreän teknologian avulla (Hickel & Kallis 2020). Tutkimus kuitenkin osoittaa, että luonnonvarojen kulutuksen absoluuttisesta irtikytkennästä ei ole näyttöä, ja ilmastopäästöjen absoluuttista irtikytkentää ei ole tapahtunut missään maassa tarpeeksi nopeasti ja johdonmukaisesti ilmastotavoitteisiin nähden (Vadén ym. 2020; Vogel & Hickel 2023).

Myös Taalas ja Anttonen keskustelevat vihreästä kasvusta, joskin heidän näkemyksensä siitä poikkeavat toisistaan oleellisesti. Taalaksen mukaan vihreä kasvu on mahdollista. Näkemyksensä tueksi hän esittää useassa yhteydessä, että yli 30 maata – Suomi mukaan lukien

– ovat kyenneet vähentämään hiilidioksidipäästöjä samalla kun niiden talous on kasvanut (Taalas 2021, 119; Yle 25.3.2023). Näin on tapahtunut, mutta jos kulutusperäiset päästöt lasketaan mukaan, tähän ovat laskentatavasta riippuen kyenneet vain 11 tai 14 maata (Hubacek ym. 2021; Vogel & Hickel 2023). Nämäkään maat eivät ole vähentäneet päästöjään lähellekään ilmastotavoitteiden mukaisessa tahdissa (Vogel & Hickel 2023). Lisäksi Taalaksen vihreän kasvun kehystyksestä unohtuu kokonaan luonnonvarojen kulutuksen vähentämisen haaste (Vadén ym. 2019). Realismia peräänkuuluttava Taalas kehystääkin vihreän talouskasvun mahdollisuuksia tavalla, joka ei luo realistista kuvaa päästövähenneen polun vaatavuudesta vaan pikemminkin mahdollistaa vaikutelman siitä, että päästövähenneystahti on jo riittävä.

Anttoselle vihreä kasvu on sen sijaan ”suurta huijausta”.

On harhaanjohtava kuva, että olisi joku vihreä kasvu eli että nykyinen talouskasvu jatkuisi mutta kestävämmiin. Se on utopiaa. (MT 23.1.2021.)

Anttoson mukaan kertomus siitä, että vihreän kasvun avulla voidaan irrottautua fossiilisista polttoaineista ja ”tuottaa kaikkea hyvää”, on täysin epärehellinen (emt.). Vihreän kasvun sijaan edessä on Anttoson mukaan elintason lasku. Päästöjen irtikytkentääkään ei ole hänen mukaansa tapahtunut, vaan se on ollut Euroopassa mahdollista vain, koska teollisuutta on siirretty kehittyviin talouksiin (HS 19.9.2022). Tässä Anttonen on väärässä. Kuten yllä todettiin, joissain maissa on kyetty irtikytkentään, vaikka kulutusperäiset päästöt laskettaisiin mukaan. Luonnonvarojen kulutuksen suhteen ”ulkoistaminen” jatkuu tosin edelleen (Wiedmann ym. 2015).

Vaikka Anttonen kuvataan ”isojen kysymysten esittäjänä” (HS 19.9.2022), ei hänen kehystyksensä mahdollista vaihtoehtoja vallitsevalle talouskehitykselle. Koska fossiilisia polttoaineita ei pystytä korvaamaan riittävän nopeasti, ainoa vaihtoehto olisi Anttoson mukaan kulutuksen vähentäminen kaikilla yhteiskunnan sektoreilla (HS 19.9.2022; KL 21.9.2021). Tämä

ei kuitenkaan ole hänen mukaansa mahdollista, sillä vähentäminen lopettaisi talouskasvun, jota ilman nykyiset yhteiskunnat eivät toimi (HS 9.4.2016). Ihmisetkään eivät ole Anttoson mukaan valmiita tinkimään ”yhtään mistään” (MT 23.1.2021). Lopulta asiat jäävät toiveiden varaan:

Toivon, että löydetään tapa, jolla talous voi kasvaa samaan aikaan kun vähennetään päästöjä ja energiankulutusta. Mutta mikään fakta ei tue sellaista tilannetta. Ei ole sellaista innovaatiota keksitty, että näin voisi tehdä. (HS 19.9.2022.)

Kiinnostavalla tavalla Anttonen tulee huomiois- saan lähelle tutkimusta, jossa on kritisoitu vihreää kasvua ja esitetty kulutuksen vähentämisen välttämättömyyttä (esim. Hickel & Kallis 2020). Siinä missä tutkimus on määritellyt paljonkin sellaisia yhteiskunta-, talous- ja teollisuuspoliittisia keinoja, joiden avulla yhteiskuntien ohjaaminen kohti merkittävästi vähemmän energiaa ja luonnonvaroja kuluttavaan suuntaan olisi mahdollista (esim. Mastini ym. 2021; Toivanen, Järvensivu & Lähde 2023), Anttoson reaali- poliittiset kehystykset pysähtyvät vaihtoehtomuuteen, jossa kasvukritiikin jälkeen vaihtoehtona on vain kasvu, vaikka se tuhoisaa olisikin.

Reaali- poliittisten ilmastoasiantuntijuuden viestinä siis on, että talouden suunnassa ei joko tarvita kummempaa muutosta tai sitä ei voida ylipäättään muuttaa. Tämän vuoksi myöskään julkiselle vallalle ei ole kuviteltavissa nykyisestä poikkeavaa roolia, vaikka aktiivisesti taloutta uudistava valtio nostetaan usein tutkimuskirjallisuudessa kestävyysmurroksen toteuttamisen edellytykseksi. Valtiolla ei ole ”riittävästi viisautta” oikeisiin ilmastoratkaisuihin, joten se voi osallistua ilmastokysymyksen vain raameja asettamalla tai, kuten Anttonen toteaa, panostamalla koulutukseen ja tutkimukseen (IS 24.10.2019). Taalaksen mukaan valtion rahoitus ei riitä tarvittaviin resursseihin (IS 3.2.2020; Taalas 2021, 179). Anttoson mukaan valtiolla ei ole investointikykyä, vaikka kuinka ”kansan kukkarosta yritetään [-] puristaa rahaa, jotta voitaisiin tehdä päästöjä

hillitsemiä toimia” (IS 27.10.2018). Anttosen ja Taalaksen ajattelu onkin yhdenmukaista tiukan talouskuriajattelun kanssa: valtio on aina sekä liian varaton että osaamaton toteuttaakseen yhteiskunnallisesti tärkeitä toimia (Toivanen, Järvensivu & Lähde 2023). Siten rahat ja investoinnit voivat tulla vain yksityiseltä sektorilta. Toisaalta Anttosen reaalipolitiikka viestittää, että investointikykyä ei löydy todellisuudessa yksityiseltä puoleltakaan. Tämä luo oikeutuksen myös Anttosen St1:sen liiketoiminnalle: rahaa voi lopulta kerätä vain fossiilisia myymällä, ja vasta niistä saatavilla tuotoilla voidaan rahoittaa tulevaisuuden uusiutuvia energiaratkaisuja, sillä ”[v]ihreää siirtymää ei mikään taho rahoita ilmaiseksi” (IS 3.12.22).

Taalaksen mukaan muutosvoima löytyy yrityksistä. Ne ovat hänen mukaansa ymmärtäneet, että ympäristötavoitteet ovat yhdistettävissä taloudellisiin voittoihin (IS 7.3.2021). Ilmastomuutoksen hillinnällä voi nyt rikastua, mistä Taalakselle esimerkkinä on sähköautoilla vaurastunut Elon Musk (emt.). Suomessa Taalaksen mukaan oikeita ratkaisuja ovat tehneet esimerkiksi Neste ja Fortum (Taalas 2021, 26; Audiomedia 23.8.2022), vaikka julkisuudessa on käyty kriittistä keskustelua esimerkiksi Nesteen palmuöljytuotannon ja Fortumin Uniper-kauppojen ekologisesta kestävydestä (esim. Ikävalko 2020; Raivio 2019). Yritysten ilmastotoimijuutta painottavaa kehystystä Taalas rakentaa myös henkilökohtaisista kokemuksistaan. Erityisesti tapaamiset Unileverin ja Microsoftin kaltaisten suuryritysten johdon kanssa ovat vakuuttaneet hänet siitä, että ”[v]altaosalla yrityksistä on aito halu olla ratkaisemassa ilmasto-ongelmaa, vaikka niiden julkinen imago ei aina siltä näytäkään” (Taalas 2021, 26). Taalas pitää myös Shellin ja BP:n vuoteen 2050 sijoittuvia hiilineutraalustavoitteita osoituksena yritysmaailman ilmastokäänteestä. Öljy-yhtiöillä on hänen mukaansa takataskussaan varasuunnitelma, joilla sopeudutaan vähähiiliseen tulevaisuuteen (Taalas 2021, 26, 78, 132). Jo sen vuoksi, että öljy-yhtiöt ovat olleet keskeisessä vastuussa ilmastoestämisen levittämisestä, näitä optimistisia kehystyksiä voi pitää ongelmallisina.

Fossiiliyhtiöiden toiminta näyttää myös pysyvän entisellä polulla: vuonna 2022 ne tekivät historiansa suurimmat voitot fossiilisia myymällä, ja samalla kovaan ääneen ilmastolupauksia tehneet yhtiöt ovat vetäytyneet monista uusiutuvan energian hankkeistaan (esim. Yoder 2023).

Reaalipoliittinen ilmastoasiantuntijuus suhtautuu epäilevästi kiireellisiin ilmastotoimii vaatimaan demokraattiseen liikehdintään. Tämä on nähtävissä Taalaksen ja Anttosen nuorten johtamaa ilmastoliikettä koskevissa kehystyksissä. Molemmat suhtautuvat nuorten ilmastotoimintaan periaatteessa suopeasti. Esimerkiksi Taalaksen mukaan on tärkeää, että ”nuorison ääni pääsee esille” (IS 3.2.2020). Kumpikin kuitenkin osallistuu yleiseen kehystykseen, joka kuvaa nuoret ahdistuneeksi sekä tunteiden, idealismin ja ideologioiden viettämissä olevaksi joukoksi. Myöskään nuorten protestointi ei tämän kehystyksen mukaan ratkaise lopulta mitään. Näin reaalipoliittiset ilmastoasiantuntijat kyseenalaistavat ilmastoliikkeen itsenäisen toimijuuden ja pelkistävät sen toiminnan huolen ilmaisuksi. Tutkimuksessa on kuitenkin tuotu esiin, että mitä tietoisempia nuoret ovat ilmastokriisistä sitä valmiimpia he ovat ahdistumisen sijaan toimimaan (Gregersen ym. 2023; Lyytimäki & Pihkala 2021). Nuoret eivät myöskään vain ole ilmaisseet huoltaan, vaan ilmastoliikkeen keskusteluissa keskeisiä ovat olleet ajatukset globaalista oikeudenmukaisuudesta, talouskasvujärjestelmän kritiikki ja yhteiskunnan jälleenrakennustoimien sekä kestävämpien elämäntapojen pohdinta (Piispa & Kiilakoski 2022).

Taalas liittyy myös osaksi laajempia kansainvälisiä pyrkimyksiä kyseenalaistaa ilmastoliikkeen näkyvimmän hahmon Greta Thunbergin asemaa.

Hänen [Thunbergin] neuvonantajien piirissä tiedettä on lähestytty anarkistisista näkökulmista, ja sitä kautta hänen mielipiteensä ovat olleet hyvin dramatisoivia. On syötetty tietoa, joka on ollut omiaan synnyttämään hysteriaa, mutta johon ei kuitenkaan ole ollut mitään syytä. (IS 3.2.2020.)

Taalas kuvaa Thunbergin epäitsenäisenä toimijana, jonka taustalla vaikuttaa poliittisesti arveluttava asiantuntijajoukko. Jälleen Taalas ei nimeä kritiikin kohteita – ei edes asiaa häneltä julkisesti kysyttäessä.³ Toisessa yhteydessä hän tosin mainitsee Johan Rockströmin, joka on ”saattanut lisätä hänen pelkojansa” (Taalas 2021, 118). Kehystyksellään Taalas luo epämääräistä mielikuvaa, että Thunbergissa ja hänen taustavoimissaan on jotakin lähtökohtaisesti epäilyttävää. Väitteet ovat ongelmallisia erityisesti siksi, koska Thunbergin henkilöä, ikää, sukupuolta ja persoonaa vastaan on hyökätty laajasti julkisuudessa. Erityisen aktiivinen näissä pyrkimyksissä on ollut kansainvälinen äärioikeisto, joka on kuvannut Thunbergin ympäristöjärjestöjen ja vihreiden suuryritysten mannekiiniksi ja väittänyt hänen toimivan yhteistyössä George Sorosin ja antifasistisen liikkeen kanssa (Dave ym. 2020; Vowles & Hultman 2021). Ilmastoliikkeen ja sen näkyvän hahmon kritisointi epämääräisillä perusteilla merkittävästä ilmastoasiantuntijan positiosta voi olla mukana vahvistamassa tällaisia mediaympäristöön jalkautuneita salaliittoteorioita.

Päätelmät

Tutkimamme reaalioliittinen ilmastoasiantuntijuus on julkinen vastareaktio kiireellisten ilmastotoimien ja yhteiskunnallisten muutosten vaatimuksille. Se sisältää erityisen ilmastoestämistä mahdollistavan jännitteen: reaalioliittinen ilmastoasiantuntija pitää ilmastomuutoksen torjuntaa ja fossiilisten polttoaineiden vähentämistä yhteiskuntien tärkeinä tehtävinä mutta kehystää syvemmän yhteiskunnallisen murroksen epärealistiseksi ja kyseenalaistaa samalla kansalliset kansainvälisten ilmastotavoitteiden mukaiset nopeat nettopäästövähennykset. Reaalioliittisen ilmastoasiantuntijan kehystykset viestittävät, että ilmastokriisi ei ole eksistentiaalinen kriisi, joka haastaa vallitsevan yhteiskunnallisen kehityssuunnan.

Reaalioliittinen ilmastoasiantuntijuus onkin reaalioliittikkaa nimenomaan siinä mielessä, että se päättyy helposti pönkittämään korkeapäästöistä, paljon energiaa ja luonnonvaroja kuluttavaa taloutta ja siihen tukeutuvia

yhteiskunnallisia hierarkioita ja ideologioita. Vastaavasti reaalioliittisissa kehyksissä sellainen ajattelu, jossa tarkastellaan yhteiskunnan, talouden ja kulttuurin järjestämistä merkittävästi ilmastoa ja luontoa vähemmän kuormittavien periaatteiden varaan, sulkeutuu pois näköpiiristä utooppisena tai epärealistisena. Riippumatta siitä, onko ihmiskunnalla edessään Taalaksen ”harmaan eri sävyjä” tai Anttosen ”elintason lasku ja kuolemia”, ovat tulevaisuuden yhteiskunta ja sen rakenteet reaalioliittisille ilmastoasiantuntijoille käytännössä vain nykyisyyden jatkumoa. Yhteiskunnallisen mielikuvituksen – jota ilmastokriisin aikakaudella tarvitaan enemmän kuin koskaan – mahdollistajana reaalioliittinen ilmastoasiantuntijuus on siten kovin rajoitunutta ja rajaavaa.

Erityisen ongelmallista reaalioliittisten ilmastoasiantuntijoiden vaikuttamisessa on Suomen ilmastovastuun kyseenalaistaminen. Kun reaalioliittiset ilmastoasiantuntijat viestittävät, että Suomen ei tarvitse ryhtyä nopeisiin ilmastotoimiin ja asioita on jo hoidettu esimerkiksi, mahdollistuu tulkinta, jonka mukaan korkeapäästöistä tuotantoa ja elämäntapoja voidaan jatkaa varsin huoletta. Samalla kehystys nakertaa uskottavuutta myös kansainväliseltä ilmastopolitiikalta, jonka mukaan historiallisesti eniten päästöistä vastuussa olevat vauraat maat toteuttavat nopeat päästövähennykset marssi-järjestyksessä ensimmäisenä. Huomionarvoista reaalioliittisten ilmastoasiantuntijoiden kehystyksissä on myös ilmastomuutokseen ja muihin ympäristöongelmiin kytkeytyvän eriarvoisuuden lähes täydellinen sivuuttaminen. Anttosen ja Taalaksen tuottamissa julkisissa kehyksissä nykyinen läntisten talouksien vallankäytön varassa rakentunut maailmanjärjestelmä, jossa resurssit, vauraus ja myös ympäristöongelmat ovat jakautuneet äärimmäisen eriarvoisesti, ei asetu lainkaan kyseenalaiseksi. Sen sijaan vastuuta siirretään etenkin voimakkaan väestönkasvun maihin.

Väestönkasvu on hyvä esimerkki siitä, miksi ilmastoviestinnässä tarvitaan Pielken määrittelemää Rehellistä vaihtoehtojen välittäjää. Jotta väestönkasvusta ei välittyisi yksinkertaistavaa

– ja myös poliittisesti vaarallista – kuvaa, olisi asiantuntijoiden kyettävä pitämään esillä ongelman monisyisyys ja erilaisten poliittisten vaihtoehtojen mahdollisuudet. Rikkaiden maiden ensisijaisen päästövähennysvastuun lisäksi olisi tuotava esille, mitkä tekijät todella pitävät väestönkasvun sitkeänä tietyillä alueilla: köyhyys, ruokaturvattomuus, terveydenhuollon ja koulutuksen puutteet sekä heikot ihmisoikeudet yleisesti ja naisten ja tyttöjen erityisesti. Anttonen nostaaakin naisten ja tyttöjen oikeuksien parantamisen tärkeäksi ilmastopoliittiseksi tehtäväksi ja mainitsee myös kehitysavun tarpeen (TE 15.9.2017). Kumpikaan huomio ei kuitenkaan ole osa puheenvuoroja, joissa hän kehystää väestönkasvun ilmastomuutoksen juurisyyksi. Lisäksi keskustelussa olisi syytä pitää mukana myös tuoreimmat arviot, joiden mukaan väestönkasvu näyttäisi taittuvan ennakoitua nopeammin (Dhakad ym. 2024). Puutteellinen väestökehystys on helppo valjastaa sellaisten poliittisten voimien käyttöön, joita asiantuntijat eivät itse välttämättä haluaisi olla tukemassa. Huolimattoman väestöpuheen onkin viime vuosina kaapannut haltuunsa äärioikeisto, joka rummuttaa globaalien etelän väestönkasvua ympäristöongelmien juurisyyksi ja osana laajempaa muukalaisvihamielistä politiikkaansa (Turner & Bailey 2022).

Reaalipoliittinen ilmastoasiantuntijuus myös epäpoliittisoi ilmastopoliittikan toteuttamisen keskeisiä kiistakysymyksiä. Esimerkiksi valtion kyky toimia aktiivisena kestävyysriittymän toteuttajana ei näyttäydä Taalakselle ja Anttoselle lainkaan mahdollisuutena. Tämä ei ole sinällään yllättävää, sillä molempien ajattelua ohjaa näkemys julkiselle vallalle asetuvista tiukoista rahaja finanssipoliittista rajoitteista. Reaalipoliittiset ilmastoasiantuntijat eivät myöskään koe kummempaa tarvetta yhteiskunnalliselle ja poliittiselle mobilisaatiolle ilmastotoimien edistämiseksi. Tämä näkyy reaalipoliittisena suhtautumisessa nuoriin, jotka he kehystävät toimeentuloon asti ahdistuneiksi, kun todelliset ratkaisut ja toimijuus ovat (harvojen) aikuisten käsissä.

Kuten todettua, reaalipoliittiset ilmastoasiantuntijat kyllä painottavat ilmastohillinnän

kannalta tärkeitä asioita, erityisesti fossiilisten polttoaineiden käytön vähentämistä. Sen varjossa viestitään kuitenkin muutakin. Taalas esimerkiksi kääntää fossiilisten avulla huomion pois Suomen metsien ilmastovaikutuksesta. Tämä eroaa merkittävästi esimerkiksi ilmastopaneeliin viestintätavasta, joissa lähtökohtana on Suomelle asetettu nettonollatavoitteen mukainen politiikka ja konkreettiset vaihtoehdot sen saavuttamiseksi eri sektoreilla. Metsien osalta reaalipoliittiset ilmastoasiantuntijat päätyvätkin tukemaan vallitsevaa polarisoitunutta metsäkeskustelun tilannetta sen sijaan, että he avartaisivat julkista ymmärrystä metsäsektorin kestävyysmurroksen monista mahdollisuuksista. Anttoson osalta on hyvä myös muistuttaa intressidonnaisuuksista suoraan: fossiilisten vähentämisen vaikeuden korostaminen on yhteensopiva sen intressin kanssa, että öljy-yhtiö voisi jatkaa toimintaansa pitkälle tulevaisuuteen.

Analyysimme osoittaa, että reaalipoliittiset ilmastoasiantuntijat päätyvät ilmastovaikuttamisessaan ruokkimaan ilmastoestämistä usealla historiasta tutulla tavalla. Reaalipoliittisten ilmastoasiantuntijoiden itsevarmuus kumpuaa siitä, että he nousevat liiksi joko oman vertaisryhtensä tai julkisen kritiikin yläpuolelle ja kontrollin ulottumattomiin. Tämä näkyy yhtäältä ylimielisessä suhtautumisessa muihin keskustelijoihin ja toisaalta siinä, että kritiikille altistuksessaan he eivät korjaa ongelmallisia tai virheellisiä näkemyksiään. Taalas ja Anttonen jakavat huolen siitä, että kunnianhimoinen ilmastopoliittikka ruokkii populismin nousua (esim. Taalas 2021, 178; Anttonen HS Visio 15.5.2021). Samalla heidän ilmastovaikuttamisessaan on kuitenkin useita piirteitä, jotka sopivat populistiseen ilmastopoliittiseen työkalupakkiin. Anttoson ja Taalaksen ilmastokeskustelun tilaa kuvaavat termit kuten paniikki, fanaattisuus, alarmismi, ideologisuus, uskonnollisuus tai hysteria ovat olleet keskeinen osa sekä perussuomalaisen että muiden eurooppalaisten oikeistopoliittisten ilmastoviestintää (esim. Forchtner & Lubarda 2023). Perussuomalainen puolue on Anttoson ja Taalaksen tavoin myös kyseenalaistanut Suomen hiilineutraaliustavoitteen, todennut Suomen

tehneen riittävästi ilmastotoimia, siirtänyt huomiot Suomen ympäristöpaineista globaalin etelän väestönkasvuun ja vääntänyt edustavansa ilmastopolitiikassaan teknistaloudellista realismia (esim. Vihma ym. 2021).

Tarkastelumme nostaakin esiin tarpeen keskustella ilmastokriisin aikakaudella kaivattavasta ilmastoasiantuntijuudesta syvemmin. Tarvetta on entistä enemmän Pilken määrittelemien Tieteellisen sovittelijan ja Rehellisen välittäjän kaltaiselle asiantuntijuudelle ja jonkinlaiselle refleksiiviselle asiantuntijuudelle (Parviainen & Lahikainen 2021), jossa korostuu nöyryys ja jatkuva oppiminen ilmastohaasteen edessä. Vertaisyhteisön ja julkisuuden kritiikki on osatällaisen asiantuntijuuden rakentumista, sillä kriittisellä asiantuntijoilla on mahdollista tuoda esiin paitsi asiantuntijoiden implisiittisiä sidonnaisuuksia myös heidän erityisalansa rajoitteita ja sokeita pisteitä (Moore & MacKenzie 2020).

Refleksiivisyyteen kuuluisi myös varmasti oman asiantuntijuuden rajojen ja niihin liittyvän vastuun ymmärtäminen. Yksinkertaistetusti tämän voisi muotoilla niin, että olisi pyrittävä tekemään julkisesti selväksi, missä oma asiantuntijuus loppuu ja henkilökohtaiset mielipiteet alkavat. Tällaista rajanvetoa ei Anttosen ja Taalaksen vaikuttamisessa näy. Oman asiantuntijuuden yliarvioiminen johtaa siihen, että asiantuntija esittää tietona omia näkemyksiään, jotka voivat olla kaukana asiaa varsinaisesti tutkineiden käsityksistä – tästä hyvänä esimerkkinä ovat Anttosen ja Taalaksen väestönkasvupuheet tai Taalaksen kommentit luontokadosta. Näin asiantuntija heikentää julkisen keskustelun tietopohjaa antamalla asiantuntijauskottavuutta näkemyksille, jotka eivät ole välttämättä tieteellisesti perusteluja. Median logiikkaan puolestaan kuuluu, että juuri asiantuntijuuttaan yliarvoivat saatavat olla eniten äänessä, sillä heillä on näkemyksiä useista asioista. Näin myös heidän kysyntänsä ja tunnettavuutensa kasvaa, mikä puolestaan voi edelleen lisätä heidän tiedollista auktoriteettiaan (Reijula & Ylikoski 2020, 97–98).

Ilmastonmuutoksen hillintä vaatii eri alojen asiantuntijoiden ja tiedontuottamisen tapojen jatkuvaa vuoropuhelua. On yksinkertaistavaa

ajatella, että luonnontieteiden pohjalta voisi rakentaa ilmastonmuutoksen kaltaisen monimutkaisen yhteiskunnallisen ongelman ratkaisun. Tämän osoittaa myös tarkastelemiemme reaalioliittisten ilmastoasiantuntijoiden ilmasto vaikuttaminen: molemmat joutuvat kaikkein kaltevimmalle pinnalle juuri siellä, missä tueksi tarvittaisiin monitieteistä ja -alaista osaamista. Ilmastoasiantuntijan tehtävä nykyisessä julkisuudessa, jossa ilmastoestäminen on väistämättä läsnä, ei ole helppo. Haastetta lisää tarkastelutamme esiin nouseva johtopäätös, että ilmastoasiantuntijan tulisi olla myös tietoinen siitä yhteiskunnallisesta, poliittisesta ja kulttuurisesta maastosta, johon hänen ilmasto vaikuttamisensa kohdistuu. Tämä tarkoittaa myös ymmärrystä siitä, miten hänen viestiään voidaan käyttää hyväksi tarkoituksiperiin, joita asiantuntija itse ei välttämättä tukisi. Huolimaton, vallanpitäjien näkemyksiä liiaksi mukaileva sekä oikeudenmukaisuuden periaatteista irrotettu asiantuntijapuhe tulee helposti valjastetuksi ilmastoestämisen tarkoituksiin. ■

KIIITOKSET

Kiitämme kolmea anonymia vertaisarvioitsijaa käsikirjoitusta koskevista perusteellisista ja kriittisistä huomioista. Ne paransivat artikkelin lopputulosta merkittävästi. Tutkimusta on rahoittanut Koneen Säätiö ja strategisen tutkimuksen neuvosto (336253/336259).

Liite 1: Tutkimuksen lopullinen aineisto

Media	Anttonen	Taalas
Ydinaineisto		
Helsingin Sanomat	9	33
Yle	12	22
Ilta-Sanomat	15	4
Iltalehti	2	7
Maaseudun Tulevaisuus	11	8
Kauppalehti	22	5
Talouselämä	25	9
Täydentävä aineisto		
Länsi-Väylä	1	1
Metsämiesten Säätiö		2
Audiomedia		1
Metsälehti	1	2
Helsingin Uutiset		1
Etelä-Suomen Sanomat		2
Itä-Savo		1
Talous & Yhteiskunta		1
Psykologi		1
Alfa TV	1	1
MTV		1
MustRead		1
Forest.fi		1
Uusi Lahti	1	
Apu		1
Suomen Kuvalehti	1	1
Tekniikan Maailma	1	
Suomen Yrittäjät	1	
Uusimaa	1	
Turun Sanomat	2	
Kolumnit		
Iltalehti		10
Pirkka		1
Maaseudun Tulevaisuus Metsä		1
HS Visio	3	
Yhteensä	109	117

VIITTEET

- 1 Lyytimäki ja Mervaala (2022) ovat laskeneet, että *Yle*, *Helsingin Sanomat*, *Ilta-Sanomat* ja *Iltalehti* julkaisivat vuoden 2020 alusta syyskuuhun 2022 mennessä miltei 6000 ilmastonmuutosta käsittelevää juttua, joista noin kuusi prosenttia käsittelee hiilinielujä.
- 2 Taalas myös viittaa toistuvasti *Science*-lehdessä julkaistun tutkimukseen ja sitä koskevaan suomalaisen uutisointiin, jossa väitettiin, että metsien hyötykäytön lopettaminen (keino, jota ei ole metsäkeskustelussa esitetty) toisi vähän ilmastohyötyjä. Tutkimus kuitenkin suositti metsänielujä turvaavaa politiikkaa, ja lisäksi suomalaiset tutkijat osoittivat, että se aliarvioi rajusti Suomen metsien hiilensidontakykyä (ks. Puttonen 2023).
- 3 *Ylen Docventures*-ohjelmassa (2.2.2021) ilmastoaktivisti Ellen Ojala vaati Taalasta selventämään Thunbergia koskevia väitteitä. Taalas kiisti kirjoittaneensa Thunbergista suomeksi. Ojala kuitenkin luki lainauksen Taalaksen tekstistä, jossa hän väittää Thunbergin taustalla vaikuttavan anarkistisia käsityksiä, ja vaati Taalasta perustelemaan väitteitään sekä kertomaan, miten hän edistää rakentavaa ilmastokeskustelua. Taalas ei vastannut kysymyksiin.

KIRJALLISUUS

- Andersson, J. (2023) "Expertise and the State: From Planning to Future Research". Teoksessa Eyal, G. & Medvetz, D. (toim.) *The Oxford Handbook of Expertise and Democratic Politics*, 433–452.
- Armstrong McKay, D., Staal, A., Abrams, J. ym. (2022) "Exceeding 1.5 C Global Warming Could Trigger Multiple Climate Tipping Points". *Science*, 377:6611.
- Bergquist, A. K., & David, T. (2023) "Beyond Planetary Limits! The International Chamber of Commerce, the United Nations, and the Invention of Sustainable Development". *Business History Review* 97:3, 481–511.
- Bew, J. 2016. *Realpolitik. A History*. Oxford University Press, New York.
- Blyth, M. (2002) *Great Transformations: Economic Ideas and Institutional Change in the Twentieth Century*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Brulle, R. J. (2014) "Institutionalizing Delay: Foundation Funding and the Creation of U.S. Climate Change Counter-Movement Organizations". *Climatic Change* 122:4, 681–694.

- Brulle, R. J. (2023) "Advocating Inaction: A Historical Analysis of the Global Climate Coalition". *Environmental Politics* 32:2, 185–206.
- Brulle, R., Hall, G., Loy, L. & Schell-Smith, K. (2021) "Obstructing Action: Foundation Funding and US Climate Change Counter-Movement Organizations". *Climatic Change* 166:1, 17.
- Carbon Brief (2020) "Explainer: Nine 'tipping points' that could be triggered by climate change". *Carbon Brief*, 10.2.2020, <https://www.carbonbrief.org/explainer-nine-tipping-points-that-could-be-triggered-by-climate-change/>, viitattu 20.9.2023.
- Dave, A., Ndulue, E. B., Schwartz-Henderson, L., & Weiner, E. (2020) "Targeting Greta Thunberg: A Case Study in Online Mis/Disinformation". German Marshall Fund, <https://www.gmfus.org/news/targeting-greta-thunberg-case-study-online-misdisinformation>, viitattu 5.10.2023.
- Dhakad, KC., Potancoková, M., Adhikari, M. ym. (2024). "Updating the Shared Socioeconomic Pathways (SSPs) Global Population and Human Capital Projections". IIASA working paper, <https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/19487/>, viitattu 5.10.2023.
- Entman, R. M. (1993) "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm". *Journal of Communication* 43:4, 5158.
- Eskelinen, T., & Jonker-Hoffrén, P. (2017) "Taloustiede episteemisenä yhteisönä ja kamppailu asiantuntijuudesta". *Poliittinen talous* 5:1, 91–120.
- Dunlap, R. & McCright, A. (2011) "Organized Climate Change Denial". Teoksessa Dryzek, J., Norgaard, R. & Schlosberg, D. (toim.) *The Oxford Handbook of Climate Change and Society*, Oxford University Press, New York, 144–160.
- Ekberg, K. & V. Pressfeldt (2022) "A Road to Denial: Climate Change and Neoliberal Thought in Sweden, 1988–2000". *Contemporary European History* 31:4, 627–644.
- Ekberg, K., Forchtner, B., Hultman, M., & Jylhä, K. (2022) *Climate Obstruction: How Denial, Delay and Inaction Are Heating the Planet*. Routledge, London.
- Felli, R. (2021) *The Great Adaptation: Climate, Capitalism and Catastrophe*. Verso, London.
- Forchtner, B., & Lubarda, B. (2023) "Scepticisms and Beyond? A Comprehensive Portrait of Climate Change Communication by the Far Right in the European Parliament". *Environmental Politics* 32:1, 43–68.
- Franta, B. (2022) "Weaponizing Economics: Big Oil, Economic Consultants, and Climate Policy Delay". *Environmental Politics* 31:4, 555–575.
- Gregersen, T., Andersen, G. & Tvinnereim, E. (2023) "The Strength and Content of Climate Anger". *Global Environmental Change* 82, 102738.

- Harjuniemi, T. (2019) "Reason Over Politics: The Economist's Historical Framing of Austerity". *Journalism Studies* 20:6, 804–822.
- Hertog, J. K., & McLeod, D. M. (2001) "A Multiperspectival Approach to Framing Analysis: A Field Guide". Teoksessa Reese, S., Gandy, O. & Grant, A. (toim.) *Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World*. Routledge, London, 141–162.
- Hickel, J. & Kallis, G. (2020) "Is Green Growth Possible?" *New Political Economy* 25:4, 469–486.
- Keen, S. (2021) "The Appallingly Bad Neoclassical Economics of Climate Change". *Globalizations* 18:7, 1149–1177.
- Hubacek, K., Chen, X., Feng, K., Wiedmann, T., & Shan, Y. (2021) "Evidence of Decoupling Consumption-Based CO2 Emissions from Economic Growth". *Advances in Applied Energy* 4, 100074.
- Hyvärinen, E., Juslén, A., Kempainen, E., Uddström, A. & Liukko, U.-M. (2019) *Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2019*. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Ikävalko, K. (2020) "Tutkijan väite: Nesteen biodiesel lisää reippaasti ilmastopäästöjä – Neste pitää raaka-ainettaan jätteenä". Yle 1.3.2020, <https://yle.fi/a/3-11185697>, viitattu 6.5.2024.
- IPCC, 2023: Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. IPCC, Geneva, doi: 10.59327/IPCC/AR6-9789291691647.
- Kellokumpu, V. (2022) "The Bioeconomy, Carbon Sinks, and Depoliticization in Finnish Forest Politics". *Environment and Planning E: Nature and Space* 5:3, 1164–1183.
- Ketola, T., Boström, C., Bäck, J., Herzon, I., Jokimäki, J., Kallio, K. P., Kulmala, L., Laine, I., Lehikoinen, A., Nieminen, T.M., Oksanen, E., Pappila, M., Silfverberg, O., Sinkkonen, A., Sääksjärvi, I. ja Kotiaho, J. S. (2022) *Kohti luontoviisasta Suomea: Keinoja luontopositiivisuuden saavuttamiseksi*. Suomen Luontopaneelin julkaisuja 2/2022, <https://luontopaneeli.fi/wp-content/uploads/2022/06/luontopaneelin-julkaisuja-2-2022-kohti-luontoviisasta-suomea.pdf>, viitattu 2.10.2023.
- Korhonen, J. M. (2023) "Muuttuva energiapalapelä – Onko edessä Vihreä humahdus?" Kalevi Sorsa -Säätiö, Helsinki, <https://sorsafoundation.fi/vihrea-humahdus-voi-muuttaa-energiajarjestelmann-hahapaastoiseksi-odotettua-nopeammin/>, viitattu 2.10.2023.
- Koskimaa, V., Rapeli, L., & Hiedanpää, J. (2021) "Governing through strategies: How does Finland sustain a future-oriented environmental policy for the long term?" *Futures* 125, 102667.
- Kumpu, V. (2020) *Ympäristö, politiikka ja julkisuus: Kolme tapaustutkimusta journalistisen julkisuuden rakentumisesta ja merkityksestä ympäristöpolitiikassa*. Tampere University Press, Tampere.
- Lamb, W., G. Mattioli, S. Levi, J. ym. 2020. "Discourses of Climate Delay". *Global Sustainability* 3, e17.
- Lenton, T.M., Rockström, J., O. Gaffney, O. ym. (2019) "Climate Tipping Points – Too Risky to Bet Against". *Nature* 575:7784, 592–595.
- LUKE, Luonnonvarakeskus (2022) "Suomen LULUCF-sektorin 2021–2025 veloitteen toteutuminen". Luonnonvarakeskus, Helsinki, <https://www.luke.fi/fi/documents/suomen-lulucfsektorin-20212025-veloitteen-toteutuminen>, viitattu 20.9.2023.
- Lyytimäki, J. (2022) "Mistä lääkettä kestävyysvetkutteluun?" *Ympäristö ja terveys* 53:3, 50–55.
- Lyytimäki, J., & Pihkala, P. (2021) "Pitääkö vaieta, saako syylittää? Tutkijan asemoituminen kestävyysviestinnässä". *Alue ja Ympäristö* 50:2, 186–192.
- Lyytimäki, J. & Mervaala, E. (2022) "Hiilinielut eivät hallitse Suomen ilmastokustelua". *Maaseudun Tulevaisuus*, 16.9.2022, <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/metsa/6ef4f672-c075-4892-a8c0-c94b09be02bd>, viitattu 17.9.2023.
- Malm, A. & Zetkin Collective (2021) *White Skin, Black Fuel: On the Danger of Fossil Fascism*. Verso, London.
- Mastini, R., Kallis, G., & Hickel, J. (2021) "A Green New Deal Without Growth?" *Ecological Economics* 179, 106832.
- Moore, A. (2021) "Three Models of Democratic Expertise". *Perspectives on Politics* 19:2, 553–563.
- Moore, A., & MacKenzie, M. K. (2020) "Policy Making During Crises: How Diversity and Disagreement Can Help Manage the Politics of Expert Advice". *BMJ* 371.
- Nisbet, M. (2009) "Communicating Climate Change: Why Frames Matter for Public Engagement". *Environment: Science and Policy for Sustainable Development* 51:2, 12–23.
- Norgaard, K. (2011) *Living in Denial: Climate Change, Emotions, and Everyday Life*. MIT Press, Cambridge.
- Ollikainen, M. (2023) "Ilmastopaneelin neuvonta perustuu tutkittuun tietoon". *Maaseudun Tulevaisuus*, 26.6.2023, <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/mielipide/9b55f3a4-364b-4b74-be6c-25c469f46e41>, viitattu 19.9.2023.

- Oreskes, N., & Conway, E. (2011/2019). *Merchants of Doubt: How a Handful of Scientists Obscured the Truth on Issues from Tobacco Smoke to Global Warming*. Bloomsbury Publishing, New York.
- Parviainen, J. & Lahikainen, L. (2021) "Negative Expertise in Conditions of Manufactured Ignorance: Epistemic Strategies, Virtues and Skills". *Synthese* 198:4, 3873–3891.
- Pelttari, M. (2021) *Lämpenevä Maa – ilmastolukutaidon käsikirja*. Vastapaino, Tampere.
- Pielke Jr, R. A. (2007) *The Honest Broker: Making Sense of Science in Policy and Politics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Piispa, M., & Kiilakoski, T. (2022) "Towards Climate Justice? Young Climate Activists in Finland on Fairness and Moderation". *Journal of Youth Studies* 25:7, 897–912.
- Puttonen, M. (2023) "Tutkijat: Metsien kykyä sitoa hiiltä on aliarvioitu, kohututkimuksen laskelmat pielessä". *Helsingin Sanomat*, 1.9.2023, <https://www.hs.fi/tiede/art-2000009823271.html>, viitattu 20.9.2023.
- Raivio, K. (2019) "Saksalaisjärjestöt peräävät Suomelta valtio-omistajan vastuuta: Fortumin ostama Uniper päästää enemmän hiilidioksidia kuin koko Suomi". *Yle* 20.12.2019, <https://yle.fi/a/3-11128400>, viitattu 8.5.2024.
- Reijula, S., & Ylikoski, P. (2020) "Tutkijan vapaus institutionaalisen tietoteorian näkökulmasta". Teoksessa Välvirronen, E. & Ekholm, K. (toim.) *Tieteen vapaus & tutkijan sananvapaus*, Vastapaino, Tampere, 73–101.
- Ritchie, H. (2023) "There Are Many Reasons to Invest in Women's Education. Reducing CO2 Emissions Isn't One of Them". *Sustainability by Numbers*, 20.1.2023, <https://www.sustainabilitybynumbers.com/p/co2-and-fertility-rates>, viitattu 20.9.2023.
- Saavelainen, H. (2023) "Ilmastogurun metsäpuheet hämmäyttävät tutkijoita". *Helsingin Sanomat*, <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009534258.html>, viitattu 20.9.2023.
- Saunders, B., Sim, J., Kingstone, T., ym. (2018) "Saturation in Qualitative Research: Exploring its Conceptualization and Operationalization". *Quality & Quantity* 52:4, 1893–1907.
- Seppälä, J., Heinonen, T., Kilpeläinen, A., Peltola, H., Pukkala, T., Sihvonen, M., Soimakallio, S., Weaver, S., Vesala, T., Ollikainen, M. (2022) *Metsät ja ilmasto: Hakkuut, hiilinielut ja puun käytön korvaushyödyt. Suomen ilmastopaneelin raportti 3/2022*, <https://ilmastopaneeli.fi/hae-julkaisuja/metsat-ja-ilmasto-hakkuut-hiilinielut-ja-puun-kayton-korvaushyodyt/>, viitattu 5.5.2024.
- Stehr, N., & Ruser, A. (2023) "The Political Climate and Climate Politics – Expert Knowledge and Democracy". Teoksessa Eyal, G., & Medvetz, T. (toim.) *The Oxford Handbook of Expertise and Democratic Politics*. Oxford University Press, 134–154.
- Stoddard, I., Anderson, K. Capstick, S. ym. (2021) "Three Decades of Climate Mitigation: Why Haven't We Bent the Global Emissions Curve?" *Annual Review of Environment and Resources* 46:1, 653–689.
- Suopanki, K. (2019) "Suomalaisen ilmastogurun väitteet ihmetyttävät tutkijoita – onko niille tieteellisiä perusteita?" *Yle* 25.4.2019, <https://yle.fi/aie/artikkeli/2019/04/25/suomalaisen-ilmastogurun-vaitteet-ihmetyttavat-tutkijoita-onko-niille>, viitattu 20.9.2023.
- Supran, G., & Oreskes, N. (2017) "Assessing ExxonMobil's Climate Change Communications (1977–2014)". *Environmental Research Letters* 12:8, 084019.
- Sun, T., Ocko, I., Sturcken, E., & Hamburg, S. (2021) "Path to Net Zero is Critical to Climate Outcome". *Scientific Reports* 11:1, 22173.
- Tooze, A. (2023) "The Triple Inequality of the 'Global' Climate Problem". *Adam Tooze's Chartbook*, 10.6.2023, <https://adamtooze.substack.com/p/chartbook-219-the-triple-inequality>, viitattu 20.9.2023.
- Taalas, P. (2021) *Ilmastonmuutos ilmatietelijän silmin*. Tammi, Helsinki.
- Taalas, P. (2023) "Ilmastonmuutos". Alustus hallitusneuvotteluiden avajaisseminaarissa, 2.5.2023, <https://valtioneuvosto.fi/hallitusneuvottelut/materiaalit>, viitattu 20.9.2023.
- Tankard Jr, J. W (2001) "The Empirical Approach to the Study of Media Framing". Teoksessa Reese, S., Gandy Jr, O., & Grant, A. (toim.) *Framing Public Life: Perspectives on Media and Our Understanding of the Social World*. Routledge, London, 95–105.
- Tirola, M. (2023) "Taalaksen vai Ollikaisen linjalla? Tämä jää tulevan hallituksen ratkaistavaksi". *Maaseudun Tulevaisuus*, 1.4.2023, <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/metsa/8d687115-f8f7-4bfe-89e9-72aa527ea0b0>, viitattu 5.10.2023.
- Toivanen, T. (2021) "A Player Bigger Than its Size: Finnish Bioeconomy and Forest Policy in the Era of Global Climate Politics". Teoksessa Backhouse, M., Lehmann, R., Lorenzen, K., Lühmann, M., Puder, J., Rodríguez, F. & Tittor, A. (toim.) *Bioeconomy and Global Inequalities: Socio-Ecological Perspectives on Biomass Sourcing and Production*, Palgrave Macmillan, London, 131–149.
- Toivanen, T. T., Järvensivu, P., & Lähde, V. (2023) "Ekologisen jälleenrakennuksen haaste". Teoksessa

- Autto, J. (toim.) *Talouskuri tuli Suomeen*. Vastapaino, Tampere, 117–144.
- Turner, J. & Bailey, D. (2022) “‘Ecobordering’: Casting Immigration Control as Environmental Protection”. *Environmental Politics* 31:1, 110–131.
- Yoder, K. (2023) “Why are BP, Shell, and Exxon Suddenly Backing off Their Climate Promises?” *Grist*, 16.2.2023, <https://grist.org/economics/bp-exxon-shell-backing-off-climate-promises/>, viitattu 20.9.2023.
- Van Rensburg, W. (2015) “Climate Change Scepticism: A Conceptual Re-Evaluation”. *Sage Open* 5:2, 2158244015579723.
- Vadén, T., Lähde, V., Majava, A. ym. (2019) ”Onnistunut irtikytöntä Suomessa?” *Alue ja Ympäristö* 48:1, 3–13, <https://doi.org/10.30663/ay.76338>.
- Vadén, T., Lähde, V., Majava, A. ym. (2020) ”Decoupling for Ecological Sustainability: A Categorisation and Review of Research Literature”. *Environmental Science & Policy* 112, 236–244.
- Vehkalahti, P. (2017) *Pohjoisen ydinmylly: Julkinen keskustelu Fennovoiman ydinvoimalasta 2007–2013*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Vihma, A., Reischl, G., & Andersen, A. (2021) “A Climate Backlash: Comparing Populist Parties’ Climate Policies in Denmark, Finland, and Sweden”. *The Journal of Environment and Development* 30:3, 219–239.
- Vliegthart, R., & Van Zoonen, L. (2011) “Power to the Frame: Bringing Sociology back to Frame Analysis”. *European Journal of Communication* 26:2, 101–115.
- Vogel, J. & Hickel, J. (2023) “Is Green Growth Happening? An Empirical Analysis of Achieved Versus Paris-Compliant CO₂–GDP Decoupling in High-Income Countries”. *The Lancet Planetary Health* 7:9, e759–e769.
- Vowles, K. & Hultman, M (2021) “Dead White Men vs. Greta Thunberg: Nationalism, Misogyny, and Climate Change Denial in Swedish far-right Digital Media”. *Australian Feminist Studies* 36:110, 414–431.
- Walker, J. (2020) *More Heat than Life: The Tangled Roots of Ecology, Energy, and Economics*. Palgrave, London.
- Wiedmann, T., Schandl, H., Lenzen, M., ym. (2015) ”The Material Footprint of Nations”. *Proceedings of the National Academy of Sciences* 112:20, 6271–6276.
- Williams, R. (1976/2015) *Keywords. A Vocabulary of Culture and Society*. Oxford University Press, New York.

Koulutus digitalisaation vallassa? Kohti data- ja algoritmiohjattua korkeakoulutusta

JUHA SUORANTA, MARKO TERÄS & HANNA TERÄS

ABSTRAKTI Suomalaisen korkeakoulutuspolitiikan tehtävälillä ovat pitkään olleet taloudellisen kasvun ja tuottavuuden tavoitteet. Perinteisesti niitä on pyritty edistämään korkeakoulujen rakenteellisella kehittämisellä. Tämän ”korkeakoulutuksen tehostamisdoktriinin” keinovalikoimaan on sittemmin sisällytetty myös korkeakoulutuksen digitalisaatio. Sen myötä tehokkuusdoktriinin painopiste on siirtynyt koulutuksen rakenteista opiskelijan henkisten kapasiteettien optimointiin. Suomessa korkeakoulutuksen digitalisaatiota on ryhdytty edistämään Digivisio 2030 -nimisellä korkeakoulujen yhteishankkeella. Artikkelimme problematisoi hankkeen ”arvolupauksia” ja tarkastelee tätä kautta koulutuksen digitalisaatiota sosioteknisenä kuvitelmana eli esityksenä, jonka tarkoitus ohjata yhteiskuntien ja ihmisten toimintaa kohti teknologiapainotteista tulevaisuutta. **AVAINSANAT** *digitalisaatio, datafikaatio, data- ja algoritmiohjattu koulutus, korkeakoulutuspolitiikka, Digivisio 2030*

Suomalaisen korkeakoulutuspolitiikan pitkäaikainen tavoite on ollut taloudellisen kasvun ja tuottavuuden edistäminen koulutuksen avulla. Koulutuksen digitalisaatio on siirtämässä tämän ”tehostamisdoktriinin” uuteen vaiheeseen. Digitalisaatiolla pyritään tehostamaan massoittuneen korkeakoulutuksen läpivirtausta ja tuottamaan opiskelijoille tietotaloudessa

tarvittavia kvalifikaatioita. Kansantalouden kasvuun liittyvä kvalifikaatiotehtävä on ollut keskeinen osa suomalaista koulutuspolitiikkaa 1960-luvulta lähtien. Uudistetun doktriinin ytimessä on siirtyminen koulutuksen rakenteista opiskelijan yksilöllisten valintojen optimointiin eli käytännössä opintojen nopeuttamiseen esimerkiksi tekoälypohjaisten sovellusten avulla

(ks. Gedrimiene ym. 2024; Mertanen ym. 2021). Yleisesti algoritmien ohjaamalla oppimisanalytiikalla uskotaan lisäävän korkeakoulutuksen tehokkuutta ja taloudellista tuottavuutta.

Koulutuksen digitalisaatio tarkoittaa erilaisten koulutukseen kuuluvien tehtävien ja toimintojen toteuttamista digitaalisten ympäristöjen, työkalujen ja sovellusten avulla siten, että digitaalisuus on osa koulutuksen kokonais-suunnittelua, organisointia, arviointia ja ennakointia (ks. myös Domínguez Figaredo 2020). Datafikaatiolla tarkoitetaan puolestaan jonkin toiminnan (esim. koulutuksen, oppimisen tms.) muuttamista digitaaliseksi dataksi, jota voidaan seurata, kerätä ja analysoida (Selwyn 2022; Williamson 2017a). Tehostamiskoktriinin uusi vaihe korostaa data- ja algoritmiohjattua koulutusta. Datafikaation mahdollisuuksia hyödynnetään koulutuksen hallinnossa ja toteutuksessa toiminnan tehokkuutta ja taloudellista arvoa tavoitellen (Jarke & Breiter 2019; Williamson 2017a). Oppimislustoilla luodaan ja kerätään suuria määriä dataa opiskelijoiden, opettajien, tukipalveluiden ja koulutusorganisaation ylläpitäjien käyttämien laitteiden ja palveluiden avulla. Tätä datafikaatiota pidetään tärkeimpänä yksittäisenä tekijänä, joka muuttaa koulutuksen käytäntöjä (van Dijck ym. 2018, 120).

Suomessa koulutuksen digitalisaatiota on ryhdytty edistämään Digivisio 2030 -nimisellä korkeakoulujen yhteishankkeella (digivisio2030.fi). Hanketta pohjustaa joukko muita kansallisia ja kansainvälisiä visioita ja strategioita (ks. näistä Suoranta & Teräs 2022). Kehittäjien mukaan kysymys on yhdestä ”vuosikymmenen merkittävimmistä koulutusalan kehittämishankkeista Suomessa” (Digivisio 2030 2021f). Hankkeeseen osallistuvat kaikki Suomen korkeakoulut, ja sen ohjausryhmässä ja erilaisissa työryhmissä on näiden runsas edustus. Digivisio 2030:n tavoitteena on avata oppimisen digitaaliset tietovarannot yksilön ja yhteiskunnan käyttöön. Kehitettävillä digitaalisilla ratkaisuilla ajatellaan tuettavan opiskelijoiden ripeää valmistumista, elämänmittaista ja joustavaa oppimista, pedagogiikan ja korkeakoulutuksen uudistamista ja suomalaisen korkeakoulutuksen ja

kansakunnan globaalia kilpailukykyä. Toisaalta hanketta perustellaan myös opiskelijan eduilla kuten henkilökohtaisilla oppimispoluilla, varhaisella puuttumisella opiskelun ongelmiin ja opintojen sujuvoittamisella. (Ks. Suoranta & Teräs 2022.)

Tässä artikkelissa tutkimme koulutuksen digitalisaatiota sosioteknisenä kuvitelmana, joka ohjaa koulutuksen kansallista suunnittelua, visioita, politiikkoja ja erillishankkeita (Rahm 2021b). Sosiotekniset kuvitelmat ovat kollektiivisia, usein institutionaalisten (transnationally tai kansallisten) toimijoiden tuottamia esityksiä, ja niiden tarkoituksena on ohjata yhteiskuntien ja ihmisten toimintaa kohti tavoiteltavaa teknologiapainotteista tulevaisuutta. (Ks. Jasanoff 2015, 19; Rahm 2021b.) Kuvitelmat pohjautuvat tieteen ja teknologian lupauksiin, joita kannattelee moderni edistysusko. Edistysuskon merkitys ”rakentuu kahdesta toisilleen läheistä sukua olevasta uskomuksesta – siitä, että ’aika on puolellamme’ ja että ’juuri me panemme asioihin vauhtia’” (Bauman 2002, 159). Kuvitelmat representoivat sitä, miten asiat voisivat tai niiden pitäisi olla (Fairclough 2010, 266). Koulutuksen digitalisaatio on eräs tällainen projektio asioiden mahdollisesta ja joidenkin toivomasta tilasta. Tarkastelemme tässä artikkelissa Digivisio 2030 -hanketta ikkunana siihen, miten digitalisaation sosiotekninen kuvitelma ja sen lupaukset kääntyvät korkeakoulutuksen käytännöiksi, ja millaisia seurauksia näillä käytännöillä voi olla.

Ymmärryksemme digitalisaatiosta ja sen merkityksestä koulutuksessa lähtee liikkeelle mittaamiseen perustuvan vallankäytön tunnistamisesta. David Beerin (2016, 173–177; ks. myös Williamson ym. 2020) mukaan koulutuksen digitalisaatiossa (ja yleisemmin yhteiskuntien datafikaatiossa) on kysymys erityisestä mittaamisvallasta (*metric power*), jolla hallitaan yksilöiden ja organisaatioiden toimintaa (ks. myös Thévenot 2019). Mittaamisvallassa on kyse paitsi valvonnasta, myös kokonaisvaltaisesta sosiaalisen todellisuuden järjestämisestä: sillä avataan ja suljetaan erilaisia vaihtoehtoja eli päätetään, mistä asioista tulee tärkeitä ja

mistä ei (Beer 2016). Mittaamisesta on mahdollista muodostua oma todellisuutensa ja uusi ajattelun paradigma, jolla on vähäinen yhteys perinteisesti ajatellun korkeakoulutuksen maailmaan (Beer 2016, 174; ks. myös Nilsen Eklund & Skarpenes 2022; Watters 2021, 257–258).

Tehostamisdoktriinin vaiheet: koulutuksen rakenteista dataan

Suomalaisesta korkeakoulutuspolitiikasta voidaan erottaa erilaisia historiallisia vaiheita, joista nyt ollaan viimeisimmän kynnyksellä. Kaikissa vaiheissa korkeakoulutusta on pyritty kehittämään suhteessa kulloisenkin aikakauden taloudellisiin ja sosiaalipoliittisiin tavoitteisiin.

Korkeakoulutuksen tehostamisdoktriinin juuret ovat 1960-luvun koulutuspolitiikassa, jossa koulutusta ryhdyttiin tarkastelemaan kansantaloudellisena investointina inhimilliseen pääomaan. Tuolloisen näkemyksen seurausta oli myös alueellinen korkeakouluverkko, joka syntyi 1970-luvun aikana. Tuonaikainen tehostamisdoktriini liittyi yliopistolaitoksen valtiojohtoiseen kehittämiseen osana suomalaisen hyvinvointivaltion rakentamisen suunnittelutalouden vaihetta (Alasuutari 2017; Rinne 2004; 2010). Doktriini perustui tuolloin (kuten myöhemminkin) uskomukseen, että yhteiskunnan ja koulutuksen valtiollisella suunnittelulla saavutetaan kansantaloudellisia hyötyjä suhteessa vähäisemmän koulutuksen maihin. Koulutus käsitettiin kannattavaksi sijoitukseksi niin yhteiskunnan kuin yksilön kannalta. (Silvennoinen, Kalalahti & Varjo 2018; Kivinen 1988; Kivinen ym. 1993; Järvelä 1993.)

Korkeakoulutuksen tehostamisdoktriinin seuraava, tulostavasti ohjauksen ja kilpailun vaihe alkoi 1980-luvun lopulla ja jatkui 1990-luvun ajan osana Suomen uusliberalisoinnista kansainvälisten mallien mukaan. Tulostavasta kilpailukykypolitiikasta tuli periaate, joka ohitti muut politiikkaa ohjaavat ideologiat (Patomäki 1997, 55). Korkeakoulujen toiminnassa korostuivat tulostavoitus, tuottavuus ja tehokkuus sekä hierarkkiset johtamismallit

(*New Public Management*). Vuonna 2010 voimaan astunut yliopistolaki irrotti yliopistot valtiosta hallinnollisesti autonomisiksi oikeushenkilöiksi (*legal person*). (Ks. esim. Rinne ym. 2014.) Uuden autonomian aikana uusliberalistisin pelisäännöin pelaava valtiovalta on pyrkinyt valjastamaan korkeakoulut tietoyhteiskunnan kansalliseksi voimavaraksi, jolla Suomi osallistuu kansainväliseen talouskilpailuun.¹

Koulutuksen digitalisaatio jatkaa uusliberalistista koulutuspolitiikkaa ja edustaa sen uusinta vaihetta. Nykymuotoisen digitalisaation aatteelliset juuret ovat Yhdysvaltain länsirannikolla kehittyneessä eetoksessa, jossa korostuvat yksilön vapaudet, hierarkiattomuus ja irtikykentä teollisen yhteiskunnan orjuuttavasta rautahäkistä (Himanen 2001; Vadén & Stallman 2002). Kääntymistä valtiollisesta politiikasta kohti informaatioteknologian ja yksilöllisyyden liittoa on kutsuttu myös *dotcom-uusliberalismiksi*. Se tarkoittaa teknologisen determinismin ajattelutapaa, jossa uskotaan yhteiskunnallisten ongelmien teknologiseen ratkaisuun. Uskon alkuperä on San Franciscon boheemien ja Piilaakson hitech-teollisuuden edustajien liitossa, jossa hippihenki on yhdistynyt jupprien yrittäjäintoon ja ”minä ensin”-asenteeseen. (Barbrook & Cameron 1996, 44–45; Barbrook 2007; Rogers & Larsen 1984, 166.)

Nämä ihmiset kääntyivät pois politiikasta ja byrokratiasta kohti maailmaa, jossa he saattoivat itse muokata tietoisuuttaan. He uskoivat, että henkilökohtaiset teknologiat (*small-scale technologies*) auttaisivat heitä saavuttamaan tämän tavoitteen. He tahtoivat muuttaa maailmaa luomalla uusia työkaluja tietoisuuden uudistamiseksi. (Logic Magazine 2017)²

Digitalisaatiota suosiva koulutuspolitiikka uskoo digitaalisen teknologian pioneerin tavoin, että sosiaalinen todellisuus koostuu yksilöistä, jotka yhteiskunnallisista rakennepaikoista ja välttämättömyyksistä vapaina toteuttavat itseään ja kartuttavat osaamistaan digitaalisten apuvälineiden avulla.

Koulutuksen digitalisaation keinovalikoimat: aineistona Digivisio 2030 -dokumentaatio

Käytämme seuraavassa analyysissamme aineistona Digivisio 2030 -dokumentteja (Digivisio 2030 2021a, 2021b, 2021c, 2021d), jotka Digivision hanketoimisto on tuottanut. Dokumentit ovat julkisia ja vapaasti ladattavissa hankkeen Eduuni-sivustolta (<https://wiki.eduuni.fi/display/digivisio/Digivisio+2030>). Dokumentit sisältävät esimerkiksi hankesuunnitelman kuvauksen sekä Digivision kehittämistyön tavoitteet ja perustelut³. Lisäksi hanke on järjestänyt webinaareja ja Digivisio 2030 Roadshow -tapahtumia, joita emme ole sisällyttäneet aineistoomme. Analysoimaamme dokumentaatiota voi luonnehtia yleisesti ikään kuin Digivisio 2030 -hankkeen näyteikkunaksi, jolla sen keskeisimpiä ideoita myydään korkeakoulukentälle. Eri asia on, kuinka moni korkeakoulu-opettaja on ylipäättään tietoinen hankkeesta.

Koska aineisto on julkista ja muistuttaa luonteeltaan brändiä, sitä on luontevaa tarkastella diskursiivisena käytäntönä, jonka valtion ja teknobisneksen vetämä digitaalinen koulutuskompleksi on tuottanut. Lukutapamme on saanut vaikutteita Norman Fairclough'n kriittisestä diskurssianalyysistä, jonka juuret ovat Frankfurtin koulukunnan kriittisessä teoriassa. Tässä emansipatorisen tiedonintressin ohjaamassa ja normittamassa lukutavassa huomioidaan tekstien ja yhteiskunnallisten prosessien kytkennät, esitetään ilmiöön liittyviä epäkohtia ja tapoja korjata niitä sekä tehdään näkyväksi prosessien piiloon jääviä poliittisia ja ideologisia motiiveja (Charteris-Black 2004, 29; Fairclough 2010, 10–11).

Lukutavallemme on lisäksi keskeistä ilmiöiden problematisointi Michel Foucault'n ja Paulo Freiren tapaan. Foucault käyttää problematisoinnin käsitettä kuvaamaan analyysimetodiaan ajattelun problematisoivana käytäntönä (Foucault 1977, 186; Bacchi 2012, 1). Freirelle problematisointi tarkoittaa sortavan todellisuuden kriittistä analyysia (Freire 2005).⁴ Lisäksi ajattelemme kuten Annemarie Mol: ”Menetelmät eivät ole keino avata ikkunoita

maailmaan, vaan tapa häiritä sitä” (Mol 2002, 155). Problematisoiva lukutapa voi lisätä ymmärrystä siitä, kuinka tosiasiat syntyvät ja kuinka todellisuutta tuotetaan. Näin se myös kyseenalaistaa ilmiöiden oletetun pysyvyyden ja välttämättömyyden ja antaa mahdollisuuden toisin ajattelemiseen ja tekemiseen. (Bacchi 2012, 7.)

Mittaaminen

Analyysimme problematisoi Digivisio 2030 -hankkeen ”arvolupauksia” mittaamisvallan käsitteen näkökulmasta osana modernin aikakauden sosio-tekniistä kuvitelmaa. Arvolupaukset voidaan tulkitta yrityksiksi kääntää sosiotekniset kuvitelmat korkeakoulujen opetuksen käytännöiksi.

Hankkeen arvolupauksia ovat:

1. Opiskelijalle luotava oppimisprofiili (OmaData). Oppimisprofiili luodaan opiskelun ajalta kertyneen datan perusteella, ja sen avulla osaamista on mahdollista suunnitella ja täydentää elämän kaikissa vaiheissa.
2. Opiskelijan ottaminen digitaalisen opiskelun kehittämisen lähtökohdaksi. Opiskelussa siirrytään hallinto- ja järjestelmäkeskeisyydestä opiskelijan ja oppimisen huomioivaan toimintaan.
3. Korkeakoulujen tekeminen tiedolla johdetuiksi avoimiksi yhteisöiksi.
4. Kertyneen datan avaaminen yksilön ja yhteiskunnan käyttöön. (Digivisio 2030 2021a.)

Digivisio 2030:n arvolupauksissa korostetaan opiskelevan yksilön näkökulmaa. Oppiva yksilö otetaan digitaalisen koulutuksen kehittämisen lähtökohdaksi ja korostetaan siirtymää järjestelmäkeskeisyydestä yksilön tarpeet huomioivaan näkökulmaan. Käytännössä tämä tarkoittaa oppimisalustaa, joka kerää yksilöllistä tietoa opiskelijan opinnoista ja niitä koskevista valinnoista. Yksilöllisen opintodatan perusteella on mahdollista ohjata opiskelijan valintoja

eteenpäin, tarjota hänelle ”räätelöityjä” ehdotuksia ja suosittelua opintoihin liittyviä toimenpiteitä. Tavoitteena on opintojen sujuvoittaminen ja yksilöllistäminen siten, että opintojen suorittaminen tehostuu. Mittaaminen on tässä keskeisessä asemassa, sillä yksilöivä oppimisdata syntyy yksilön opiskelutoiminnan mittaamisen perusteella.

Inhimillisen laadullisen toiminnan mittaaminen ei kuitenkaan ole pulmatonta. Ihmisen toiminnan mittaamisesta käyty kriittinen metodikeskustelu on jo aikaa sitten osoittanut mittaamisen vaikeudet, kun kysymys on merkityksellisestä toiminnasta (esim. Adorno ym. 1976; Bourdieu 1999; Horkheimer 1991). Oppimisdatan kohdalla ongelma tiivistyy kysymykseksi, miten pelkistää jo lähtökohdiltaan monimerkityksinen ja merkitykseltään vaihteleva ajattelu- ja oppimistoiminta algoritmien operaatioiksi ja niistä johdetuiksi opiskelijan toimintaa ja valintoja ohjaaviksi suosituksiksi.

Objektiivisuuden illuusioista huolimatta mittaamisdata ei ole arvovapaata, vaan se kertyy aina tietyissä toimintakonteksteissa, erilaisia merkityksiä sisältävissä tilanteissa. Digitaaliset alustat vaikuttavat näihin merkitysten muodostumisen prosesseihin, jopa niin, että sama toiminta voi saada erilaisen merkityksen ja tulkinnan eri oppimisalustoilla. (Domínguez Figaredo 2020, 70.) Digivisio 2030:n suunnitelmassa oppimisdata seuraa opiskelua, ja algoritmit tai tekoäly tekevät opiskelijalle suosituksia jatkosta:

Oppija saa käyttöönsä oman oppimisdatansa ja -profiilinsa sekä uusimman tiedon työmarkkinoiden kehitymisestä. Näiden avulla hän voi suunnitella ja täydentää osaamistaan elämänsä kaikissa vaiheissa. Oppija saa tarpeidensa mukaisesti neuvonta-, ohjaus- ja tukipalveluita. Tavoitteena on tukea yksilön edellytyksiä ja mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen. (Digivisio 2030 2021a, 7.)

Yksilöivä oppimisdata ei ole neutraalia tai teorialatonta, vaan syntyy aina tietyn tulkintayhteisön jakamien oletusten ja päätöksenteon tuloksena. Dataa ei luoda sosiaalisessa tai poliittisessä tyhjiössä, vaan korkeakoulu- ja yhteiskuntapolitiikan kontekstissa. Myös datan tulkintaa ohjaavat

aina jotkin arvoperusteet ja poliittiset viitekehykset. (Williamson 2017b, 5.) Namoun ja Alshaqiti (2021) havaitsivat katsauksessaan, että useissa ennustavan analytiikan toteutuksissa käytettiin muuttujana ”oppimistuloksia” kuitenkin määritlemättä, mitä niillä tarkoitetaan. Lisäksi suurin osa tutkimuksesta oli toteutettu matemaattis-luonnontieteellisillä aloilla, eivätkä kehitetyt mallit siksi huomioineet esimerkiksi humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen oppimisen konteksteja ja erityispiirteitä (Namoun & Alshaqiti 2021).

Jos algoritmiohjattu opiskelu muuttuu hyväksytyksi valtavirraksi, mittaamisesta voi Beerin ennustamaan tapan tulla ”auktoriteetti, joka saa muunlaisen toiminnan ja ajattelun vaikuttamaan epäaidoilta ja vähentää niiden valtaa” (Beer 2016, 177). Näin mittaamisella on laaja-alaisia vaikutuksia siihen, miten korkeakoulutus ylipäättään ymmärretään. Esimerkkinä tästä on tendenssi opiskelun yksilöllistymiseen ja kapseloitumiseen ilman kiinnittymistä opiskeluyhteisöön.

Siksi digitalisaation ilmiötä on pyrittävä ymmärtämään myös laadullisesti. Jollei näin tehdä, opiskelun algoritmipohjainen ohjaus saattaa suunnata korkeakoulutuksen tavoitteita ja eetosta uudelleen ikään kuin huomaamatta. Kuten Selwyn (2022, 27) huomauttaa, digitaalisen teknologian käytön todelliset seuraukset ovat usein oletettua epäjohdonmukaisempia ja arvaamattomampia. Siksi koulutuksen ja digitaalisen teknologian käytön välisen suhteen ymmärtämiseksi tarvitaan aiempaa vivahteikkaampia tutkimuksellisia lähestymistapoja, joissa huomioidaan digitaalisten järjestelmien käyttäjien kokemus esimerkiksi (auto)etnografisin menetelmin (Dunn & Myers 2020).

Oppimisprofiili

Digivisio 2030:n keskeisiin arvolupauksiin kuuluu oppijalle luotava oppimisprofiili, joka syntyy oppijan toiminnasta kertyvän datan pohjalta. Tavoitteena on, että oppimisprofiili pysyy digitaalisesti saatavilla henkilön elämän kaikissa vaiheissa ja auttaa häntä osaamisensa jatkuvassa päivittämisessä. Digivisio 2030:n aineistossa yksilöivää

algoritmipohjaista ohjausta perustellaan muun muassa sillä, että oppimisdata voi auttaa opiskelijaa hahmottamaan oppimistaan ja opiskelunsa etenemistä: tekoälyperustainen ohjauspalvelu ”tarjoaa oppijalle tukea oppijan polun eri vaiheissa, kun hän etsii sopivaa tapaa kehittää osaamistaan ja suorittaa opintoja” (Digivisio 2030 2021d, 7).

Datan pohjalta luotava oppimisprofiili ei kuitenkaan ole ongelmaton tai arvoneutraali. Siksi on tärkeää kysyä, miten opiskelijan oppimisprofiili käytännössä muodostuu, mitä profiili hänestä kertoo (ja kenelle), ja kenen saatavilla oppimisprofiili on. Kysymyksiin liittyy lukuisia eettisiä ja tietosuojaan liittyviä ongelmia. Oppimisprofiileja suunnitellaan toteutettaviksi koneoppivien algoritmien tuottamien ennusteiden avulla. Näiden ennusteiden perusteella voidaan tehdä opiskelijakohtaisia suosituksia. Koneoppivat algoritmit pystyvät ”mukautumaan ja oppimaan, muuttamaan omia parametrejään ja toimintaperiaatteitaan uuden tiedon pohjalta” (Ojanen ym. 2019, 6).

Koneoppivat algoritmit eivät kuitenkaan ole läpinäkyviä, vaan ikään kuin ”mustia laatikoita, joiden toimintaperiaatetta ei ole ennalta ohjelmoitu” (Kauppinen & Laitinen 2018, 7). Siten niillä ei ole ennalta koodattua kaavaa eivätkä ohjelmoijatkkaan aina tiedä perusteita, joilla algoritmit tekevät suosituksiaan (mt., 7). Data, jonka avulla algoritmi oppii, on aina jonkun valitsemaa ja valmistamaa, ja se pohjautuu aina arvoihin, olettamuksiin ja maailmankuviin, vaikka tiedostamattomiinkin (Williamson 2017a). Ongelmana on, että käyttäjien näkökulmaa ei huomioida riittävästi digitaalisia järjestelmiä luotaessa ja niitä käytettäessä (Kennedy 2018), vaikka koneoppiva algoritmi tuottaa jatkuvasti opiskelijan oppimisprofiilia ja kaikki oppijan tuottama data vaikuttaa hänen profiiliinsa.

Koneoppimiselle perustuvat suositukset saatavat nopeuttaa opiskelua ja siihen liittyvien valintojen tekemistä. Toisaalta ne voivat suunnata opiskelua myös ennakoimattomasti ja turhan mekaanisesti: algoritmi ei tunne opiskelijan kokonaistilannetta, jonka osana opiskelu tapahtuu. Esimerkiksi yksi huonosti opintomenestyksen

perusteella sujunut opiskeluvuosi tai opintojen viivästyminen saattavat leimata oppijan virheellisesti algoritmin ennusteissa ja luokitteluisia ja seurata häntä koko opintojen ajan.

Data- ja algoritmiohjattu koulutus on nähty myös keinoksi helpottaa opiskelua, kun se rajaa valinnanmahdollisuuksia (Lyon 2014). Tämä voi osaltaan tehostaa ja virtaviivaistaa koulutusprosessia, mutta johtaa myös harhaan. Koneoppivat algoritmit sisältävät aina virheen mahdollisuuden, vaikka niiden tarkkuusaste olisi korkeakin. Ongelma syntyy, kun mahdollisia virheitä sisältävistä tuloksista tuotetaan oppimisprofiili. Profiiliin jäävät virheet kyetään tunnistamaan harvoin jälkikäteen. Näin opiskelua tehostamaan tarkoitettuja virheellisiä profiilitietoja alkaavat ohjata opiskelijan valintoja, muokata hänen käsitystään itsestään ja vääristää jopa itsetunteuksen prosessia.

Mikäli opiskelijan oppimishistoriassa on poikkeuksia, ne muokkaavat hänen oppimisprofiiliinsa mutta jäävät piiloon algoritmin toimintaan ja profiilin luomisessa käytettyyn dataan. Ne voivat tuoda yllätyksiä algoritmien tuottamiin tuloksiin ilman, että niiden syytä nähtäisiin tai ne olisivat selvitettävissä. Mahdolliset epäonnistumiset, vaikeat elämäntilanteet tai epäonniset valinnat voivat näin vinouttaa oppimisprofiilia. Oppimisprofiilin vinoutuminen saattaa puolestaan vaikuttaa opiskelijan saamiin algoritmipohjaisiin neuvoihin ja suosituksiin, mikä voi muuttaa itseään toteuttavaksi ennusteeksi.

Yksilöivä oppiminen

Digitaalisella datalla ja algoritmeilla opiskelua kuvitellaan voitavan yksilöidä ja personoida tarkasti. Puhutaan henkilökohtaistetusta oppimisesta, jolla tarkoitetaan verkkopohjaisen järjestelmän mukautumista opiskelijoiden oppimistarpeisiin ja -kykyihin. Tavoitteena on yksilön suorituskyvyn optimointi ja motivaation lisääminen. Oppimisen vauhdittamisessa voidaan seurata esimerkiksi opiskelijan saavuttamia kompetensipisteitä ja suoritusasoja (*competence scores and performance levels*) sekä stressitasoja ja opiskelunopeuden vaihteluja. (van Dijck ym. 2018, 121.)

Ymmärrys oppimisesta ja opiskelutoiminnasta perustuu tällöin behavioristiseen oppimiskäsitykseen eli ulkoisesta käyttäytymisestä tehtyihin päätelmiin. Se jättää näkymättömiin opiskelijan toiminnalleen antamat merkitykset.

Näkymättömiin yksilöllisesti räätälöidyssä datassa jäävät myös opiskelun yhteisölliset ulottuvuudet. Näin opetus- ja oppimistoiminnan kollektiivinen luonne haihtuu, siitä tulee aiempaa yksinäisempää ja se saattaa rajoittua vain siihen, mitä oppimisalusta näyttää ja sallii nähdä (Jacquinet 2019). Algoritmien yksinäisyydessä ei ole mahdollista rakentaa yhteisiä merkityksiä sen paremmin korkeakouluista kuin opiskeltavista asioistakaan kuten vielä nykyisin paljolti tapahtuu, kun opiskelijat ja opettajat kohtaavat toisiaan kampuksilla. Digivisio 2030:n dokumentaatiossa yhteisöllisyydellä todetaan olevan arvoa vain, jos se ei hankaloita opiskelua: ”Oppijoiden yhteisöllisyydellä nähdään arvo, jos se ei muodostu ’etenemistä hankaloittavaksi’ tekijäksi kiireisessä arjessa. Yhteisö voi löytyä myös työarjesta.” (Digivisio 2030, 2021b, 31.) Yhteisöllinen oppimistoiminta ja opiskeluun ja oppimiseen liittyvät merkitys- ja identiteettipohdinnat ylittävät mittaamisen mahdollisuudet (Watters 2021; Williamson 2017a; ks. myös Beer 2016 177–178). Jos oppimisalustojen käytössä ja kehittämisessä ei oteta huomioon mittaamisen rajoja, voidaan joutua tilanteeseen, jossa koulutusta ei enää ohjaakaan opettajien professionaalinen tietämys, vaan data- ja algoritmiohjatun koneen logiikka.

Digivisio 2030 -hankkeen päämääränä on tukea nimenomaan yksilöiden kyvykkyyttä ja mahdollisuuksia elämänmittaiseen oppimiseen. Lupauksena on oppiva yksilö, joka täydentää osaamistaan alustan ohjaamana. Algoritmeihin perustuva oppimisen suuntaaminen voi kuitenkin muuttaa myös niitä tapoja, joilla olemme vuorovaikutuksessa toistemme kanssa ja sitä, miten koemme ja ylipäätään ymmärrämme toimijuuden luonteen (Pellegrino ym. 2019, 104). Koulutuksen datafikaation prosessit saattavat siten muuttaa perinpohjaisesti käsitystä opiskelutoiminnasta ja toimijuudesta. Algoritmien suositukset ovat tuttuja mitä erilaisimmista kulu-

tutustunut myös näihin”). Ei ole kuitenkaan sanottua, että sama logiikka toimisi korkeakouluopinnoissa, joissa algoritmien esittämät opiskelusuositukset voivat vähentää opiskeluun sisältyviä valintamahdollisuuksia ja niiden harkittua vertaailua ja punnintaa.

Data- ja algoritmiohjattu koulutus pyrkii ohjaamaan ja muuttamaan koulutuksen kohteena olevaa subjektia eli opiskelijaa ja hänen ajatteluaan. Näin opiskelija tyristyy kokonaispersoonallisuudesta dataobjektiksi (Broughan & Prinsloo 2020), tietyin valinnoin visualisoiduksi dataksi ja vain yhdenlaisen tiedon tiivistelmäksi. Data- ja algoritmiohjattu koulutus muuttaa opiskelijan ja opettajan tiedon käsittelyn tapoja ”koneenkäyttäjän” ja data-analytiikan suuntaan (ks. van Dijck ym. 2018, 122–123; Giroux & Searls Giroux 2004, 268). Näin datapohjaisilla koulutuksen visioilla, kuten Digivisio 2030:lla, on voimaa suunnata kasvatuksen tai koulutuksen prosesseja yhteisöllisestä, kommunikatiivisesta vuorovaikutuksesta kohti yksilöivää ja algoritmein personoitua opiskelua (Williamson 2017b; Watters 2021; ks. myös Beer 2016 177–178): digitaalisesta oppimisalustasta tulee opiskelijoita ohjaava ja päätöksiä heidän puolestaan tekevä toimija.

Oppimisen ja opetuksen muutos

Koulutuksen digitalisaatiossa käytettävä retoriikka ohjaa osaltaan sitä, miten opetuksen ja opiskelun prosessit ja tavoitteet käsitetään. Esimerkiksi Digivision ensimmäisessä lupauksessa opiskelija täydentää osaamistaan alustan ohjaamana, mutta ei luo yhteisymmärrystä tulevaisuudesta toisten ihmisten kanssa. Myös osaamisen käsite ohjaa sitä, millaisia päätöksiä koulutuksessa tehdään, ja sitä, mitä dataa kerätään ja kuinka se esitetään. Uusi tehostamisdoktriini korostaa yrittäjämäistä asennetta ja itseohjautuvuutta; molemmat ovat osa uusliberalistista tai jopa *ordoliberalia* maailmankuvaa eli yrittäjyyden, markkinoiden, tuottavuuden ja kilpailun ihannetta (Beer 2016, 174–175). ”Ordoliberalien ihanneyhteiskunta ei muodostu vapaista kansalaisista, joilla on oikeuksia (kuten esimerkiksi ihmisoikeudet). Se muodostuu yrityksistä, yrittäjistä ja kilpailijoista”

(Vähämäki 2009, 210). Tällaisen ihanneyhteiskunnan avainsanoja ovat myös kilpailukyky, innovaatiot ja työllisyys (Ruuska 2017).

Data- ja algoritmiohjatulla digitaalisella alustalla koulutusorganisaatio muokkaa opiskelijan näkyväksi ja käsiteltäväksi kohteeksi omien teknokraattishallinnollisten intressiensä (esim. opiskelun nopeus, oikeanlainen osaaminen) pohjalta, jotta hänen subjektiviteettiaan voitaisiin sanoa tuotettavan tehokkaasti osana välineellisen järjen ohjaamaa koulutuspolitiikkaa. Näin ollaan vaarassa kadottaa korkeakoulutukseen kuuluva demokraattisen toimijuuden näkökulma ja kriittisen tiedostamisen mahdollisuus (Kennedy 2018).

Hallinnon digitaaliset järjestelmät – digitaalisten palvelujen kokonaisuus – ovat itse asiassa laskentamalleja, jolla systeemistä – taloushallinnosta, opintohallinnosta tai tilahallinnosta – tai sen osista, kuten opiskelijoista, saadaan kerättyä dataa. Niiden tarkoituksena ei olekaan ensikädessä parantaa oppimisen laatua vaan saada tuotantokoneisto toimimaan entistä taloudellisemmin ja vastaamaan näin rahoittajien – lähinnä Opetus- ja kulttuuriministeriön – asettamiin vaatimuksiin. Digivisio 2030:n kaltaisen uuden ja kustannuksia lisäävän valtakunnallisen järjestelmän kohdalla voidaan kysyä, onko keskitetyn ekosysteemin rakentaminen ollut ylipäätään järkevää tilanteessa, jossa korkeakoulut ovat jo vuosia käyttäneet ja rakentaneet opetuksen digitaalisia oppimisalustoja.

Toisaalta on syytä kriittisesti pohtia, onko myös tässä kysymys teknologisen determinismin ajattelutavasta, jossa korkeakoulujen tehokkuusdoktriinia uusinnetaan digitaalisten järjestelmien tarjoamilla näennäisratkaisuilla. Tällöin kysymys olisi teknologisesta pikakorjausajattelusta eli solutionismista (Teräs ym. 2020). Solutionismissa sosioteknisesti monimutkaiset kysymykset määritellään siisteiksi ongelmiksi, joihin on mittaamisen avulla mahdollista löytää ratkaisu, tai ”prosesseiksi, jotka voidaan helposti optimoida – jos vain oikeat algoritmit ovat paikoillaan” (Morozov 2013, 5).

Kuten Morozov huomauttaa, tällä pyrkimyksellä voi olla odottamattomia seurauksia, jotka saattavat aiheuttaa enemmän vahinkoa kuin

ongelmat, joita niillä halutaan ratkaista (mt. 5; ks. myös Facer & Selwyn 2021, 16). Koulutuksen järjestäjän näkökulmasta korkeakoulutuksen digitalisaatioissa on kysymys ennen muuta prosessien hallinnasta ja taloudellisesta tehokkuudesta, ei niinkään pedagogiikasta, jolla opetus- ja oppimisprosesseja kehitettäisiin laadullisesti. Tämä näkyy esimerkiksi tavoitteena korvata hallintoehkilöstöä digitalisaation avulla ja jättää opettajien ja tutkijoiden käyttäjäkokemus huomiotta (Teräs ym. 2022).

Lopuksi

Nykyinen koulutuksen digitalisaatio ja data- ja algoritmiohjattu koulutus tapahtuu oppimisalustoilla, jotka keräävät ja tallentavat oppimisen jälkiä eli digitaalista dataa (Lycett 2013). Oppimisalustat ovat sosioteknisiä järjestelmiä, joiden avulla käyttäjät voivat alustan määriteltyjen ominaisuuksien puitteissa olla vuorovaikutuksessa keskenään (Carrigan & Fatsis 2021, 56). Alustoista on tullut keskeisiä data- ja algoritmiohjatussa koulutuksessa ja niiden logiikka vaikuttaa koulutuksen suunnitteluun, rakenteisiin ja prosesseihin (Selwyn 2022).

Opiskelijoiden toiminta tuottaa dataa ja tästä oppimisdatasta on tullut koulutuksen kehittämisen haluttu kohde (Coudry & Yu 2018). Oppimisdataan pohjautuva koulutuksen kehittäminen liittyy tutkimusnäyttöön perustuvaan (*evidence-based education*) ajattelutapaan, jossa nimenomaan mittaamisen oletetaan osoittavan mikä koulutuksessa toimii ja kuinka sitä voidaan tehostaa (Biesta 2010). Koulutus- ja innovaatiopoliittisessa keskustelussa digitalisaatio ja sen pedagoginen hyödyntäminen yhdistetään usein myös osaamisen kehittämiseen, tehokkuuteen ja kansalliseen kilpailukykyyn (Williamson 2017a). Näin oppimisdata ymmärretään uudeksi taloudellisten rikkauksien lähteeksi. Tässä mielessä koulutuksen digitalisaation moninainen ilmiökenttä on merkittävä osa modernin aikakauden sosioteknistä kuvitelmaa (Rahm 2021a).

Olemme edellä tarkastelleet korkeakoulutuksen digitalisaatiota ja data- ja algoritmiohjatun koulutuksen lupauksia korkeakoulutuksen

tehostamisdoktriinin uutena vaiheena. Historiallisesti tehostamisdoktriinilla on tarkoitettu koulutuksen rakenteellista kehittämistä. Nyt tehostaminen kohdistuu yksilöön, jonka suorittumista ja suorittamista digitaalisilla oppimisalustoilla pyritään jouhevoittamaan. Koulutuksen digitalisaatio siirtää doktriinin painopisteen koulutuksen rakenteista yksilöön eli opiskelijan valintoihin ja niiden optimointiin. Optimoinnin toivotaan tapahtuvan digitaalisen datan avulla. Näin tavoitellaan pääsyä yhä syvemmälle yksilön opiskelutoiminnan tarkkailuun ja ohjaamiseen (Beetham ym. 2022; Watters 2021, 254–255) hyvin foucault’laisessa mielessä (esim. Foucault 1980, 192, 155; 2010, 102).

Tässä painopisteen muutoksessa tärkeässä asemassa ovat digitaalisuuden mukanaan tuomat mahdollisuudet seurata ja tehostaa aiempaa tarkemmin ja systemaattisemmin opiskelijan opiskelutoimintaa, kuten hänen opintovalintojaan, opiskeluaikaansa ja opintomenestystään (Beetham ym. 2022; Watters 2021). Yksilökorostuksen myötä muuttuu myös opetustyön institutionaalinen asema ja luonne. Digitaalisten oppimisalustojen käyttöönotto pakottaa julkisen koulutuksen (etenkin suurimpien) mediayhtiöiden armoille ja vähentää opettajan työn itsenäisyyttä.

Korkeakoulujen Digivisio 2030 -hanke ja siinä kehitettävä kansallinen digitaalinen palvelualusta kääntävät data- ja algoritmiohjatus koulutuksen lupauksia ja kuvitelmia koulutuksen käytäntöjen kielelle. Hanke lupaa tiivistetysti seuraavaa: oppijat oppivat tärkeitä työelämätaitoja ja päätyvät työelämään entistä nopeammin; koulutus kiinnitetään entistä vahvemmin talouselämän muutostarpeisiin; koulutusta ohjataan ja optimoidaan digitaalisella datalla, josta luodaan kansallista ja kansainvälistä liiketoimintaa ja kilpailukykyä.

Data- ja algoritmiohjattu koulutus Digivisio 2030 -hankkeen muodossa rakentuu mittamismallin (Beer 2016) periaatteiden varaan. Järjestellessään, lajitellessaan ja luokitellessaan dataa se ylläpitää tiettyjä rajoja ja parametrejä, samalla rajoittaen toiminnan ja ajattelun mahdollisuuksia suunnatessaan niitä tiettyyn, mitattavissa olevaan suuntaan. Suosimalla mitattavuutta data- ja algoritmiohjattu koulutus tekee näkyväksi

ja korostaa sellaisia koulutuksen aspekteja, joiden muuttaminen numeeriseen, mitattavaan muotoon oletetaan mahdolliseksi. Nämä aspektit muodostuvat tärkeiksi samalla kun toisista, ei-mitattavista ulottuvuuksista tulee vähäpätöisiä. Numeerista mittaustapaa on tarkasteltava kriittisesti tiedostaen mittaamisen rajoitukset ja poliittishallinnolliset kytkennät (Alanen & Alastalo 2021, 204). Muutoin on mahdollista, että muu kuin mittamiseen perustuva toiminta alkaa vaikuttaa epäolennaiselta ja ihmisten toimijuus ja harkintakyky korvautuvat mittaristoilla. Ilman kriittistä *mittamisen lukutaitoa* ollaan vaarassa joutua mittamismallin pauloihin ja opettajien ja opiskelijoiden roolit saattavat alkaa entisestään määrittäytyä teknokraattisen välineellisesti.

Digivisio 2030 -hankkeessa hahmotellun data- ja algoritmiohjatus koulutuksen taustalla on muun muassa Opetus- ja kulttuuriministeriön visiotyö, johon on vaikuttanut digitalisaation kansainvälinen ja teknologiauskon sävyttämä diskurssi. Tämän diskurssin mukaan data- ja algoritmiohjattu koulutus olisi (jälleen) uusi edistysaskel, joka tuottaa osaamista, tehostaa opiskelua ja lisää kansakunnan kilpailukykyä. Idea muistuttaa jo 1980-luvulla ongelmalliseksi todettua hyvinvointivaltion koulutuspolitiikan suunnittelunormia eli oletusta, jonka mukaan koulutuksen ja työelämän välillä vallitsisi systeeminen vastaavuus (Järvelä 1993, Kivinen & Rinne 1988; Kivinen, Rinne & Ahola 1989). Tärkeitä jatkotutkimusta vaativia kysymyksiä ovatkin, ollaanko koulutuksen digitalisaation myötä palaamassa takaisin keskusjohtoiseen koulutussuunnitteluun ja jos näin on, miten se auttaa opinnollista suunnistautumista epävarmuuksien aikana.

Kaiken kaikkiaan Digivisio 2030 -hanke edustaa utopistista teknokratiaoptimismia, jonka yleinen ongelma on teknologisen järjen ja välineellisen ajattelun ylivalta. Tällaisesta koulutusteknokratista puuttuvat opiskelijoiden ja opettajien äänet ja siten myös reflektiivisen ja kriittisen ajattelun mahdollisuus. Vision sisältämä tavoite data- ja algoritmiohjatus koulutuksesta voi muuttaa korkeakoulujen käytäntöjä ja tarkoitusta sekä niiden olemusta perinpohjaisesti. Muutoksilla on vaikutusta siihen, miten korkeakoulutuksen piirissä

toimitaan ja mitä tästä koulutuksen alasta ylipäättään ajatellaan. Kysymykseksi jää, tarkoittaako korkeakoulutus tulevaisuudessa syvällistä oppinnollista perehtymistä johonkin aihealueeseen kampuksilla yhdessä muiden kanssa vai digitaalista läpijuoksuja, jossa opettajat valmistavat kurseja kuin liukuhihnalla ja opiskelijat poimivat niitä algoritmin ohjaamina näennäisen ehtymättömiltä digitaalisilta tarjottimilta. ■

KIITOKSET

Kiitämme Tiede & edistys -lehden anonyymejä arvioitsijoita ja toimitusta arvokkaista parannusehdotuksista artikkeliin.

OMISTUS

Omistamme artikkelimme tutkimusryhmämme jäsenen Esa Kujansuun muistolle.

VIITTEET

- 1 Valtio on korkeakoulutuksen suurin rahoittaja ja edunsaaja (Tervasmäki & Tomperi 2018). Sen ohella suomalaisen korkeakoulutuksen ohjaukseen osallistuu muita tahoja, kuten esimerkiksi Elinkeinoelämän keskusliitto, joka on huomattavasti vaikuttanut koulutuspolitiikan suuntaan ja koulutusorganisaatioiden toimintaan (esim. Kauppinen & Moisio 2008).
- 2 Samaan aikaan Neuvostoliitossa kybernetiikkaa käytettiin resurssien ja työvoiman optimointiin (Barbrook 2007, 262).
- 3 Laajemmat hankekuvaukset, suunnitelmat ja tiekartat löytyvät mm. Eduuni-sivustolta (<https://wiki.eduuni.fi/display/digivisio/Digivisio+2030>). Korkeakoulutuksen digitalisaatio käsitetään muissakin kansallisissa ja ylikansallisissa virallisdokumenteissa ja visiopapereissa välineeksi, jolla opiskelua voidaan nopeuttaa eli sujuvoittaa opiskelijoiden ”opintopolkua” ja valmistaa heidät tarvittavalla ”osaamisella” ”tulevaisuuden työelämään” (ks. esim. OKM 2017a; 2017b; 2017c; Nyssölä & Leveälähti 2019; OECD 2019; 2020; European Commission 2020; Centeno ym. 2019; WEF & PwC 2021; WEF 2020; WEF & The Boston Consulting Group 2015; Microsoft 2018). Dokumenttien pohjalta rakentuu kuva yksilöä koskevasta oppimisdatasta, algoritmeista sekä tekoälyn käytöstä lupaavina ”ratkaisuina” opiskelun nopeuttamisen ja tehostamisen päämäärien saavuttamiseksi (vrt. historiallinen näkemys oppimisprosessin nopeuttamisesta ja ajan säästöstä, Foucault 1980, 176).
- 4 Käsitämme problematisoinnin freireläisittäin myös pedagogiseksi käytännöksi, jossa ihmiset kehittävät kykyjään elämäntodellisuutensa, yhteiskunnan ja maailman kriittiseen tarkasteluun (Freire 2005, 83). Problematisoinnin pedagogisessa käytännössä ”kasvattajan tehtävä on luoda yhdessä oppilaiden kanssa olosuhteet, joissa tieto uskomusten (doxan) tasolla ylitetään ja saavutetaan todellista tietoa järjen (logoksen) tasolla” (mt. 86).

AINEISTO

Digivisio 2030 2021a. "Digivisio 2030 -hankkeen esittely". https://wiki.eduuni.fi/download/attachments/187242368/Digivisio2030_06_2021.pdf. Luettu 22.10.2021.

Digivisio 2030 2021b. "Digivisio 2030 webinaari 12.10.2021". https://wiki.eduuni.fi/download/attachments/338187546/Digivisio%202030%20webinaari_102021.pdf. Luettu 22.10.2021.

- Digivisio 2030 2021c. "Digivisio 2030 webinaari 14.9.2021". https://wiki.eduuni.fi/download/attachments/338187546/Digivisio%202030%20webinaari_092021.pdf. Luettu 22.10.2021.
- Digivisio 2030 2021d. "Digivisio 2030 hankesuunnitelma 2021-2024". https://wiki.eduuni.fi/download/attachments/343544536/Digivisio%202030%20hankesuunnitelma_2021_2024.pdf. Luettu 22.10.2021.
- Digivisio 2030 2021f. "Kaikki korkeakoulut ovat allekirjoittaneet Digivisio 2030 -osallistumisopimuksen". <https://digivisio2030.fi/kaikki-kekorkeakoulut-ovat-allekirjoittaneet-digivisio-2030-osallistumisopimuksen/>. Luettu 22.10.2021.

KIRJALLISUUS

- Adorno, Theodor, Albert, Hans, Dahrendorf, Ralf, Habermas, Jürgen, Pilot, Harald & Popper, Karl 1976. *The Positivist Dispute in German Sociology*. London: Heinemann.
- Alanen, Paula & Alastalo, Marja 2021. "Indikaattorit politiikkainstrumentteina: Koulutustasoindikaattorien käyttö ja toimijuus yhteiskuntapolitiittisissa järjestyksissä". Teoksessa Janne Varjo, Jaakko Kauko & Heikki Silvennoinen (toim.) *Koulutuksen politiikat. Kasvatustieteellisen vuosikirja 3*. Suomen kasvatustieteellinen seura, 177–210.
- Alasuutari, Pertti 2017. *Tasavalta*. Tampere: Vastapaino.
- Bacchi, Carol 2012. "Why Study Problematizations? Making Politics Visible". *Open Journal of Political Science* 2:1, 1–8 <http://dx.doi.org/10.4236/ojps.2012.21001>
- Barbrook, Richard 2007. *Imaginary Futures. From Thinking Machines to Global Village*. London: Pluto Press.
- Barbrook, Richard & Cameron, Andy 1996. "The Californian Ideology". *Science as Culture* 6:1, 44–72. <https://doi.org/10.1080/09505439609526455>
- Bauman, Zygmunt 2002. *Notkea moderni*. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.
- Beer, David 2016. *Metric Power*. Palgrave Macmillan.
- Beetham, Helen, Collier, Amy, Czerniewicz, Laura, Lamb, Brian, Lin, Yuwei, Ross, Jen, Scott, Anna-Marie & Wilson, Anne 2022. "Surveillance Practices, Risks and Responses in the Post Pandemic University". *Digital Culture & Education* 14:1, 16–37.
- Biesta, Gert 2010. *Good Education in an Age of Measurement: Ethics, Politics, Democracy*. Paradigm Publishers.
- Bourdieu, Pierre 1999. *Vastatulet*. Suom. Tiina Arppe. Helsinki: Otava.
- Broughan, Christine, & Prinsloo, Paul 2020. "(Re)centring Students in Learning Analytics: In Conversation with Paulo Freire". *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 45:4, 617–628. <https://doi.org/10.1080/02602938.2019.1679716>
- Carrigan, Mark & Fatsis, Lambros 2021. *The Public and Their Platforms. Public Sociology in an Era of Social Media*. Bristol: Bristol University Press.
- Centeno, Clara, Vuorikari, Riina, Punie, Yves, O' Keeffe, William, Kluzer, Stefano, Vitorica, Ana, Lejarzegi, Roberto, Martínez de Soria, Iker & Bartolomé, Juan 2019. *Developing Digital Competence for Employability: Engaging and Supporting Stakeholders with the Use of DigComp*. Publications Office of the European Union.
- Charteris-Black, Jonathan 2004. *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. London: Palgrave.
- Couldry, Nick, & Yu, Jun 2018. "Deconstructing datification's brave new world". *New Media and Society* 20:12, 4473–4491. <https://doi.org/10.1177/1461444818775968>
- van Dijck, José, Poell, Thomas & de Wall, Martijn 2018. *The Platform Society. Public Values in a Connective World*. Oxford: Oxford University Press.
- Domínguez Figaredo, Daniel 2020. "Data-Driven Educational Algorithms Pedagogical Framing". *RIED. Revista Iberoamericana de Educación a Distancia* 23:2, 2020. <https://doi.org/10.5944/ried.23.2.26470>
- Dunn, Tasha & Myers, Benjamin 2020. "Contemporary Autoethnography Is Digital Autoethnography. A Proposal for Maintaining Methodological Relevance in Changing Times". *Journal of Autoethnography* 1:1, pp. 43–59. <https://online.ucpress.edu/joae/article/1/1/43/1586/Contemporary-Autoethnography-Is-Digital>
- European Commission 2020. "Digital Education Plan (2021-2027). Resetting education and training for the digital age". Commission staff working document. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0022&from=EN>. Luettu 28.4.2022.
- Facer, Keri & Selwyn, Neil 2021. "Digital technology and the futures of education – towards 'non-stupid' optimism". Background paper for the Futures of Education initiative. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377071.locale=en>. Luettu 28.4.2022.
- Fairclough, Norman 2010. *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. London & New York: Routledge.
- Foucault, Michel 1977. *Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews*. Ithaca: Cornell University Press.
- Foucault, Michel 1980. *Tarkkailla ja rangaista*. Keuruu: Otava.
- Foucault, Michel 2010. *Seksuaalisuuden historia*. Helsinki: Gaudeamus.

- Freire, Paulo 2005. *Sorrettujen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Gedrimiene, Egle, Celik, Ismail, Kaasila, Antti & Muukkonen, Hanni 2024. "Artificial Intelligence (AI)-Enhanced Learning Analytics (LA) for Supporting Career Decisions: Advantages and Challenges from User Perspective". *Education and Information Technologies* 29, 297–322. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-12277-4>
- Giroux, Henry & Searls Giroux, Susan 2004. *Take Back Higher Education*. New York: Palgrave.
- Himanen, Pekka 2001. *Hakkerietiikka ja informaatioajan henki*. Helsinki: WSOY.
- Horkheimer, Max 1991. *Järjen kritiikki*. Toim. Jussi Kotkavirta. Suom. Jussi Kotkavirta. Tampere: Vastapaino.
- Jacquinet, Marc 2019. "Work, Management and Life in Platform University: The Comeback of the Business Model". *Discover Society*. <https://archive.discoverysociety.org/2019/05/01/work-management-and-life-in-the-platform-university-the-comeback-of-the-business-model/>. Luettu 21.4.2022.
- Jarke, Juliane & Breiter, Andreas 2019. "Editorial: The Datafication of Education". *Learning, Media and Technology* 44:1, 1–6. <https://doi.org/10.1080/17439884.2019.1573833>
- Jasanoff, Sheila 2015. *Future Imperfect: Science, Technology, and the Imaginations of Modernity*. Toekassa Sheila Jasanoff & Sang-Hyun Kim (toim.) *Dreamscapes of Modernity: Sociotechnical Imaginaries and the Fabrication of Power*. The University of Chicago Press, 1–33.
- Järvelä, Marja 1993. "Koulutuspolitiikka ja rakennemuutos". Toekassa Päivi Korvajärvi, Ritva Nätkin & Antti Saloniemi (toim.) *Tieteen huolet, arjen ihmeet*. Tampere: Vastapaino, 140–158.
- Kauppinen, Antti & Laitinen, Arto 2018. "Tekoälyn etiikasta – Taustapaperi selontekotyöryhmälle 11.5." Valtiovarainministeriö. <https://vm.fi/documents/10623/10841416/Kauppinen-Laitinen-Teko%C3%A4lyn+etiikasta.pdf/d60a235f9a98-7d22-dac0-1e5b18e3c9ea/Kauppinen-Laitinen-Teko%C3%A4lyn+etiikasta.pdf>. Luettu 21.4.2022.
- Kauppinen, Ilkka & Moisio, Olli-Pekka 2008. "Taloudellisista intresseistä ja vanhoista kaunoista kumpuava korkeakoulupolitiikkamme". *Tiedepolitiikka* 33:3, 7–22.
- Kennedy, Helen 2018. "Living with Data: Aligning Data Studies and Data Activism Through a Focus on Everyday Experiences of Datafication". *Krisis: Journal for Contemporary Philosophy* 1, 18–30.
- Kivinen, Osmo 1988. *Koulutuksen järjestelmäkehitys. Peruskoulutus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla*. Turun yliopiston julkaisuja C 67. Turku: Turun yliopisto.
- Kivinen, Osmo & Rinne, Risto 1988. "Koulutus, valikointi ja työ". *Kasvatus* 19:6, 502–517.
- Kivinen, Osmo, Rinne, Risto & Ahola, Sakari 1989. *Koulutuksen rajat ja rakenteet*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Kivinen, Osmo, Rinne, Risto & Ketonen, Kimmo 1993. *Yliopiston huomen. Korkeakoulupolitiikan historiallinen suunta Suomessa*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Logic Magazine 2017. "Don't Be Evil: Fred Turner on Utopias, Frontiers, and Programmers". *Logic Magazine* 3. <https://logicmag.io/03-dont-be-evil>. Luettu 30.3.2022.
- Lycett, Mark 2013. "'Datafication': Making Sense of (Big) Data in a Complex World". *European Journal of Information Systems* 22:4, 381–386. DOI: 10.1057/ejis.2013.10
- Lyon, David 2014. "Surveillance, Snowden, and Big Data: Capacities, Consequences, Critique". *Big Data & Society* 1:2, 1–13. <https://doi.org/10.1177/2053951714541861>
- Mertanen, Katariina, Vainio, Saara & Brunila, Kristiina 2021. "Educating for the Future? Mapping the Emerging Lines of Precision Education Governance". *Policy Futures in Education* 20:6, 731–744. <https://doi.org/10.1177/14782103211049914>
- Microsoft 2018. "Transforming Education: Empowering the Students of Today to Create the World of Tomorrow". https://news.microsoft.com/wp-content/uploads/prod/sites/66/2018/06/Transforming-Education-eBook_Final.pdf. Luettu 30.3.2022.
- Mol, Annemarie 2002. *The Body Multiple*. Durham & London: Duke University Press.
- Morozov, Evgeny 2013. *To Save Everything, Click Here*. New York: PublicAffairs.
- Namoun, Abdallah & Alshantqi, Abdullah 2021. "Predicting Student Performance Using Data Mining and Learning Analytics Techniques: A Systematic Literature Review". *Applied Sciences* 11:1. <https://doi.org/10.3390/app11010237>
- Nilsen Eklund, Christin, Ann & Skarpenes, Ove 2022. "Quantification and Classification in Education: What Is at Stake?" *Policy Futures in Education* 20:1, 120–134. <https://doi.org/10.1177/14782103211032049>
- Nyysölä, Kari & Leveälähti, Samuli 2019. "Osaaminen 2035. Osaamisen ennakointifoorumin ensimmäisiä ennakointituloksia". Raportit ja selvitykset 2019:3 (No. 9789521365799). Opetushallitus.
- OECD 2019. "OECD Skills Outlook 2019: Thriving in a Digital World". OECD. <https://doi.org/10.1787/df80bc12-en>.
- OECD 2020. "Education at a Glance 2020: OECD Indicators". OECD. <https://doi.org/10.1787/69096873-en>. Luettu 30.3.2022.

- Ojanen, Atte, Oljakka, Nea, Sahlgren, Otto, Tuikka, Anne-Marie & Vaist, Juho 2019. *Opas tekoälyn etiikkaan*. Turku AI Society. https://aisociety.fi/sites/aisociety.fi/files/opas_tekoalyn_etiikkaan_v1.pdf. Luettu 28.4.2022.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017a. "Korkeakoulutus ja tutkimus 2030-luvulle. Taustamuistio korkeakoulutuksen ja tutkimuksen 2030 visioityölle". Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://minedu.fi/documents/1410845/4177242/visio2030-taustamuistio.pdf/b370e5ec-66d3-44cb-acb9-7ac4318c49c7/visio2030-taustamuistio.pdf>. Luettu 28.4.2022.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017b. "Korkeakoulutus ja tutkimus 2030-luvulle. Vision tiekartta". Opetus- ja kulttuuriministeriö. https://minedu.fi/documents/1410845/12021888/Korkeakoulutus+ja+tutkimus+2030-luvulle+VISION+TIEKARTTA_V2.pdf/43792c1e-602a-4776-c3f9-91dd66ba9574/Korkeakoulutus+ja+tutkimus+2030-luvulle+VISION+TIEKARTTA_V2.pdf. Luettu 28.4.2022.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017c. "VISIO 2030. Työryhmien raportit". Opetus- ja kulttuuriministeriö. https://minedu.fi/documents/1410845/12021888/Visiot_yoryhmien+yhteinen+taustaraportti_v2.pdf/d69fc279-d6a9-626d-deac-712662738972/Visiotyoryhmien+yhteinen+taustaraportti_v2.pdf. Luettu 28.4.2022.
- Patomäki, Heikki 1997. *Uusliberalismi Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- Pellegrino, Giuseppina, Söderberg, Johan & Milan, Stefania 2019. "Datafication from Below: Epistemology, Ambivalences, Challenges". *Tecnoscienza: Italian Journal of Science and Technology Studies* 10:1, 89–113.
- Rahm, Lina 2021a. "Education, Automation and AI: A Genealogy of Alternative Futures". *Learning, Media and Technology* 41:1, 6–24. <https://doi.org/10.1080/17439884.2021.1977948>
- Rahm, Lina 2021b. "Educational Imaginaries: Governance at the Intersection of Technology and Education". *Journal of Education Policy* 38:1, 46–68. <https://doi.org/10.1080/02680939.2021.1970233>
- Rinne, Risto 2004. "Searching for the Rainbow: Changing the Course of Finnish Higher Education". Teoksessa Ingemar Fägerlind & Görel Strömqvist (toim.) *Reforming Higher Education in the Nordic Countries. Studies of Change in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*. Pariisi: Unesco, 89135.
- Rinne, Risto 2010. "The Nordic University Model from a Comparative and Historical Perspective". Teoksessa Jaakko Kauko, Risto Rinne & Heli Kynkäänniemi (toim.) *Restructuring the Truth of Schooling: Essays on Discursive Practices in Sociology and the Politics of Education. A Festschrift for Hannu Simola*. Kasvatusalan tutkimuksia 48. Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 85–112.
- Rinne, Risto, Jauhainen, Arto & Kankaanpää, Jenni 2014. "Surviving in the Ruins of the University? Lost Autonomy and Collapsed Dreams in the Finnish Transition of University Policies". *Nordic Studies in Education* 34:3, 213–232.
- Rogers, Everett & Larsen, Judith 1984. *Silicon Valley Fever. Growth of High-Technology Culture*. New York: Basic Books.
- Ruuska, Toni 2017. *Reproduction of Capitalism in the 21st Century Higher Education and Ecological Crisis*. Aalto University publication series, Doctoral dissertations 97. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-7441-2>
- Selwyn, Neil 2022. *Education and Technology: Key Issues and Debates*. Third edition. New York: Bloomsbury Academic.
- Silvennoinen, Heikki, Kalalahti, Mira & Varjo, Janne 2018. "Koulutusko yhteiskunnallisena ilmiönä". Teoksessa Heikki Silvennoinen, Mira Kalalahti & Janne Varjo (toim.) *Koulutuksen lupaukset ja koulutusko: Kasvatustieteellisen vuosikirja 2*. Kasvatusalan tutkimuksia 79. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura, 11–40.
- Suoranta, Juha & Teräs, Marko 2022. "'Suomesta joustavan oppimisen mallimaa' – Digivisio 2030 -hankkeen ja korkeakoulutuksen digitalisaation kriittinen analyysi." *niin & näin* 4, 30–45. <https://netn.fi/fi/artikkeli/suomesta-joustavan-oppimisen-mallimaa-digivisio-2030-hankkeen-ja-korkeakoulutuksen>
- Tervasmäki, Tuomas & Tomperi, Tuukka 2018. "Koulutuspolitiikan arvovalinnat ja suunta satavuotiaassa Suomessa". *niin & näin* 2, 164–200. <https://www.netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn182-x2.pdf>
- Teräs, Marko, Suoranta, Juha, Teräs, Hanna & Curcher, Mark 2020. "Post-Covid-19 Education and Education Technology 'Solutionism': A Seller's Market". *Postdigital Science and Education* 2:3, 863–78. doi:10.1007/s42438-020-00164-x.
- Teräs, Hanna, Teräs, Marko & Suoranta, Juha 2022. "The Life and Times of University Teachers in the Era of Digitalization: A Tragedy". *Learning, Media and Technology* 47:4, 572–583. <https://doi.org/10.1080/17439884.2022.2048393>
- Thévenot, Laurent 2019. "Measure for Measure: Politics of Quantifying Individuals to Govern Them". *Historical Social Research* 44:2, 44–76. <https://doi.org/10.12759/HSR.44.2019.2.44-76>
- Vadén, Tere & Stallman, Richard 2002. *Koodi vapaaksi*. Tampere: Tampere University Press.
- Vähämäki, Jussi 2009. *Itsen alistus*. Helsinki: Like.
- Watters, Audrey 2021. *Teaching Machines: The History of Personalized Learning*. Cambridge, MA: The MIT Press.

- Williamson, Ben, Bayne, Sian & Shay, Suellen 2020. "The Datafication of Teaching in Higher Education: Critical Issues and Perspectives". *Teaching in Higher Education* 25:4, 351–365. DOI: 10.1080/13562517.2020.1748811
- Williamson, Ben 2017a. *Big Data in Education: The Digital Future of Learning, Policy and Practice*. London: Sage.
- Williamson, Ben 2017b. "Who Owns Educational Theory? Big Data, Algorithms and the Expert Power of Education Data Science". *E-Learning and Digital Media* 14:3, 105–122. <https://doi.org/10.1177/2042753017731238>
- World Economic Forum (WEF) & The Boston Consulting Group 2015. "New Vision for Education – Unlocking the Potential of Technology". World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEFUSA_NewVisionforEducation_Report2015.pdf. Luettu 29.4.2022.
- World Economic Forum (WEF) 2020. "Schools of the Future: Defining New Models of Education for the Fourth Industrial Revolution". World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Schools_of_the_Future_Report_2019.pdf. Luettu 29.4.2022.
- World Economic Forum (WEF) & PwC 2021. "Upskilling for Shared Prosperity: Insight Report, January 2021". World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Upskilling_for_Shared_Prospersity_2021.pdf. Luettu 29.4.2022.

Kuluvan ruumiin värit ja äänet

SALOME RAJANTI

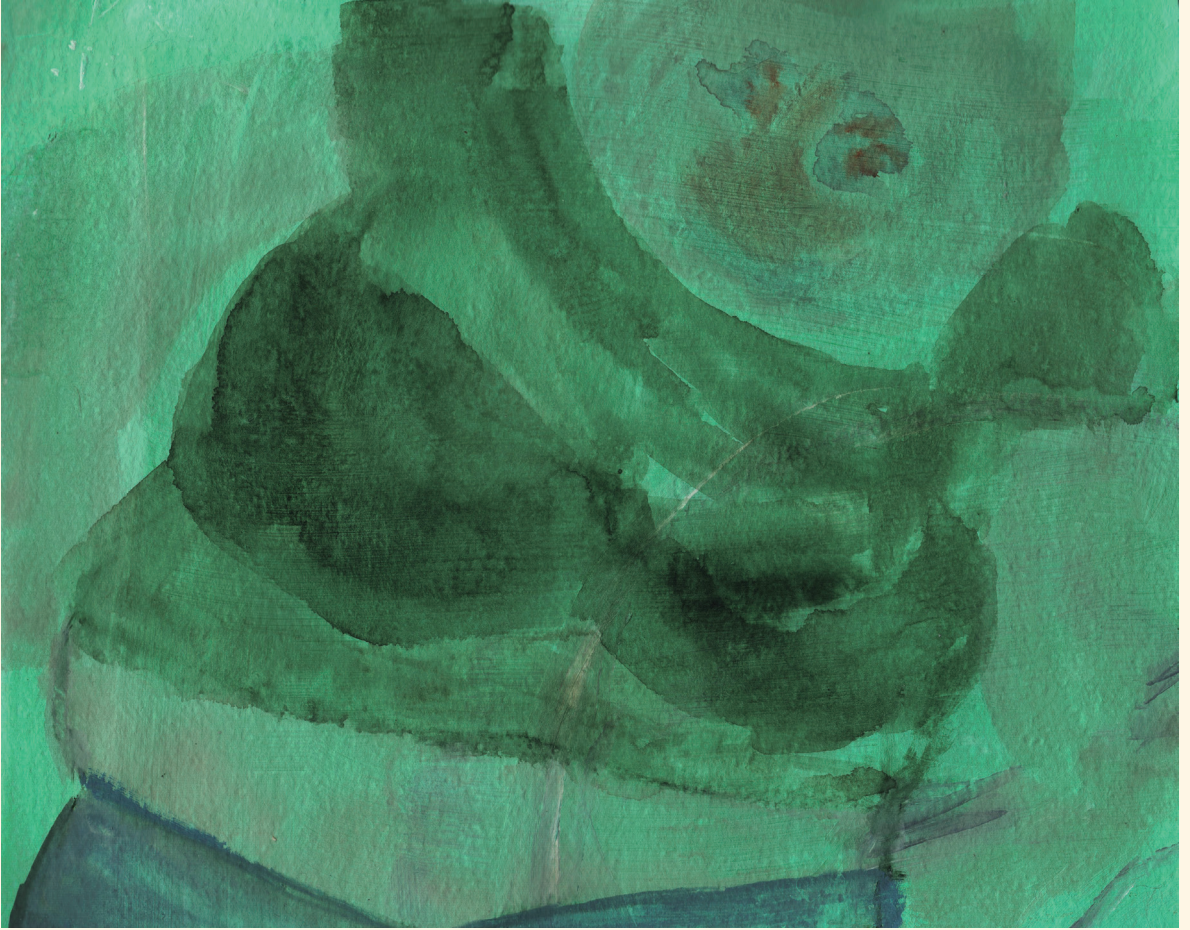
Leena-mummo oli töissä makeistehtaan leipomossa, ja ajattelen sitä aina kun omassa tehdastyössäni nostan pullojen tarjottimen hihnalta ja sijoitan sen uudelleen koneen toiseen pätyyn. Jokin tuossa pienessä liikkeessä saa tuntemaan, että olen pohjimmiltani voimakas ja vapaa ja toisaalta osa pitkään muovautunutta, umpimähkäistä mutta määrätietoista jatkumoa, johon en pysty vaikuttamaan mitenkään. Taas kerran hartioista lähtevä jäntevä tarjottimen nykäisy ja nopea, sulava liike linjaston alkuun. Leena-mummo ja minä, raivokas vapauden tunne ja maailmankaikkeuden varmuudella vyöryvä kaos.

Työskentelen maalauksen, liikkuvan kuvan, tekstin ja äänen avulla. Työni saattavat vaikuttaa unenomaisilta, mutta ne syntyvät aina loputtomasta kiehtymyksestä kuluvaan arkiseen ruumiiseen ja kuluvaan olemiseen. Maalaan, kuvaan ja käytän ruumiita ja rintoja, jotka liikkuvat ja rasittuvat. Töissäni todellisuus venyy, värityy, hajoaa ja muodostaa uusia asiallisia ja absurdeja kokonaisuuksia. Kirjaimilla ja numeroilla on mielessäni värit, ja ne sekoittuvat aina valkoiseen sekä mustiin ääriiviivoihin. Kielen värikkyyden ohjaa myös olioiden ja pintojen värikkyyttä tai värien sottaisuutta.

Tekeminen asettaa kuvan ja äänen rinnakkain. Ei vain niin että äänen voi mieltää ja tulkita kuvaksi, tai että kuvan voi muuttaa ja kuulla musiikkina, vaan siten, että kuva ja musiikki ovat pohjimmiltaan samaa. Niissä on jotain syvemmin yhteistä kuin usein ajatellaan. On kenties totuttu pitämään itsensä selvyyskentänä, että kuva ja ääni ovat aukottomasti eri asioita – näkeminen ja kuuleminen, kuvan tuottaminen tai äänen tuottaminen, eri aistit ja eri aistimisen dimensiot – mutta entä jos näin ei olisikaan? Entä jos eri aisteissa olisikin enemmän samaa kuin koskaan on ymmärretty?

Kaikki aistit etsivät olemiselle aistittavaa muotoa, tekevät olemiselle aistittavaa muotoa.

SALOME RAJANTI *asuu ja työskentelee Helsingissä.*

"Omakuva", 2023

"Noidannuoli", 2023

"Ensimmäinen panikkokohtaus", 2023

"Myyräkuume", 2023

"Dinah Shore", 2024

"Bussimatka", 2024

"Ratsastustunti", 2024

"Haiseva suudelma", 2023

"Se oli hyvä uni", 2024

Ei-ihmisten esitys: seuraamassa lintuja täällä rajaseudulla

TUIJA KOKKONEN

Esseen taustaksi¹

Taiteellisessa tutkimuksessa voi hahmottaa useita eri suuntauksia (mm. Mersch 2015; Elo 2021), mutta lähtökohtaisesti sen ymmärretään tapahtuvan tekijän oman, singulaarisen taiteellisen praktiikan kautta. Praktiikassa kehittyvästä ymmärryksestä rakentuvat tutkimuksen kysymykset, menetelmät ja uudet tuotannot (vrt. Borgdorff 2011). Taiteellinen käytäntö muodostaa taiteelliselle tutkimukselle ominaisen ajattelemisen ja jakamisen tavan, jolloin tulee mahdolliseksi tuottaa ja esittää myös sanallistamisen ohittavaa tietoa ja ymmärrystä (mm. Varto 2017; Mersch 2015; Kokkonen 2017; 2011). Tässä esseessä tuo yksittäinen praktiikka, jossa tutkimus tapahtuu, sijoittuu esitystaiteen alueelle, vielä tarkemmin ilmaistuna se on paikkaerityinen (site-specific), lajienvälinen esitystaiteen praktiikka. Esitystaide on terminä syntynyt Suomessa, ja sen taustalla ovat nykyteatterin kokeilevamat muodot, performanssitaiide ja brittiläisessä kontekstissa syntynyt Live Art -termi ja -kenttä. Esitystaide on taiteenala, jossa lähtökohtana on avoin, ei-draamallinen käsitys esityksestä ja sen tekemisen tavoista. Esitys voi saada hyvin monenlaisia esteettisiä muotoja, sen lähtökohtina voivat olla esimerkiksi tietty paikka tai yhteisö, esityksen upottavuus (immersiivisyys) tai, kuten esseen praktiikassa, suhde muunlajisiin olentoihin, ja se voi toteutua erilaisissa ympäristöissä ja konteksteissa (ks. myös Porkola 2019; Arlander 2009).

Kun saan pyynnön kirjoittaa vuonna 2010 alkaneesta *Ei-ihmisten esityksestä*, mietin, miten kirjoittaa esityksestä, joka on oikeastaan vain kysymyksen muotoinen kehys, joka sijoittuu Helsingin rajamaalla muinaiselle merenrannalle ja koostuu muista kuin ihmisistä, esityksestä, jolla ei ole muuta rajaa kuin tuo kysymys ja vierailijan mielikuvitus. Palaan esitykseen kävellen ja kirjoittaen, kun tutkailen, mitä tässä ”loppumattomassa” lajienvälisessä esityksessä tapahtuu nyt, ja mikä on ”minän” funktio *Ei-ihmisten esityksen* sosiaalisessa praktiikassa keväällä ja kesällä 2022.

Bussi 77 ajan kerrostumiin

Reiteistä syntyy viivoja. Lukuvuonna 2021–22 lähdet *Ei-ihmisten esitykseen* yliopistolta eri rakennuksista, eri puolilta kaupunkia, kotoa etätöistä. Matkustat bussilla 77 moottoritietä Pohjois-Helsinkiin, jäät pois aaltopeltimajaa muistuttavan pubin viereisellä pysäkillä ja alat kävellä, ensin teitä, sitten polkuja pitkin. Taivas on sininen, talitiainen äänekäs, kalliometsän maapohja kulunut, naapurimaa hyökkäyssodassa. Jalkasi tuntevat polun muhkurat, olet kävellyt tätä ja muita polkuja *Ei-ihmisten esitykseen* 12 vuotta. Mutta kun sanot, ”kävellyt esitykseen”, kysyt perään, kävellyt minne, milloin, tulitko edes kävelemälä. Et osaa sanoa, mistä esitys alkaa ja mihin se loppuu, maantieteellisesti ja ajallisesti. Esitys alkaa tulla mieleesi, kun ajattelet, vaikka keskellä kokousta, lähteväsi esityspaikalle. Alkaako esitystapahtuma tästä aikeesta, joka samalla suuntaa huomiosi kaikkiin ympäristösi eläimiin ja kasveihin? Vai alkaako se jo siitä, kun vain muistat esityksen olemassaolon, ollessasi missä päin maailmaa tahansa? Vai alkoiko esitys siitä, kun mannerjäädä suli ja esitysalueen keskus, tämä kallionnyppylä, jonne kaikki viivat johtavat, tuli esiin ensimmäisinä kohtina tulevasta Helsingistä, ja hylkeet, allit, pajut ja suopursut saapuivat alueelle? Vai onko ”loppumattomaksi” kuvailtu esityksen yksi jatkumo, joka alkoi siitä, kun suunnittelit esityksen ja siitä tiedotettiin katsojille keväällä 2010, ja joka loppuu joskus kuolemasi jälkeen, kun esityksen tiedot sen nettisivuilta, tyttäreiltäsi tai heiltä, joille hän tiedot on välittänyt, katoavat, tai

silloin, kun paikan eläimet ja kasvit katoavat? Kun pääset kallion korkeimmalle kohdalle, käännyt etelään ja katsot avautuvaa maisemaa, jonka läpi kuvittelet jäälauttojen pilkuttamaa merenselkää, tuhansien allien, sotkien, valkoisten valaiden ja hylkeiden kuhinaa, ja ihmisiä, jotka 11 000 vuotta sitten veneillään seurasivat eläimiä näille tuntemattomille rannoille (Isomäki 2018). Muistat, että virolainen kirjailija ja Viron entinen presidentti Lennart Meri kutsui itämerensuomalaisia kansoja vesilinnun kansaksi.

Nyt, pandemian ja Ukrainan sodan keväällä 2022, kun hyökkäävän maan ja puolustautuvan maan presidentit kutsuvat toistensa kansoja natsseiksi ja sotarikollisiksi, seisot muinaisrannalla *Ei-ihmisten esityksessä* ja mietit esityksen ehtoja. Vallitsevat olosuhteet muuttuvat koko ajan. Mitä tapahtuu nyt vierailijalle, ”katsojalle” esityksessä, joka on niin yhtä maailman ja kokijansa kanssa, että se on vain kysymyksen muotoinen kehys? Kun vuonna 2007–2008 teit tutkimusprojektisi ensimmäisen varsinaisen lajienvälisen esityksen tälle paikalle, se oli vapauden alue, jossa mahdollistui vapaa tutkimus eläinten, kasvien ja sään kanssa työskentelystä ja esityksen roolista ekokriisien aikaudella. Nyt seutu vaikuttaa täyttyneen maailman tapahtumisesta. Samalla paikalla vuonna 2010 alkanut *Ei-ihmisten esitys* esittää jatkuvasti kaksoiskysymyksen: yhtäältä kysymyksen katsojan/vierailijan suhteesta muunlajisiin kansaeläjiin ja niiden olemassaolon ehtoihin, toisaalta kysymyksen esityksen rajasta ja siitä, mitä tuolla raja-alueella voi juuri nyt tapahtua. Esityksessä vierailevan ihmiskatsojan vapaus sekä suhteessa esityksen/paikan eläimiin ja kasveihin että esitystapahtumaan on poikkeuksellisen suuri. Kun esitys jatkuu ja kun siellä vierailee satunnaisesti, nyt yli 10 vuoden ajan, katsoja tulee tietoiseksi väistämättä niin esityspaikassa kuin itsessäänkin tapahtuvista muutoksista. Kuumat kesät ovat korventaneet kuoliaiksi kallion keskellä olleet männyt, toisaalla taas kalliolle luolaston yläpuolelle Helsingin kaupunki on pystyttänyt muutama vuosi sitten korkean turva-aidan, ja katsot osan matkaa tuttua näkymää nyt sen kaltereiden välistä. Myös esityspaikalle palaavan vierailijan olosuhteiden mukana esityksen ilmavaan

kehukseen kantautuu yhä enemmän taakkaa työelämän muutoksista (mm. Vähämäki 2009; Berlant 2011; Brown 2015) ja uusliberalistisen yliopiston vaikutuksista (mm. Gill 2009; Brunila, Onnismaa & Pasanen 2015; Kuusela ym. 2021; Poutanen 2022, 2022b) sekä tietoisuus siitä, että tämän Euroopan itäisimmän rajamaan naapurimaan johtaja johtaa parhaillaan ihmisten joukkotuhontaa. Nämä asiat tapahtuvat globaalissa tilanteessa, jossa zoonoottiset pandemiat ovat uutta arkea ja jossa monitasoiset ekokriisit ovat vain pahentuneet (IPCC 2022; Daszak ym. 2020). Samaan aikaan ekologinen suru jo tapahtuneista ja ennakoituista ekokriisien tuomista muutoksista (Comtesse ym. 2021) on monien muiden tavoin katsojallakin kroonistunut. Itse taiteellinen tutkimuskin on reilussa vuosikymmenessä kokenut samat vaikutukset kuin länsimainen yliopisto ylipäättään, minkä lisäksi se on akatemisoitunut, institutionalisoitunut, disiplinisoitunut ja diskurssoitunut voimakkaasti, jolloin paradoksaalisesti taide ja sen luomat epistemologiset mahdollisuudet vaikuttavat välillä katoavan taiteellisesta tutkimuksesta (Cotter 2019) kuin eräs entinen valtalaji hömötiainen Suomen metsistä. Toisaalta esimerkiksi Suomessa ei-ihmiset – toiset eläimet ja kasvit – osana esitystä on viime aikoina muodostuneet erääksi keskeiseksi juonteeksi esitystaiteessa² ja taiteellisessa tutkimuksessa (mm. Arlander 2020; 2018; Kirkkopelto 2017; ei-inhimillisen toimijuus ja lajienvälinen esitys Kokkonen 2024; 2017; 2014; 2013³; 2011; Kokkonen & Read 2014).⁴

Seuraat pienen linnun lentoa ja mietit, mitä tämän risteämän painon keskellä voi *Ei-ihmisten esityksessä* tapahtua ihmiskatsojille. Lentoradan takana näet Kivikon laidalla olevan aukion, josta on kadonnut muistamasi kuusikko. Suuret, vanhat puut on edellisenä syksynä hakattu pois, ympäristöaktivistien suorasta vastustuksesta huolimatta. Voiko ylipäättään lajienvälisellä esityksellä olla (enää) merkitystä monikriisin keskellä, vai edellyttääkö hätätilan kiireellisyys siirtymistä täysipäiväiseen aktivismiin? Tim Ingoldin mukaan länsimaita luonnehtii ”inversion logiikka”, jolla elämän moninaisuus jatkuvasti sulkeistetaan identiteetin, paikan ja vallan sisäisiksi rakenteiksi”

(Ingold 2011, 68, 145; Tervo & Paavolainen 2018, 134). Onko sama logiikka sulkenut jo lajienvälisen esityksenkin moninaisuuden, vapauden, hitauden ja jopa epistemologisetkin mahdollisuudet akateemisessa kapitalismissa nopeasti kierrätetyiksi ”tuloksiksi” ja instituutioiden/tekijöiden bränditermeiksi? Vai voiko lajienvälinen esitys – se, että suhtaudumme toislajiisiin olioihin osana sosiaalista ja yhteiskunnallista aluetta – muuttaa, ja miten, (yhä) käsitystämme esityksestä, ihmisestä/ subjektiviteetista ja suhteista?

Seuraamasi lintu laskeutuu läheisen kuusen oksalle. Lintu on hyvin pieni. Sen varpaat kääntyvät havunneulasten lomaan pitämään kiinni henosta oksasta. Kohta kuulet sen laulun, se äänтелеe lyhyitä, kantavia ryöpsähdyksiä, odottaa, kuuntelee, ja äänтелеe taas. Kuuntelet ja katselet lintua niin kauan kuin se laulaa. Ääni uppoaa sisällesi, jonnekin tällä hetkellä melko raskaaseen aineeseen. Olette nyt tuon höyhenisen olennon kanssa samassa ajan ja paikan kontekstissa, eri suunnista ja konteksteista siihen tulleina. Samaan aikaan et ymmärrä ja ymmärrät mitä se sanoo, muttet osaa sanoa, mitä tai miten. Lintu lentää hiljaa pois, seuraat sitä katseellasi, kunnes piste katoaa. Sen lähtö hipaisee jotain surun kaltaista sisälläsi – jotain, josta joskus olisi ehkä käytetty sanaa sielu. Enää kukaan ei puhu sielusta, vai puhuuko? Myöhemmin löydät Franco ”Bifo” Berardin kirjan *Soul at Work* (2009), Berardi väittää, että sielusta, joka ”punoo maailman yhteen”, on tehty arvon päälähde kognitiivisen kapitalismin tuontantoprosessissa. Intellektuaaliset, libidinaaliset, mielikuvituksen ja affektiiviset voimamme on muutettu inhimilliseksi pääomaksi, ja tämän sielun kolonisaation myötä myös jotain kollektiivisessa sielussa on mennyt lukkoon (Smith 2009, 13). Mutta tuossa hetkessä muinaisrannalla sisälläsi oleva raskaus muuttuu muuksi. Linnun, esitystapahtuman ja tiedon yhteys tuntuu välittömän ruumiillisen ymmärryksen tasolla olevan merkityksiä täynnä, tavoilla, joita on melkein mahdotonta tavoittaa ja artikuloita. Siinä hetkessä jokin sinussa, esitysajatus tai sielu, seuraa lintua – ja niinpä päätät seurata lintua, lintuja, et kanoottilla, kuten edeltäjäsi 11 000 vuotta sitten, vaan menetelmänä olla ja tutkia tänä keväänä *Ei-ihmisten esityksessä*.

Ei-ihmisten esitys

Ei-ihmisten esitys on lajienvälinen, paikkaerityinen, yli ihmisiä jatkuva ”loputon” esitys, joka alkoi vuonna 2010 osana laajempaa esitysten kokonaisuutta ja tutkimustani. Yksinkertaisimmillaan *Ei-ihmisten esitys* on paikka eräänlaisella yhteismaalla, Helsingin pohjoisten lähiöiden välissä olevalla kaupungin ulkoilualueella, jossa on myös Helsingin korkein kohta ja muinaisranta. 11 000 vuotta sitten paikka oli jääkauden jälkeinen Yoldiameren ranta, jonne vetäytyvä mannerjää jätti jälkeensä suuria siirtolohkareita, hiidenkirnuja ja hiomistaan kivistä muinaisrantakivikon, pirunpellon. Nyt se on laaja julkinen ulkoilualue, jossa kalliota ympäröivät metsät ja hieman kauempana on suo, erämaannäköinen ”Kontulan Lappi” – moottoritien kohinan, nousevien ja laskevien lentokoneiden kumun ja yli lentävien helikoptereiden toistuvan pörinän huuhtelevana. Tälle jääkauden jättämien jälkien ja Venäjän I maailmansotaa varten rakennuttaman linnoitusjärjestelmän – tykkiteiden, juoksuautojen ja luolastojen – sekä nykyisten airsoft-sotaväijäjien ja maastopyöräreittien viiruttamalla alueelle suunnittelin *Ei-ihmisten esityksen*, tehtyämme alueelle sitä ennen jo yhden esityksen vuosina 2007–2008⁵.

Paikkannan *Ei-ihmisten esityksen* myös osaksi vuonna 2006 alkanutta taiteellisen tutkimuksen väitöstutkimusprojektiani *Esityksen mahdollinen luonto – suhde ei-inhimilliseen esitystapahtumassa keston ja potentiaalisuuden näkökulmasta* (Kokkonen 2017). Pääkysymykseni oli, ”mitä merkitsee ymmärryksellemme esityksestä ja subjektiviteetista, jos laajennamme esityksen toimijuuden ja sosiaalisen alueen ihmisen ulkopuolelle, ja alamme suhtautua ’luonnon’ toislaajisiin olioihin ei-inhimillisinä kansatoimijoina” (Kokkonen 2017, 11; 2014, 194; 2011). Esityksen antroposentrisyyden kyseenalaistavassa projektissa työskentelin muunlaisten eläinten ja kasvien sekä sään ja ilman kanssa ja kehitin lajienvälisen esityksen käytäntöä ja teoriaa sekä ymmärrystä suhteesta ei-inhimilliseen esitystapahtumassa, etenkin keston ja potentiaalisuuden näkökulmasta. Tutkimustani motivoi ja

ohjasi kysymys, mikä on esitystaiteen merkitys ja mitkä ovat sen mahdollisuudet ekokriisien aikakaudella. Käsitellen siinä tämänhetkistä suhdetta toislaajisiin toimijoihin länsimaisen etiikan käännekohtana. Esittelen heikon toiminnan käsitteen ja ajatuksen, että (ihmisen) heikko toiminta mahdollistaa lajienvälisessä esityksessä ei-ihmisten toimijuuden ja määrittää uudelleen esitysten tekijyyden, esiintyjyyden ja katsojuuden. Heikolla toiminnalla viitataan ruumiillisuuteen, vieraanvaraisuuden etiikkaan ja (im)potentiaalisuuden tunnistamiseen pohjaavaan asenteeseen, joka perustuu vapaaehtoiseen itsensä heikentämiseen, voiman ja vallan käytöstä luopumiseen, huomion suuntaamiseen ei-ihmisiin ja heidän kuuntelemiseensa. Sen kautta ehdotan neuvoteltavaksi uudelleen ”meitä” esityksen alueella, johon kuuluvat ihmiset ja ei-ihmiset. Esitän ajatuksen esityksestä ja subjektiviteetista lajienvälisenä kokoontumisena, jossa heikkojen toimijoiden ja ei-inhimillisten toimijoiden kanssakäymisen ja vieraanvaraisuuden etiikka mahdollistavat ihmisen kategorian uudelleen arvioinnin ja uudenlaisen poliiksen synnyn. (Kokkonen 2017; 2014; 2011.)

Tutkimusprojektin ydin on esityssarja nimeltä *Muistioita ajasta – esityksiä ei-ihmisten kanssa ja ei-ihmisille* (Kiasma-teatteri / Nykytaiteen museo Kiasma 2006–). Sarjan viimeisin osa, *Kronopolitiikkaa — III muistio ajasta*, on 1.3.2010 alkanut kolmihaarainen, ”loppumaton” esitys, joka tarkastelee esityksen, subjektiviteetin ja esitysyhteiskunnan rajoja kysymällä, onko esityksellä ulkopuolta tai loppua. Sen lähtökohdaksi oli ajatus maailmasta ilman eläimiä, mutta täynnä eläinten representaatioita. Esityksessä hahmottelin myös (erityisesti länsimaalaisten) ihmisten tämänhetkistä tilannetta: ”jos me ihmiset olemme lajina kehittyneet suhteissamme toisiin lajeihin, jos suhteellisen lyhyen ajan sisällä olemme lakanneet elämästä yhdessä niiden kanssa, ”meinä”, luopuen eettisestä suhteesta kanssaeläijimme ja alkaneet pitää niitä kyvyttömänä resurssina, ja jos useat niistä ovat nyt katoamassa maapallolta kokonaan vieden mukanaan tietonsa, taitonsa, erityiset haasteensa ja mahdollisuutensa vastata meille, on täysin

ennakoimattomissa, mitä ihmisille ja subjektivaation prosessille tapahtuu” (Kokkonen 2014, 188; ks. 2011).

”Loppumaton” esitys on yritys lähestyä kestoja ja siihen liittyvien kysymysten merkitystä ajassamme, etenkin vaikeuksiamme hahmottaa toimintamme vaikutusten kestoja monimutkaisessa maailmassa, maapallolla, jossa inhimillinen ja ei-inhimillinen ovat erottamattomasti yhteen kietoutuneet. Esityksessä tarkastellaan, onko mahdollista laajentaa (osallistujien) aikaperspektiiviä, kykyä ymmärtää erilaisia ajallisia skaaloja eläinten, kasvien ja ”luonnon” prosessien toimijuuksien ja kestojen kautta. Esityksen kolmesta haarasta kaksi on jatkuvia: *Ei-ihmisten esitys* ja *Verkkoesitys*, jonka keskeinen sisältö muodostuu verkkosivulla olevasta esitysesittelystä ja ehdotuksesta tehdä esityksiä ei-ihmisten kanssa ja ei-ihmisille.⁶ *Kronopolitiikka/Chronopolitics* -esityskokonaisuus sisältää myös eri maissa ja kauspungeissa esitettyjä yön yli kestäneitä esityksiä, joista ensimmäisen, *Chronopolitics with Dogs and Trees in Stanford* (2013), tein yhteistyössä professori Alan Readin kanssa. Koska hahmotan taiteellisen praktiikkani eräänlaisena tuotemuotoa haastavana esitysrühmastona, nimeän vielä yhden rihmastokytöksen: *Muistioita ajasta – esityksiä ei-ihmisten kanssa ja ei-ihmisille* -esityssarja on osa paikkakohtaisia muistioesityssarjoja, joiden tekemisen aloitin 1996. Niiden lähtökohdaksi oli tuolloin käsitys esityksestä ja maailmasta suhteina itseen, toisiin ja ympäristöön. Muistiot ovat tutkineet esityksen ja ekologian, ”luonnon”, ei-inhimillisen, ajan ja vallan suhteita ja kysyneet ja kyseenalaistaneet esityksen ihmiskeskeisyyden perusteita.

Esityksen kontekstissa *Ei-ihmisten esityksen* esiintyjä ovat tuon ulkoilualan miljoonat ei-inhimilliset toimijat. *Ei-ihmisten esitys* muodostuu paikan eläimistä ja kasveista, joita nimitän myös ei-ihmisiksi, ja erilaisista ajallisista prosesseista kuten säästä, sekä ihmisvierailijoiden suhteista ei-inhimillisiin toimijoihin ja ajallisuuksiin. Nämä toimijat suhteineen muodostavat paikan, jonka hahmotan jatkuvana tapahtumisena. Tutkimusprojektissani työskentelyn ja esitysten lähtökohdaksi muotoutui ei-ihmisten toimijuus

niiden omilla ehdoilla, omilla oleskelu- ja elinpaikoillaan. Kivikon muinaisrannan metsäalueella elää kapeneva kirjo erilaisia eläimiä ja kasveja jäniksistä ja kyykäärmeistä niittykirviseen ja valkohäntäpeuroihin, kanervista ja puolukoista mäntyihin ja rahkasammaleeseen sekä sotatukolokkasiin, I ja II maailmansodan aikana rakentajien ja sotilaiden mukana tulleista siemenistä levinneisiin kasvilajeihin. *Muistioita ajasta – esityksiä ei-ihmisten kanssa ja ei-ihmisille* -esityssarjassa toimimme näiden ja paikan muiden ei-inhimillisten toimijoiden kanssa vuodesta 2007 lähtien. Verrattuna yleisimmin käytettyyn tapaan sisällyttää eläimiä lajienvälisiin esityksiin⁷, tässä kuvatussa lajienvälisessä praktiikassa eläimiä ei siirretä – vain ihmisten kanssa elävät koirat muodostavat poikkeuksen⁸. Niitä ei myöskään manipuloida tai kouluteta esityksen tarpeisiin. Sen sijaan esityksen ihmistoimijat siirtyvät sinne, missä kasvit ja eläimet jo ovat, (kanssa)olemaan ja havainnoimaan ei-ihmisiä ja itseään. Esitykset pyrkivät lomittumaan mahdollisimman kevyesti sekä vieraiksi että vieraanvaraisuudeksi ei-ihmisten kotona.

Taiteen ja taiteellisen tutkimuksen kontekstissa *Ei-ihmisten esitys* on ihmisen tekemä ja kuuluu taide- ja akateemiseen maailmaan. Ihmistekijän heikko toiminta jättää esityspaikan ja -tapahtuman silleen. *Ei-ihmisten esitys* on olemassa niille, jotka siitä tietävät. Muut alueella ihmiset liikkuvat eivät esitystä havaitse, sillä ainoa paikalle vuonna 2010 jätetty jälki, kallioon kirjoitetut kysymykset ”Do rocks, lichen, ants and clouds perform? How long?”, on jo vuosia sitten haalistunut pois. Esityksestä tiedotti esitysohjelmistossaan Nykytaiteen museon Kiasman teatteri maaliskuussa 2010, ja tieto esityksen olemassaolosta, kehyksestä ja paikan koordinaateista on yhä esityksen omilla verkkosivuilla⁹. Lisäksi tieto esityksestä on levinnyt myös useissa teksteissä ja alustuksissa. *Ei-ihmisten esityksen* keveys ja lomittuminen paikan ei-ihmisiin tapahtuu muutaman eleen kautta: esityspaikan upottavuuden ja keston lisäksi esityksen nimi ja kallion sekä teostekstin kysymykset suuntaavat vierailijan huomiota. Esitys sijoittuu mahdollisimman kauas antroposentrisestä esitysdioramasta. Sen ehtona

on katsojan, esitysvierailijan vapaus, joka on käytännössä melkein rajoittamaton. Kokemus esityksestä perustuu paikalle saapuvan esitysvierailijan omaan ajatteluun ja toimintaan: kykyyn ja mahdolliseen haluun asettua suhteisiin toisaalta ei-ihmisten kanssa ja toisaalta suhteeseen esityksen ajatuksen kanssa. *Ei-ihmisten esitys* toteutuu väistämättä seuraamisena, katsoja-vierailijan tekemien valintojen sarjana, josta seuraamisen polku koostuu. Peggy Phelanin (1993) esityksen määrittely sen katoavuuden kautta on tässä stressitestissä: esityksen ominaislaatuja ja kysymystä tarkastellaan sen yli ihmisiän ulottuvan keston ja ei-inhimillisten kestojen kautta. *Ei-ihmisten esitys* jatkuu pidempään kuin monet sen ei-inhimilliset toimijat, joita tosin (toistaiseksi) syntyy esityspaikalle koko ajan lisää, ja todennäköisesti pidempään kuin sen suunnitellut ihminen, ja katoaa, kun esityksen kysymys eläinten ja kasvien olemassaolosta katoaa esityksen kehyksestä huolehtivien ja esityksen muistavien muistista.

Vaikka esitys sijoittuu ihmisten ja taiteen kontekstiin, olisi kuitenkin ollut mieletöntä väittää lukemattomista ei-ihmisistä koostuvaa, maantieteellisiltä ja ilmapiiirillisiltä ulottuvuuksiltaan laajaa esitystä vain ihmisten tekemäksi. Nähdäkseni esityksen osatekijyys ei vaadi tietoisuutta tekijyydestä, aivan kuten toimijan ei tarvitse olla tietoinen toimijuudestaan ollakseen sellainen (vrt. Latour 2005), joten näiden esitysten tekijyyttä on mahdollista ajatella tasapuolisempaan kuin alkuun kuvittelinkaan (Kokkonen 2017, 115). Tässä singulaarisessa praktiikassa on selvää, että esitystapahtuman impulssit, aloitteet ja toiminta tulevat lukuisista suunnista ei-ihmisiltä ja erilaisista ”luonnon” elementeistä ja prosesseista. Tänä raskaana keväänä *Ei-ihmisten esitys* saapuu kuin pieni lintu kovan tuulen mukana, räpiköiden suurissa puuskissa, ja haluan kuunnella tätä muutuvaa ei-ihmisistä muodostuvaa esitystä seuraamalla lintuja.

Punarinna ja sinä

Kyykötät hiljaa maassa ja seuraat talitiaista. Aina ennen pesäänsä menoa se tulee istumaan samalle oksalle ja kääntelee päätään täsmällisesti

lukuisiin eri asentoihin tarkastaakseen ympäristön turvallisuuden. Se katsoo kohti sinuakin, mutta et vaikuta aiheuttavan uhkaa, ehkä koska et liiku. Kun lintu on sujahtanut pesäänsä, kokeilet samanlaista tapaa liikuttaa päätäsi kaikkiin suuntiin. Mietit, voiko ihmisen käsitys maailmasta ja itsestä muuttua pelkästään sillä, että muuttaa tapaansa liikuttaa päätään. Haluaisit vastata: voi. Myöhemmin maahan lehahtaa jotain oranssia ja huomaat punarinnan, joka katsoo kohti sinua. Käännät päätäsi hitaasti sitä kohti, ettei se säikähdä ja pakene, katsot punarintaa kasvoinhin, sen pieniin mustiin silmiin, se katsoo hetken hievahtamatta takaisin. Oletteko te molemmat uteliaita? Sanot hiljaa jotain, en kuule mitään. Seuraat, kun punarinta avaa nokkansa ja laulaa ryöpsähtävän säkeen, on hetken hiljaa, uusi säe, kääntää päätään, uusi säe, kuuntelee, laulaa, kuuntelee, laulaa eri suuntiin. Sanat katoavat mielestäsi, tilalle pulppuaa nopeasti liikkuva ilo. Et tiedä, välittykö se punarinnalle mitenkään. Jonkin aikaa lintu istuu maassa paikallaan, välillä laulaa, välillä katsoo, ehkä kuuntelee vastako kukaan. Toisella teistä on nokka, toisella suu, toisella säkeitä, toisella lauseita, toisella höyhenet, toisella iho, toisella ultravioletinäkö, magneettiaisti, siivet ja keveät luut, toinen on kiinni maan painossa ja aistii toisin. Olette vieraita toisillenne, toisella tavalla kuin esimerkiksi ihmisten kanssa elävät eläimet. Mutta vierauden ja etologi Jakob von Uexküllin ehdottamien kunkin eläimen omien koettujen, suljettujen maailmojen eli *Umweltien* (von Uexküll 1934/2010) lisäksi tai sijaan te myös selvästi jaatte yhteistä maailmaa ja toimintaa punarinnan kanssa. Jo teidän kantaaitinne, punarinnalla dinosaurukset ja sinulla nisäkkäät kauan ennen ihmisen ja apinoiden sukupuiden eroamista (Boë ym. 2017), äänitelivät monin eri tavoin, kuten te nyt maassa metsikön reunassa. Mitä tässä ”minän” ja ”sinän” kohtaamisessa tapahtuu?

Punarinna puhuu. Mietit, onko sinun mahdollista vastata punarinnalle. Kenties vastasit jo – etenkin, jos tilannettasi punarinnan kanssa ei ajatella pelkästään fyysisenä samassa paikassa olemisena, vaan myös toisiinne suuntautumisenä, jolloin olette hetkellisesti osa toistenne

havaintomaailmaa ja muovaatte toiminta-kontekstia vastavuoroisesti (vrt. Jääskeläinen, Herlin & Harjunpää 2021). Keskustelu ei ole vain puhetta. Kun tarkastellaan uuden kielen-tutkimuksen avaamaa näkyvää kielestä multi-modaalisuutena, kun tarkastellaan vuorovaikutusta, kehollisuutta ja tilankäyttöä (mt. 14), voi ihmisen ja muunlajisten eläinten keskustelua hahmottaa jo monipuolisemmin. Kohtaamista punarinnan kanssa voi tarkastella ruumiillisen vuorovaikutuksen ja sosiaalisen rakentumisen kautta, jolloin siinä voi nähdä vuoroja, toimintajaksoja, joista keskustelu muodostuu (vrt. mt. 13–14). Vuorovaikutuksenne punarinnan kanssa on ruumiillista ja suuntautunutta: te suuntaatte kehonne kohti toisianne, katsotte välillä kohti toisianne. Se on jossain määrin myös vuorottaista: kääntelette vuorotellen päättänne, äännette vuorotellen, tosin lintu huomattavasti enemmän kuin sinä, mutta kohtaamisessa puheesi vertautuu linnun lauluun osana vuorovaikutusrakennetta. Aiemmin olet pohtinut ihmisten ja ei-ihmisten keskustelua ja kysynyt, ”mistä me ihmiset tiedämme, että vain meillä on näitä kykyjä, joiden perusteella pidämme itseämme muihin olentoihin verrattuna ylempinä olentoina? Mitä, jos kyse on siitä, ettemme ole tosissamme yrittäneet keskustella muiden kanssa?” (Kokkonen 2014, 198; Kokkonen & Read 2014). Päädyt siihen, että voit entistä perustellummin väittää käyväsi keskustelua punarinnan kanssa. Mutta koet keskustelun myös vaikutuksina itsessäsi. Edessäsi oleva punarinta laulaa, mieleesi tekisi sanoa sydämensä kyllyydestä, ja kun kuuntelet sitä, samaan aikaan sinun rintalastasi alla tapahtuu värinää ja pulppuilua ja koet iloa. Mitä punarinta sanoo? Sitä et tiedä, ja silti jollain lailla tiedät, tuntemisen, noiden väreiden ja pulppuamisen sekä kanssaolemisen synnyttämän eläytymisen ja kuvittelun kautta. Keskustelu on merkillisellä tavalla täysin avoin ja salaisuus samaan aikaan. Vaikka tarkastelisit tilannetta kielentutkimuksenkin avulla, vielä olennaisemmalta sen äärellä olemisessa tuntuu ”pysyttelemisen salaisuuden kanssa”.

Mitä siis seurata? Vierailijan, ”minän” kykyä kuunnella koko ruumiillaan, kokea affekteja, joita

suhde punarintaan ja esitysalueen muihin eläimiin ja kasveihin herättää henkiin ja ruokkii, ja kuvitella? Vaiko suunnata huomio itse paikkaan, joka pulppuaa tapahtumia koko ajan, joka on tapahtumien virta? Ajattelet esitystapahtuman ja vierailijan erottamattomuutta *Ei-ihmisten esityksen* paikasta ja lajienvälisen keskustelun avointa salaisuutta. Ajattelet saamelaisia, Euroopan ainoan alkuperäiskansan taiteilija- ja tutkijakollegoitasi Sápmista, Saamenmaasta. Heidän mukaansa maa, eläimet, kasvit ja tuuli puhuvat, mutta länsimainen tutkimus pitää tätä tietoa vähäpätöisempänä kuin omaansa, mm. koska se perustuu alkuperäiskansan jäsenten kokemukseen (vrt. Valkeapää N-A. 1971; Valkeapää L. 2011; Kuokkanen 2008, 2017). Muistelet Australiassa vuonna 2014 konferenssissa kampuksella tapaamaasi, siivoojana työskennellyttä aboriginaalinaista, joka keskustellessanne yllättäen tarjoutui viemään sinut kampuksen keskellä olevaan suljettuun puutarhaan ja joka puutarhassa, tuulen taivuttellessa korsia, varsia ja lehvästöjä, kertoi edessäanne olevien esimerkkien kautta, miten kasvit ja puut keskustelevat keskenään. Saamelaisutkija Rauna Kuokkanen kirjoittaa monien muiden alkuperäiskansatutkijoiden tavoin tiedollisen vallan väärinkäytöstä länsimaisessa akateemisessa perinteessä. Gayatri Spivakin termistä ”*sanctioned ignorance*” (Spivak 1999) johtaen hän viittaa episteemisellä tietämättömyydellä ”tapoihin, joilla akateemiset teoriat ja käytännöt marginalisoivat, sulkevat pois ja syrjivät muita kuin hallitsevia länsimaisia episteemisiä ja intellektuaalisia traditioita” (Kuokkanen 2017, 317). Kuokkaselle ”episteeminen tietämättömyys käsitteenä ei rajoitu pelkkään ei-tietämiseen tai ymmärtämättömyyteen. Sillä viitataan myös käytäntöihin ja diskursseihin, jotka aktiivisesti sulkevat pois muut kuin vallitsevat episteemit ja jotka kieltäytyvät pohtimasta vakavasti niiden olemassaoloa. Episteeminen tietämättömyys on salakavalan väkivallan muoto.” (Mt.) Joissakin tapauksissa paikkaerityisissä, lajienvälisissä esityspraktiikoissa voidaan kohdata samantyyppisiä epistemologisia kysymyksiä kuin alkuperäiskansojen ajattelun kohdalla. Tällainen on esimerkiksi kuvatussa tutkimuksessa esitetty kysymys,

millaista tietoa ja ymmärrystä esityksestä ja ihmisestä/subjektiviteetista tuottaa se, että alamme suhtautua muunlajisiin olentoihin tasa-arvoisina kansatoimijoina. Jos ja kun tiedonmuodostuksen lähtökohtaisena oletuksena on toimijoiden lajista riippumaton tasavertaisuus, näyttää siitä seuraavan myös toinen osittain yhteinen kysymys tuotetun tiedon vakavastiotettavuudesta. Ruumiillisessa, aistimellisessä ja affektiivisessä lajienvälisessä esityspraktiikassa syntyvä tieto ei ole mitattavissa, eikä olennaisilta osiltaan perinteisellä akateemisella tavalla kuvattavissa. Onko siis mahdollista tehdä tuolle tiedolle ja ajattelulle epistemologista vääryyttä pyrkimällä artikuloimaan sitä (länsimaisen) teoreettisen ajattelun viitekehyksen sisällä tai edes sen raja-alueella? Tai edes puhutun kielen rajoilla?

Kahhdus, kysymys – lajienvälisyys ja esitysajattelu

Auringon laskiessa olet päätynt metsän ja kallioiden rajalle. Pensaassa jokin kahahtaa, kuuluu suhinaa, jokin nousee ylöspäin ja katoaa puiden väliin, et näe mikä. Jotakin tapahtuu juuri nyt, ihokarvat nousevat pystyyn jonkin keskellä. Et ymmärrä mitä, tai ainakaan et osaa ajatella tapahtumista sanoiksi. Se, mitä et ymmärrä, syntyy esitystapahtuman, aistivan ruumiisi ja paikan ei-ihmisten tapahtumisen päällekkäisyydestä, lii kahduksesta, jossa paikan eläinten, kasvien, tuulen, kallion päälle lehähtää esityksen ajatus, ja kaikki on hieman toisin. Mutta miten? Esitys ja elämä ovat läsnä samaan aikaan, samassa paikassa, mutta silti osin erillään. Kokemuksessa on ikään kuin kaksi päällekkäistä tallennetta, päällekkäisissä ulottuvuuksissa tehtyjä, hieman heilahtaneina niin, että eron näkee kuvan reunoilta. Aistihavainnot syntyvät molemmissa ulottuvuuksissa yhtä aikaa, ja ovat yhtä ruumiillisen, sanattoman ajattelun kanssa. Tuo ajattelu syntyy ei-ihmisten keskellä ja kanssa, huomion siirroista, aistihavainnoista, aistimuksista, affekteista – kysymyksistä, sillä ”aistimus on aina kysymys” (Deleuze & Guattari 1994, 199), ”minän” ja maailman välissä, ja vastauksista, joita ne saavat. Olet kutsunut tämän tapahtuman seuraamista

esitysajatteluksi (Kokkonen 2014, 183; 2017, 84–85).

Tämän esitysajattelun tausta on huomion suuntaamisessa ei-ihmissuhteissamme olevaan tietämättömyyden ja potentiaalisuuden tilaan, mikä on synnyttänyt lajienvälisen esityksen praktiikassa jatkuvasti uusia kysymyksiä sekä uudenlaisia vastauksia: ”Toiset eläimet ja muut ei-ihmiset eivät pelkästään vastaa, vaan vastaavat lukuisin erilaisin, toisistaan poikkeavin tavoin. (...) Ei-ihmisten kanssa tapahtuva asenteiden ja oletusten kyseenalaistuminen, uudet kysymykset ja vastaukset, ovat lajienvälisille esityksille ominaista reflektiivisyyttä, jonka kautta esityksessä ”minän” kyseenalaistuminen ja käsitykset sekä ”minästä”, ”meistä” että esityksestä voivat jossain määrin avautua ja tulla neuvotelluiksi uudelleen.” (Kokkonen 2014, 197, 199–200; 2017, 32–33, 55, 178–183.) Samalla näihin suhteisiin suuntautuminen vaikuttaa tuottavan vierailijassa muutoksen, joka ilmenee pinnanalaisena, hitaasti leviävänä mutta vilkkaana hiljaisuutena. Hiljaisuus on alkanut kehittyä kuuntelemalla. Kun nyt keväällä 2022 olet *Ei-ihmisten esityksessä*, kun kirjoitat esityksen seassa, lintujen seassa, kurkien, hanhien ja joutsenten kevätmuuttoaurojen lentäessä ja huutaessa pään yllä, törähdyksillä, jotka herättävät sinussa voimaa ja kaihoa, huomaat välttämättä seuraavasi tuota kaiken alla olevaa hiljaisuutta, kevyttä liukumista kauemmaksi akateemisesta viitekehyksestä, yliopistosta, lähemmäksi höyheniä, kahahdusta, lehtiä, pisaroita. Esityksen vierailijan ”minä”, se joka ajattelee, kirjoittaa, kutoutuu hiertyneimmiltä kohdiltaan osaksi uudenlaista sosiaalista elämää.

Hiljaisuuden leviäminen asettaa haasteen kirjoittamiselle, akateemis-kielelliselle artikulaatiolle, mutta ei esitysten tekemiselle tai kokemiselle. *Ei-ihmisten esitys* ja sen kysymykset ovat syntyneet ja kehittyvät esitysajattelussa lintujen, jänisten, käärmeiden, kallioimarteen, kuusien ja vuosien kulumisen kanssa. Tässä praktiikassa esitysajattelu ja sen kysymykset syntyvät lajienvälisyydestä ja kytkeytyvät siihen koko ajan. Päädyit alun perin käyttämään termiä esitysajattelu Michel Marderin (2013) kasviajattelun käsitteen innoittamana. Marder viittaa kasviajattelulla

sekä ei-kognitiiviseen, kasvienkaltaiseen tapaan ajatella, kasvien ajatteluun, että inhimillisen ajattelun kasvinkaltaistumiseen, kun se kohtaa kasvimaailman. Tämä resonoi sen kokemuksi kanssa, miten lajienvälinen esitys kehkeytyy ja mitä siinä tapahtuu. ”Kasvi-ajattelu’ on ensinnäkin lupaus ja nimi kohtaamiselle, ja siksi sitä voidaan ajatella kutsuna hylätä inhimillisen ja humanistisen ajattelun tuttu maasto ja kohdata kasviperäinen elämä, jos ei siellä, missä sitä on, niin ainakin puolivälissä” (Marder 2013, 10). Esitysfilosofian kentällä esitysajattelua on sen sijaan luonnehdittu pitkälti François Laruelen ajatteluun pohjautuvana epäfilosofiana, ajattelu samanarvoistavana tyylinä ja filosofian performatiivisena laajenuksena (Cull 2019/2018; Ó Maoilearca 2019/2015; Nauha 2019). Tässä kuvatussa praktiikassa esitysajattelu hahmotui kuitenkin aluksi kasviajatteluun sisältyvän ”sen” ajattelun kautta: ” (...) seuraan ja käänän hitaasti esityksen inhimillisen ja ei-inhimillisen kollektiivisen toimijuuden ajattelua, tapahtumaa jossa ”se” ajattelee, ruohon tavoin kevyesti, taipuen, vääjäämättä, keskeltä, lukuisin yhteyksin” (Kokkonen 2014, 183). Opit, miten esitysajattelu syntyy (inhimillisen) esityksellisen toiminnan ja ei-inhimillisen maailman kohtaamisissa, miten se on ruumiillista, varrellista, ei-intentionaalista. Havaitset, että se tuottaa enimmäkseen ei-tietoa tai potentiaalista tietoa – joka taas tulee käsiteltäväksi vähitellen, osittain, ajan kanssa. (Kokkonen 2017, 84–85; 2014; 2011.)

Kun esitysajattelun ehdot tässä praktiikassa ovat nämä, missä on raja, minkä jälkeen se ei käänny enää akateemisen ajattelun tai ylipäättään kielelliseksi artikulaatioksi? Ja jos jotain kääntyy, niin miten, millaisen kääntämisen prosessin kautta ja millaisella hinnalla? Jos ei ole käännöstä, mitä lajienvälisessä toiminnassa syntyvälle tiedolle tapahtuu? Eräs vastauksesi on, että tieto, joka varastoituu vierailijaan eräänlaisina ruumiillisina käsitteinä kuten välähdys, tömähdyt, tuoksu, onni, huuto, kylmä, järkytys, muuntuu toiminnaksi. Huomaat seisovasi uusissa paikoissa, saman metsän toisella reunalla vanhojen mäntyjen ja hakkuukoneen vieressä, poliisiauton edessä blokkautuneissa Helsingin keskustan siltaa,

eduskuntatalon puistikossa puhumassa joukolle ihmisiä. Katsot graniittikallion kylkeä, jonne 2010 kirjoitit kysymykset, ”Do rocks, lichen, ants and clouds perform? How long?” Tuolloin 2007–2010 pohdit ensimmäistäkin kysymystä, sillä ajatus muunlajisista kanssatoimijoina ja -esiintyjinä sekä katsojina avasi uusia näkökulmia esitykseen, ihmiseen ja yhteiskuntaan. Nyt mielessäsi kaikuu jälkimmäinen kysymys. Eräänä vastauksena siihen, kaikkeen todistamaasi ja tietämäsi ympäristölliseen muutokseen, on epämääräinen suru, ei vain kaikesta jo menetetyistä vaan myös ennakoivaa, siirtymävaiheen surua siitä, mitä tiedämme tulevamme menettämään (Comtesse ym. 2021; Pihkala 2020). Aktivismiksi muuttuneen toiminnan pohjalla kulkee paitsi tämä suru ja muut muutoksen tuomat tunteet, myös nämä *Ei-ihmisten esityksen* virtaukset, viivat kanssaeläjiin, nyt lintuihin, jotka juuri nyt ilmenevät varpusten pensaissa pyrähtelevänä parvena, oksalla paksun rungon kyljessä aamuauringossa lämmittelevänä mustarastaana, ensimmäisiä paluuhuutojaan huutavina lokkeina.

Käännyt eräällä maailman vanhimmista peruskallioista lokin lennon suuntaan, seuraat sitä kiikareilla, jotka olet kevään mittaan hankkinut, ja yhtäkkiä lokki on aivan lähellä, olet sen vierellä ilmassa, seuraat sen siipien ja pään kääntyilyä ilmapirrassa, auringon valoa sen kasvoilla. Se, mitä *Ei-ihmisten esityksessä* et tänä keväänä pysty (kirjoittaessa) väistämään, on ajatus todistamisesta, siitä, että muuta ei ole kuin todistajan lausunto(si) – esityksestä, lennosta, itsestäsi sitä seuraamassa. Ja siinä samassa tunnistat, mikä *Ei-ihmisten esityksestä* kirjoittamisessa häiritsee: ”minä”, kirjoittaja, on liian näkyvä, liikaa. Mitä kauemmaksi menet esityksen dioramasta tai edes jonkinlaisista konkreettisista raameista, mitä enemmän esitys upottaa sinut muiden eläinten, kasvien, kallioiden ja sään sekaan, mitä kauemmaksi menet kanssakäymisestä ihmisen kumppanilajisten, ns. domestikoitujen eläinten kanssa, ja samalla mahdollisuudesta ymmärtää ja tulkita toislajisia keskustelukumppaneitasi yhteisen (laji- ja yksilöllisen) elämämme perusteella, sitä enemmän tunnet siitä kertoessasi paljastavasi itsestäsi. *Ei-ihmisten esityksestä* kirjoittaessa itse

esitystapahtumasta on olemassa vain todistanlausunto, tapahtuma, joka on autobiografia, tilanteessa, jossa haluat vain seurata lintuja, olla lintujen seassa. Kun sanot, ”minä olen”, ”kävelen”, ”seuraan”, ”kuuntelen”, ”käännän”, astut samalla esiin, kuten Jacques Derrida toteaa, viittaat väistämättä itseesi, esität itsesi ”autotelisessä, autoideiktisessä, autobiografisessa liikkeessä” (Derrida 2019, 156). Näet olevasi kartesiolaisessa luopissa. Vaikka ajattelet ja olet kokenut esitysajattelun kollektiivin tai rihmaston toimintana, jossa olet vain yksi muiden joukossa, lauseen alku paljastaa sen kirjallisen kuvauksen sisällä kiemurtelevan luopin: ”vaikka (minä) ajattelen”. Ja tämä loputon (kielellinen) itseensä viittaaminen, autobiografinen autodeiktinen kyky, joka uuvuttaa sinut, on se kyky, jota punarinnalla tai lokilla ei ajatella olevan. ”Kukaan ei kiellä eläimeltä itseaffektiota eikä itseliikkuvuutta eikä siis tällaiseen itsesuhteeseen sisältyvää itseä. Sen sijaan ajatellaan, ettei sillä ole kykyä viitata itseensä deiktisesti, autodeiktisesti, kykyä vähintäänkin kuvainnollisesti osoittaa itseään sormella ja näin sanoa ”tässä olen minä” – juuri tässä suhteessa ”minän” funktio ja rakenne ovat olennaisia, jopa silloin kun sana ”minä” puuttuu.” (Derrida 2019, 134.) Mutta emme me voi tietää tätä, ajattelet, siipien, nokkien, tuulen viittausten ristikossa.

Huomaat siis *Ei-ihmisten esityksessä* kelluvan muunlajisten olentojen ja kysymysten seassa myös ”minän” kysymyksen, tai ”minän” funktion kysymyksen. Toimija, subjektiviteetti, minä – kysymys joka mutatoituu uusiin ympäristöihin, melkein kuin vieraslaji joka pääsee leviämään epätasapainoon joutuneessa vesistöissä. Toisaalta, kun kyseessä on tutkimusprojekti suhteesta ei-inhimilliseen, suhteista muunlajisiin eläimiin ja kasveihin, suhteen toisessa päässä on aina joku, ”minä”, ”kyky ’minään’” kuten Derrida (mt.) toteaa – ”minään”, joka kuitenkin seuraa nyt esitystapahtumassa jotain toista, lintua, lokkia, joka huutaa korkealla ilmassa minne et pääse, et pysty irtoamaan maasta omin voimin. Ja kuitenkin, mietit, eikö esitystapahtuman kokeva ”minä”, esityskirjoituksen ”minä” ja tätä kysymystä pohtiva ”minä” ole jokainen aina eri. Ja jos ajatellaan, että ”singulaarinen’ ja ’salainen’ voivat olla olemassa,

mutta nämä vastustavat ’yksityistä’ yhtä paljon kuin ’julkista’” (Derrida 2002, 17–18), eikö jokainen näistä *Ei-ihmisten esityksen* ”minuista” ole silloin paljastavan, autobiografisen yksityisyyden sijaan singulaarinen tapahtuma, joka jää pohjimiltaan yhtä salaiseksi kuin punarinnan, lokin tai tunturipöllön ”minä”?

Ajatus esityksen ihmisten ja lintujen rinnakkaisista salaisuuksista tuo mieleesi pohjoisessa äidiltäsi kuulemasi kertomukset toisenlaisesta lajienvälisestä rinnakkaisuudesta, linnuista, jotka varoittivat ihmistä vaarasta ja jotka saattoivat kulkea tämänpuoleisen ja tuonpuoleisen maailman välillä. Äitisiikin, jolla on vesilinnun nimi, Alli, on itse kokenut yllättäen rinnuksiinsa hetkeksi kiinni hypähtäneen talitaisen varoittaneen häntä pihan viallisesta sähköjohdosta, johon hän oli vaarasta tietämättömänä ollut juuri tarttumassa. Opit vasta nyt, kun linnut ovat tänä keväänä nostaneet esiin myös myytin juonteen, yllättäen kuin lootuksen asvaltinnraon alaisesta virrasta, että tämä näkemys linnuista kuuluu itämerensuomalaiseen mytologiaan, kuten myös ajatus sielulinnuista, linnuista, jotka suojelevat ihmisen sielua tai kantavat sitä mukanaan (Siikala 2019, 196, 370). Radikaalisti vähenevät lintumäärät ja massasukupuutto tarkoittaisivat myyttisessä ajattelussa silloin ihmisten maailman sieluttomuuden lisääntymistä. Muistelet, eikö juuri sielun muokkaaminen ollut päämääränä Margaret Thatcherin uusliberalistisessa vallankumouksessa, jossa ”taloustiede on menetelmä; tavoitteena on muuttaa sydän ja sielu”, kuten hän oli todennut 1981 *Sunday Timesin* haastattelussa. Vajaa 30 vuotta myöhemmin Berardi (2009) kirjoitti, että sielu, ne psyykkiset ja affektiiviset kykymme ja kiinnittymisemme, joita hän nimittää sieluksi, on laitettu nykykapitalismissa töihin niin täydesti, että ”minä” koostuu nyt keskeisesti työstä. Muistat Felix Guattarin (2000/1989), joka näki ja ennusti tämän muutoksen jo Thatcherin aikana, sen kuinka kapitalismissa suhde subjektiviteetin ja sen ulkopuolen välillä on rapautunut, luhistumassa (Guattari 2000, 10), ja seuraukset näkyvät niin mentaalisen, sosiaalisen kuin ympäristöllisen ekologian tasolla. Myöhemmin kesällä tulet näkemään kolme zimbabwelaisen

taiteilijan Portia Zvavaheran maalausta, jossa linnut liikkuvat maan ja spirituaalisen maailman välillä (*Captured Owls*, 2022), lahdataan ja uhraataan (*Fallen Owls*, 2022) ja pöllöiltä näyttävät, liikkumaan kykenemättömät ihmiskääröt kelluvat pää alaspäin (*Fallen People*, 2022) ja ajattelemaan, että tuolta linnuille, kuten muillekin lajeille, tuottamamme kuolemantuomio ja sen seuraukset meissä, ruumiissa ja sielussa, tuntuvat. Kuulostelet tätä lintujen ja ihmisten välille kerrostuvaa epämääräistä salaisuuksien, mielikuvituksen, kauhun ja kuoleman välialuetta.

Mutta nyt lokki lentää Vantaalle päin, lähdet kävelemään perässä samaan suuntaan. Tapahtuma liikkuu pohjoiseen.

Seuraat lintua suolle

Jäät lokista jälkeen välittömästi, mutta jatkat kulkuasi Kivikon metsässä linnun lennon suuntaan, kunnes tulet suolle. Olet kuullut kaupungin pohjoisella rajalla, osittain jo toisen kaupungin puolella olevasta suojellusta suoalueesta, Slättmossenista, mutta et koskaan ole käynyt siellä. Parin kilometrin jälkeen edessäsi avautuu keidassuo. Metsä piirtyy kaikkialla taivaanrannassa, ja kuulet yhä liikenteen huminan, mutta näkymä on kuin Lapista. Suomi on yksi maailman soisimmista valtioista, jotkut laskelmat väittävät että soisin. Vuosikymmenet täällä pyrittiin vimmaisesti kuivaamaan mahdollisimman paljon soita, tuottamattomia ”joutomaita”, joita on pidetty jopa pahempina kuin helvettä (von Linné 1732). Edelleenkin niistä nostetaan turvetta, vaikka vesistöt kuormittuvat ja turpeen päästöt ovat fossiilisten polttoaineiden luokkaa.

Lokkia ei näy, se suuntasi ehkä takaisin nykyiselle meren rannalle reilun 10 kilometrin päähän etelään, mutta lähdet kävelemään syvemmälle suolle. On vielä aamu, pienet pilvet lipuvat taivaalla, tuuli tuntuu paljassa säärissä, harmaasieppo sujahtaa ohitsesi pienen kuusen sisälle, tunnet uskomattoman hyvän tuoksun, ehkä suopursujen tai kanervien, vaikka ne eivät vielä kukikaan, tai ehkä suo vain ylipäättään tuoksuu hyvälle. On käveltävä tunnustellen, välillä astut rahkasammaleen peittämään kohtaan, joka

upottaa. Jos pysähdyt, askelmasi täytyvät äkkiä vedellä, yrität etsiä kuivempia mättäitä, joita pitkin edetä. Suo on täysin selkeä, kuin oivalus, mutta epävakaa, vettä ja maata, märkä ja kuiva, pehmeä ja kova, vakaa ja upottava (vrt. Miller 1999). Ajattelet, että jos kaikki, mikä koskettaa ihmisen elämää, muodostuu sen ehdoiksi, kuten Hannah Arendt (2002/1958) on väittänyt, ja mihin yhdyt, tämä suo, koko laaja julkinen ulkoilualue eläimine ja kasveineen, säineen, kalliolineen, metsineen, soineen, on paitsi *Ei-ihmisten esityksen* ehto, myös esityksen vierailijan, nyt sinun elämäsi ehto, kahtiajaot ohittava sekä-että-ehto. Haluat jäädä suolle. *Ei-ihmisten esitys* on sekin sekä-että-alue. Taiteellisena tutkimuksena sitä voi ajatella Henk Borgdorffin tapaan ”raja-työnä”, ”taidemaailman ja akateemisen maailman raja-alueella tapahtuvana toimintana” (Borgdorff 2009), koetun ja teorian sekä instituution ja metsäsuon rajaseutuna.

Hahmotat lajienvälisen esityksen raja-alueena myös suhteessa talouteen. Olet aiemmin esittänyt, että ”kanssaoleminen, ajan ja huomion – samalla myös aineettoman pääoman ja arvon – lahjoittaminen (siitä taistelevien ihmisten sijaan) ei-ihmisille, impotentiaalisuus, voiman ja vallan käyttämättä jättäminen, representaation ja resurssismin osittainen ohittaminen, vastaaaminen suorituksen performanssin vaatimukseen kohteliaasti ’mieluummin ei’ ovat hidasta kääntymistä postkapitalistiseen järjestykseen ja aikaan.” (Kokkonen 2017, 171). Mutta ulos, tässä kohtaa metsään ja suolle, asettuvan paikkasidonnaisen esitystapahtuman, jossa voi keräillä sekä sieniä ja marjoja että immateriaalista pääomaa (tai jättää ne maahan makaamaan), voi ajatella sijoittuvan myös kapitalismin sisä- ja ulkopuolelle, osana sekä kapitalistisia tuotantosuhteita että monia ei-kapitalistisia suhteita ja ei-ihmisten prosesseja (vrt. Tsing 2020, 85–87 Hyvärinen 2020, 38). Esityksen/taiteen immateriaalisen pääoman maahan jättäminen, (tuloksesta, osallistumisesta) tiedottamatta jättäminen, talteenoton ohittaminen, eläimelle ja kasville esittäminen ilman käännöstä kuitenkin lisää monimuotoisuutta rakentamalla yhden (jälkikapitalistisen) raja-alueen juonteeseen lisää. Sillä kuten Anna Tsing toteaa, ”vaurauden

kartuttaminen (...) edellyttää käännöstyötä, joka tapahtuu erilaisten yhteiskunnallisten ja poliittisten tilojen välillä (...) Käännökset eri tilojen välillä ovat kapitalismi: niiden ansiosta sijoittajat pystyvät kartuttamaan varallisuuttaan.” (Tsing 2020, 84.)

Mietit, mitä tässä sisä- ja ulkopuolen risteämissä tapahtuu ”loppumattomalle” esitykselle. Katsot vedellä täytyviä jalanjälkiä ja ajattele, että kyse on koko ajan esityksen rajasta, tai pikemminkin rajaseudusta, ei esityksen levittämisestä, kadottamisesta tai hävittämisestä. Rajaseutu on jotain muuta kuin marginaali tai periferia. Esityksen rajaseudulla sekoittuvat ja muuntuvat erot (esitys)ajattelun ja ajattelijan, ihmisten ja ei-ihmisten, yksilön ja instituution, esityksen ja paikan, tämän hetken ja tulevaisuuden välillä. Rajaseutu generoi uusia kysymyksiä, perspektiivejä, olioita, tapahtumia, ristiriitoja – kuten myös hiljaisuutta, salaisuuksia. Rajaseutu kysyy, hajottaa ja rakentaa liudentamalla ihmisen kategoriaa ja ”minän” funktioita eri tasoille ja uusiin liitoksiin. Mutta lajienvälisen esityksen rajaa, raja-alueen olemusta, ei voi lähestyä rajatonomasti. Osa *Ei-ihmisten esityksen* kanssa olemista on tunnustella, milloin, miten ja missä siitä voi kysyä, puhua/kirjoittaa, ilman että merkityksellinen rikkoutuu, immateriaalisen ”pääoman” talteenotto aktivoituu tai ihmisen kategoria kasvaa liikaa. Yhdistät tämänkin tunnustelemisen haavoittuvuuteen ja rajallisuuteen, jotka jaamme muiden eläinten kanssa, sillä ”[k]yky kärsiä ei enää ole kyky, se on mahdollisuus johon ei kuulu kykyä, mahdottoman mahdollisuus” (*[b]eing able to suffer is is no longer a power; it is a possibility without power, a possibility of the impossible*) (Derrida 2019, 48). Olet joskus ajatellut, että tämä kykenemättömyys, heikkous, ”kykenemättömyys voiman sydämessä” (mt.), on nykysubjektiviteetille vaikein ulkopuoli, johon liittyä; että esitysyhteiskunnissa, joissa vallitsee operationaalisen vaikuttavuuden normi (vrt. Lyotard 1985; McKenzie 2001), se on itse asiassa mahdotonta (Kokkonen 2011b, 273). Olet kuitenkin ajatellut lajienvälistä esitystä, jopa esitystaiteellista tutkimusta, ”eräänä mahdollisuutena muodostaa reflektiivinen suhde tähän ei-voimaan ja sen äärellä – järjen

eläinsydämessä – syntyvään lähes ei-tietoon” (Kokkonen 2011b, 274). Palaat kysymykseen epistemologisesta vääryydestä, ja siitä, onko mahdollista kirjoittaa tuosta tiedosta, sen arasta ja hienovaraisesta maastosta, monilajisesta (esityksen) kokoontumisesta ja sen liitoksista länsimaisen akateemisen ajattelun raameissa. Oletat nyt hetken, että akateemisessa kapitalismissa kerätään esityksestä / taiteellisesta tutkimuksesta pääomaa nimenomaan kirjoituksen muodossa – jota rahoitussyistä vaaditaan tuotettavan koko ajan yhä enemmän – ja siinä liki väistämättä kolonisoidaan taiteilija-tutkijan sielu (vrt. Berardi 2009). Samalla kasvatetaan uusliberalististen suorittamis- ja kilpailuarvojen kautta ”minän” kategoriaa ja heikennetään kiinnittymisiämme yhteisöihin (vrt. Verhaeghe 2011, Poutanen 2022b). Onko silloin nykytodellisuudessa ainoa tapa syventää suhdetta siihen, mitä kutsut ajattelun jaetussa eläin- ja kasvisydämessä syntyväksi ei-voimaksi ja melkein ei-tiedoksi, pitämällä nuo suhteet liki kokonaan salaisuutena? Pitäisikö syntyvää uutta tietoa ja uusien lajienvälisen elämän- ja taiteenmuotojen mahdollisuuksia varjella päätyvästä tuohon myllyyn ja levittää sitä akateemisen maailman raja-alueella pienissä, piilotetuissa tapauksissa ja kirjoittamalla vaikkapa kerran kymmenessä vuodessa, kirjoittamalla toisin?

Suolla, maan ja veden raja-alueella, kaikki on rauhatonta ja tasapainossa samaan aikaan. Toisenlaisella, raaemalla rajaseudulla Meksikon ja Yhdysvaltain välillä, lukuisten vastakkaisten elementtien ja ristiriitojen, kielen ja kirjoittamisen kanssa, kamppaili ja loi rajaseudun teoriaa chicana-kulttuuriteoreetikko, feministiaktivisti ja kirjailija Gloria Anzaldúa. Hänen mukaansa raja on jyrkkä jakolinja, mutta ”rajaseutu on epämääräinen, epäluonnollisen rajanvedon jättämistä tunnejäämistä syntynyt paikka. Se on jatkuvan muutoksen tilassa. (...) ’Laillisesti’ täällä asuvat vain ne, joilla on valta” (Anzaldúa 2021, 35). Mutta vaikka Anzaldúalle rajaseudun konflikti on niin syvällä, että kulttuurit tuntuvat välillä kumoavan toisensa ja tyhjentävän koko alueen, silti hänen mukaansa ”rajaseudulla, psyykkisen rauhottomuuden tilassa eläminen saa runoilijat kirjoittamaan ja taitelijat luomaan” (mt. 103,

114). Kirjassaan *Rajaseutu / La Frontera – uuden mestizan kutsu* (2021/1987) hän kirjoittaa ”toisesta tietoisuuden lajista”, jossa kuvat syntyvät unista ja mielikuvituksesta, ja jonka tuotteita kutsutaan fiktioksi. Anzaldúa kirjoittaa valkoisista antropologeista, joiden mukaan ”intiaaneilla on alkeellinen, puutteellinen mieli”, eivätkä he osaa ajatella rationaalisesti, vaan heillä on ”maaginen’ tai ’villi’ mieli, *participation mystique*, jossa mielikuvituksen maailma – sielun maailma – ja hengen maailma on aivan yhtä todellinen kuin fyysinen todellisuus” (mt. 73). Tällä tavoin ”sekä aivot että todellisuus jaettiin kahtia”, Anzaldúa sanoo, ja ”tämä dikotomia on kaiken väkivallan alku” (mt. 73). Mietit jälleen lapsuutta, jolloin kaikki oli elävää, puhuttelevaa ja vakavasti otettavaa, linnut kulkivat maailmojen välillä ja kaiken kanssa saattoi keskustella, ja mietit saamelaisia ja australialaista siivoajaa, joille ympäristö puhuu lajista ja tapahtumasta riippumatta, ja väkivaltaa eri rajoilla, naapurimaassa, eläinteollisuudessa, kouluissa, akatemioissa. Ajattelet, että kenties taiteen ja akateemisuuden, ihmisen ja muunlajisten eläinten yhtä aikaa aran ja konfliktisen raja-alueen sekoittuneisuus, heikko toiminta ja väkivalta, suru ja mielikuvitus synnyttävät seudulle myös jotain muuta, jotain joka on ohittanut refleksiivisyyden ja on mahdollisesti jotain kehittyvän uuden elimen, pienen linnun kaltaista. Jos joudumme odottamaan kehittyvää uutta elintä, tai jos sitä ei synnykään, ajattelet, että jäljelle jää kuitenkin tämä ohut ja katkeileva, mutta todellinen lajienvälisen esityksen ja kanssakäymisen epistemologinen mahdollisuus: sensitiivinen tieto pakolinjoista kontrollista rajaseudulle, salaisuuden tunnusteleminen, mielikuvituksen ja muutoksen suojeleminen. Tämä on mahdollista ihmisten ja ei-ihmisten hetkellisen kollektiivin (pääosin) käännöksettömissä, talteenoton väistävissä keskusteluissa, joissa ei-ihmiset vastaavat meille toisin. Silloin se paradigmaattinen muutos, jossa ensimmäinen vaihe on ymmärtää muunlajiset olennot tasa-arvoisina kanssaeläjinä, voisi todennäköisemmin siirtyä myös toiseen vaiheeseen, toimintaan tämän ymmärryksen mukaisesti.

Suokasvit tuoksuvat, vesilampareet heijastavat taivaan, valon, pilvet. Siirryt mättäälle

odottamaan lintua, tapahtumaa. Tuulenvire heiluttaa tupasvillojen vartta, hyttysset inisevät ja pistävät, pääskyt leijaavat taivaalla, lakat melkein kukkivat, muistat, miten etsitte kullankeltaisia marjoja tuntikausien marjaretkillä pohjoisen hillaasoilla. Odostat kurkea, kuten lapsuudessa. Isä, joka kulki yksin päiväkausia hillaasoilla, kertoi kurjen tanssista ja siitä, miten lähelle niitä pääsi katsomaan. Pyysit, että hän toisi yhden teille kotiin, ja odotit joka kerta, palaako hän tällä kertaa kurjen kanssa. Pilvet liikkuvat, aika kuluu. Ajattelet, että kurki on jo suolla. Alat hitaasti, hitaasti siirtyä lähemmäksi. Et etene juuri lainkaan. Muistat kurjen huodon, kurjen siivet lennossa, mustien puisten kurkipatsaiden sileyden lapsuudenkotona. Muistat Derridan ajatuksen, että ihmisen ja (muiden) eläinten raja ei ole kuilu, vaan moninkertaistunut, jakautunut ja liikkeessä oleva raja, jonka suhteen olemme historiallisessa vaiheessa, antroposentrisen subjektiviteetin reunalla (Derrida 2019, 52). Nyt olet katsoja *Ei-ihmisten esityksessä*, ajattelet kurkea joka katselee ympärilleen, päästää huodon joka kaikuu ilmassa, kenties se kutsuu jotakuta. Olet seurannut esityksessä lintuja ja päätynyt suolle, seuraat kurkea kirjoittamalla, mutta et ole se jota kurki kutsuu, olet se jota minä seuraan. Kurjen huodon haamu avaa sinussa tilan, johon taivas, suo, kurki ja tupasvillat liukuvat, seuraan perässä. Kurki viittaa nokallaan rintaansa.

”Kuka on eläin, joka siis olen, jonka jälkiä seuraan ja joka pääsee jäljille? Puhuuko se? Puhuuko se ranskaa,” kysyy Derrida (2019, 83). Vai puhuuko se suomea, jota juuri kukaan ei ymmärrä ilman hankalaa käännoä, viittaako se itseensä elävänä olentona, joka näyttäytyy suolla nyt – vai lukuisina olentoina, jotka ovat hajaantuneet veteen, maalle ja niiden välimaastoon, suon turpeeseen joka on kehittynyt niiden tuhansien vuosien aikana, kun allit ja haahkat ensimmäisinä saapuivat tänne mannerjään alettua vetäytyä, *Ei-ihmisten esitys*-paikan paljastuttua 11 000 vuotta sitten, ja suonsilmäkkeisiin, joihin on upotettu ruumiita, salaisuuksia, kysymyksiä, joita olennot koskettavat ohikulkiessaan, ennen kuin muuttuvat turpeeksi?

”Minän” funktio on hohtava rihmasto, noin vyötärön korkeudella, joka liittää kaiken elävän yhteen. Tämä oli se kuva, joka mieleesi tuli,

kun olit aloittamassa tutkimusprojektiasi ja sen ensimmäistä esitystä vajaa 20 vuotta sitten. Keskellä *Ei-ihmisten esitystä*, tuolla yhteismaalla, ei ole minää, sillä se liukenee rahkasammaleeseen ja peipon lauluun, mutta esityksen vierasta seuraa autodeiktinen minäeläin. Voiko sen muuttaa? Mihin silloin on viitattava? Ehkä chicana-tutkijaan: ”Joskus harvoin käytän mielikuvitustani toiseenkin tarkoitukseen. Valitsen sanoja, kuvia, ruumiillisia tunteuksia ja herätän ne henkiin painaakseni ne tietoisuuteeni, muuttaakseni uskomusjärjestelmäni, ohjelmoidakseni tietoisuuteni uudestaan.” (Anzaldúa 2021, 112). Ehkä, joskus.

Ei-ihmisten esityksessä tulee ilta. Ajattelette syksyä ja lintujen muuttoja, sinä ja tyttäresi. Nyt kun seuraatte lintuja, myös kiikareilla, odotatte kurki-, laulujoutsen- ja valkoposkihanhi-auroja, joita muinaisrannan kallioilta on hyvä seurata. Odotatte niiden ääniä, trumpettimaisia huutoja, jotka loittonevat kun joutsenet lentävät Pohjanmerelle, sinne minne harvinaiseksi käyneet allitkin, valkoposkihanhet Saksaan ja Alankomaihin, kurjet Etelä-Eurooppaan ja Marokkoon, Egyptiin, Sudaniin, Etiopiaan, Pakistaniin. Punarinta, jonka kanssa keskustelitte, lentää ehkä sekini Pohjois-Afrikkaan. Etsitte nämä maat kartalta, kuvittelette, keitä muita niillä seuduilla on. Kuvittelette lintujen tuhansien kilometrien mittaista matkantekoa ilmassa yli Euroopan maiden, suunnistamista magneettiaistin ja tähdistä värähtelevän valon avulla. Muistatte nuoren mustarastasäidin, jota aiemmin seuraisitte pihallanne, miten se menetti ensimmäisen poikueensa rankkasateessa rakennettuaan pesänsä paljaalle maalle, miten surut kerrostuivat, ja miten se opetti uuden poikueen poikasiaan yksi kerrallaan lentämään, miten se palkitsi poikasia laittamalla hyönteisen poikasen suuhun, kun poikanen onnistui, miten se lennähti välillä oksalle katsomaan ylempää, miten poikanen toimi, palasi vieheen opettamaan. Ette olleet koskaan nähneet sellaista, ennen kuin nyt kesällä 2022. Ajattelette liki kokonaan kadonneita keltavästäräkkiä, suokukkoa, niittysuohaukkaa, peltosirkkua, tunturipöllöä, mietitte pihojen ja metsien puuttuvia lauluja, Rachel Carsonin *Hiljaista kevättä*, sitä,

mikä on se lintu, joka 150 vuoden päästä lentää Helsingin pohjoisosassa olevalle muinaisrannalle tai silloiselle uudelle merenrannalle *Ei-ihmisten esitykseen*, onko se vesilintu, minkä yli se lentää, onko sillä poikue, kenellä on, entä esitys, entä sielu.

Jälkikirjoitus 2024

On aamu, katselen mustarastaiden lumeen jättämiä jälkiä. Ne ovat takatalven myrskyn tullen hakeutuneet yöllä taas talon suojaan, niihin kohtiin, mistä vanhassa talossa eniten vuotaa lämpöä ulos. Aamun lukuisten pahojen uutisisten seasta verkkokalvolla jälkinä raapivat nykyisen hallituksen käytännössä täysin puuttuvat ilmastotoimet (”saatte tulpan tehtaan piippuun, jos jaksatte odottaa pari vuosikymmentä”), mikä rikkoo ilmastolakia, EU:n ennallistamisasetuksen kaatamispyrkimys ja raju poliittinen ohjaus pyrkimysenä asettaa luonnonmetsien ja etenkin vanhojen metsien kriteerit sellaisiksi, ettei mitään suojeltavaa – edes suojelupäätöksiä odottavia metsiä, edes Saamenmaalle – jää jäljelle. Takatalven keskellä hallituksen jatkuva raaka, etenkin elämänsä alkupuolella olevilta ihmisiltä ja muunlajisilta tulevaisuuden edellytyksiä tuhoava toiminta mykistää ja alkaa viedä uskon, että mikään keskustelu todellisesti vaikuttaisi sen harjoittamaan politiikkaan. Elokapina on julistanut Myrskyvaroituksen, joista ensimmäinen annetaan hallitukselle kesäkuussa. ”Myrsky on nousemassa. Me tiedämme, että kansalaistottelemattomuus on tehokkain keino muuttaa sen suuntaa.”¹⁰ ■

VIITTEET

- 1 Teksti (ilman taustoitusta ja jälkikirjoitusta) on alun perin julkaistu englanniksi nimellä “*Non-human Performance. Following Birds Here at the Borderlands*” (2024) teoksessa *Interspecies Performance*, toim. Laura Cull ja Flo Fitzgerald-Allsop, Performance Research books. Kiitokset kirjan toimittajille ja kustantajalle julkaisuluvasta.
- 2 Mm. Essi Kausalainen, Milla Martikainen & Katri Puranen, Saara Hannula, Matilda Aaltonen, Fern Orchestra sekä useita yksittäisiä produktioita ja taiteellisen tutkimuksen esitysprojekteja.
- 3 Symposium on Interspecies Performance. “Renegotiating ‘Us’: In Performance with Other Species”, Taideyliopiston Teatterikorkeakoulussa v. 2013. https://www.tinfo.fi/documents/symposium_on_interspecies_performance_helsinki_1617092013_e+s_1508131353.pdf
- 4 Suhdetta ei-inhimillisiin toimijoihin tai toisiin eläimiin – ja myös kasveihin – on yhä enenevässä määrin alettu käsitellä myös muussa suomalaisessa humanistisessa tutkimuksessa, etenkin kirjallisuudentutkimuksessa (mm. Lea Rojola 2013; Karoliina Lummaa 2016; 2017; Lummaa ja Tanja Tiekso 2022), filosofiassa (mm. Sanna Karhu 2023; 2022; Erika Ruonakoski 2019; 2011) ja folkloristiikassa (mm. Liisa Kaski 2016; 2022) sekä yhteiskunta- ja kulttuuritieteellisessä ja kriittisessä eläintutkimuksessa (mm. Taija Kaaarlenkoski 2022; Kaarlenkoski ja Otto Latva 2022; Nora Schuurman 2020; 2021; Salla Tuomivaara 2018; 2022).
- 5 *Esitys merinäköalalla (koiran kanssa/koiralle) – II muistio ajasta* (2008), Kokkonen/ Maus&Orlovski esityskollektiivi, Kiasma-teatteri/ Nykytaiteenmuseum Kiasma.
- 6 *Kolmas haara* oli maaliskuussa 2010 tapahtunut live-esitys, jonka aikana katsojat vaelsivat Eläinmuseon yleisöltä suljetuissa maanalaisista kokoelmaluolista yli 10 miljoonan kuolleen eläimen keskeltä esityksen työhuoneelle, vuokrattuun pienteollisuustilaan kaupungin keskustassa ja lopuksi Tähtitorninmäelle observatorioon tähtiesittelyyn ja keskusteluun astronomin kanssa. Lisätietoa esityksestä: <http://chronopoliticsmemoperformance.fi> ja <https://tuijakokkonen.fi/fi/esitykset/kronopoliikkaa-iii-muistio-ajasta/>
- 7 Verrattuna esimerkiksi Rachel Rosenthalin esitykseen *The Others* (1984), jossa näyttämölle tuotiin 42 eläintä (Rosenthal 2000), tai yhteistoiminnallisempiin esityksiin hevosten kanssa (esim. Charlene Drey 2016) tai brittiläisen ryhmän Fevered Sleepin vuosina 2017–20 esittämään esitykseen *Sheep Pig Goat* (Cull 2021), jossa esitystilaan on tuotu mainitut eläimet ja ihmisesiintyjät ovat kanssakäymisessä heidän kanssaan katsojien havainnoissa tapahtumaa.
- 8 Koira on lajina sopeutunut elämään yhdessä ihmisen kanssa jopa n. 20–26 000 vuoden ajan. Siten koiran, kuten esimerkiksi Ekan, saattoi nähdä tulevan mielellään ihmiskumppaninsa, näyttelijä Robin Svartströmin kanssa 2007–08 muinaisrannalle *Esitys merinäköalalla (koiran kanssa) – II muistio ajasta* -harjoituksiin, missä häntä ei koulutettu mitenkään esityksen tarpeisiin, ja olevan mukana esityksissään. Toinen osa esitysparista, keskustan tavaratalon katolle tehty *Esitys merinäköalalla (koiralle) – II muistio ajasta*, suunniteltiin ja esitettiin Ekalle, tosin ihmiskatsojiakin oli osan aikaa mukana.
- 9 <http://chronopoliticsmemoperformance.fi>; <http://tuijakokkonen.fi/en/performances/chronopolitics-iii-memo-of-time/>
- 10 Elokapinan uutiskirje 4.4.2024; <https://elokapina.fi/myrskyvaroitus/>

KIRJALLISUUS

- Anzaldúa, Gloria (2021/1987) *Rajaseutu / La Frontera – uuden mestizan kutsu*. Suom. Heta Rundgren ja Oscar Ortiz-Nieminen. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Arendt, Hanna (1998/1958) *The Human Condition*. Chicago and London: The Chicago University Press.
- Arlander, Annette (2009) ”Performanssista ja esitystaiteesta”. Teoksessa Annette Arlander (toim.) *Esseitä performanssista ja esitystaiteesta*. Helsinki: Teatterikorkeakoulu, 7–17.
- Arlander, Annette (2018) “Breathing and Growth – performing with plants”. *Journal of Dance and Somatic Practices* 10:2, 175–187.
- Arlander, Annette (2020) “Diffraction, Mixture and Cut-Ups in Performing with Plants”. *Performance Research* 25:5, 31–38.
- Berardi, Franco (2009) *The Soul at Work: From Alienation to Autonomy*. Käännös Francesca Cadel ja Giuseppina Mecchia. Los Angeles: Semiotext(e).
- Berlant, Lauren (2011) *Cruel Optimism*. Durham and London: Duke University Press.

- Boë Louis-Jean; Berthommier, Frédéric; Legou Thierry; Captier Guillaume; Kemp Caralyn; Sawallis, Thomas R.; Becker, Yannick; Rey, Arnaud & Fagot, Joel (2017) "Evidence of a Vocalic Proto-System in the Baboon (*Papio papio*) Suggests Pre-Hominin Speech Precursors". *PLoS ONE* 12:1, e0169321. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0169321>. Vierailtu 10.6.2022.
- Brown, Wendy (2015) *Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution*. New York: Zone Books.
- Borgdorff, Henk (2009) "Artistic Research as Boundary Work". Teoksessa Corina Caduff, Fiona Siegenthaler ja Tan Wälchi (toim.) *Art and Artistic Research: Zürich Yearbook of the Arts 2009*. Zürich: Verlag Scheidegger & Spiess AG, 72–80.
- Borgdorff, Henk (2011) "The Production of Knowledge in Artistic Research". Teoksessa Michael Biggs ja Henrik Karlsson (toim.) *The Routledge Companion to Research in the Arts*. Abingdon, Oxon: Routledge, 44–64.
- Brunila, Kristiina; Onnismaa, Jussi & Pasanen, Heikki (2015) "Teoreettisia ja metodologisia avauksia tietokykykapitalismiin: Johdanto". Teoksessa Kristiina Brunila, Jussi Onnismaa ja Heikki Pasanen (toim.) *Koko elämä töihin: Koulutus tietokykykapitalismissa*. Tampere: Vastapaino, 9–24.
- Cotter, Lucy (toim.) (2019) *Reclaiming Artistic Research*. Berlin: Hatje Canz Verlag.
- Comtesse, Hannah; Ertl, Verena; Hengst, Sophie M.C.; Rosner, Rita & Smid, Geert E. (2021) "Ecological Grief as a Response to Environmental Change: A Mental Health Risk or Functional Response?" *International Journal for Environmental Research and Public Health* 18, 734. <https://doi.org/10.3390/ijerph18020734>
- Cull, Laura (2019/2018) "Kehään avaaminen: performanssifilosofia ja huomion radikaali yhdenvertaisuus". Suom. Tero Nauha. Teoksessa Tero Nauha, Annette Arlander, Hanna Järvinen ja Pilvi Porkola (toim.) *Performanssifilosofiaa. Nivel 12*. Helsinki: Uniarts Helsinki, 19–34.
- Cull, Laura (2019) "The Ethics of Interspecies Performance: Empathy beyond Analogy in Fevered Sleep's Sheep Pig". *Theatre Journal* 71:3, E-1-E-22.
- Cull, Laura (2021) "On Animals & the Ethics of Attention. Performing Knowledge as Encounter in Sheep Pig Goat". https://www.academia.edu/58856134/On_animals_and_the_ethics_of_attention_Performing_knowledge_as_encounter_in_Sheep_Pig_Goat. Vierailtu 15.4.2022.
- Daszak, P., Amuasi, J., das Neves, C. G., Hayman, D., Kuiken, T., Roche, B., Zambrana-Torrel, C., Buss, P., Dundarova, H., Feferholtz, Y., Földvári, G., Igbinoso, E., Junglen, S., Liu, Q., Suzan, G., Uhart, M., Wannous, C., Woolaston, K., Mosig Reidl, P., O'Brien, K., Pascual, U., Stoett, P., Li, H. & Ngo, H. T. (2020) "IPBES (2020) Workshop Report on Biodiversity and Pandemics of the Intergovernmental Platform on Biodiversity and Ecosystem Services". <https://ipbes.net/pandemics>, 19 October. DOI:10.5281/zenodo.4147317. Vierailtu 21.4.2022.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Felix (1994) *What is Philosophy?* London and New York: Verso.
- Derrida, Jacques (2019/2006) *Eläin joka siis olen*. Toim. Marie-Louise Mallet. Suom. Anna Tuomikoski. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Elo, Miika (2021). "Stengersin kosmopoliitikka ja taiteellisen tutkimuksen tiedolliset sitoumukset". *Tiede & edistys* 46:4, 266–284.
- Gill, Rosalind (2009) "Breaking the Silence: The Hidden Injuries of Neo-Liberal Academia". Teoksessa Róisín Ryan-Flood ja Rosalind Gill (toim.) *Secrecy and Silence in the Research Process: Feminist Reflections*. London: Routledge.
- Guattari, Félix (2000/1989) *Three Ecologies*. Käännös Ian Pindar ja Paul Sutton. London and New Brunswick: The Athlone Press.
- Hyvärinen, Pieta (2020) "Sienestystä pohjoisilla puupelloilla: metsien moninaiset taloudet ja plantaasiosentrismin ongelma". *Alue ja Ympäristö* 49:2, 22–43.
- Ingold, Tim (2011) *Being Alive: Essays on Movement, Knowledge and Description*. Abingdon: Routledge.
- IPCC / Climate Change 2022: "Impacts, Adaptation and Vulnerability. Working Group II Contribution to the IPCC Sixth Assessment Report". <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>. Vierailtu 21.4.2022.
- Isomäki, Risto (2018) *Viiden meren kansa*. Helsinki: Into Kustannus.
- Jääskeläinen, Anni; Herlin, Ilona & Harjunpää, Katariina (2021) "Vuorovaikutusta ja kielioppia monilajisissa yhteisöissä". Teoksessa Rea Peltola, Anni Jääskeläinen ja Katariina Harjunpää (toim.) *Kieli ja eläin. Vuorovaikutusta ja kielioppia monilajisissa yhteisöissä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 7–29.
- Kirkkopelto, Esa (2017) "Species-beings, Human Animals and New Neighbours: Non-human and inhuman in contemporary performance". *Performance Research* 22:2, 87–96.
- Kokkonen, Tuija (2011) "Non-Humans and Performance. A Performance with an Ocean View (and a Dog/for a Dog) – II Memo of Time". *Journal for Artistic Research* 2011:0. <https://www.jar-online.net/en/exposition/abstract/non-humans-and-performance-performance-ocean-view-and-dog-for-dog-ii-memo-time>
- Kokkonen, Tuija (2011b) "Esityksen mahdollinen luonto". Teoksessa Annuukka Ruuskanen (toim.) *Nykyteatterikirja – 2000-luvun alun uusi skene*. Like: Helsinki, 256–277.

- Kokkonen, Tuija (2014) "Kun emme tiedä. Keskustelemassa "meitä" uusiksi: lajienväliset esitykset ja esitystaiteen rooli ekokriisien aikakaudella". Teoksessa Karoliina Lummaa ja Lea Rojola (toim.) *Posthumanismi*. Eetos: Turku, 179–210.
- Kokkonen, Tuija (2017) *Esityksen mahdollinen luonto – suhde ei-inhimilliseen esitystapahtumassa keston ja potentiaalisuuden näkökulmasta*. Acta Scenica 48, Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.
- Kokkonen, Tuija (2024) "Non-Human Performance. Following Birds Here at the Borderlands". Teoksessa Laura Cull ja Flo Fitzgerald-Allsop (toim.) *Interspecies Performance*. Performance Research books, 327–344.
- Kokkonen, Tuija & Read, Alan (2014) "Chronopolitics with Dogs and Trees in Stanford". *Performance Research* 19:3, 56–57.
- Kuokkanen, Rauna (2008) "What is Hospitality in the Academy? Epistemic Ignorance and the (Im)Possible Gift". *Review of Education, Pedagogy and Cultural Studies* 30:1, 60–82.
- Kuokkanen, Rauna (2017) "Indigenous Epistemes". Teoksessa Imre Szeman, Sarah Blacker ja Justin Sully (toim.) *A Companion to Critical and Cultural Theory*. John Wiley & Sons Ltd, 313–326.
- Kuusela, Hanna, Kaleva, Veera. Tomperi, Tuukka, Poutanen Mikko & Tervasmäki, Tuomas (2021) "Korkeakoulupolitiikan muuttuvat valtasuhteet Suomessa. Säätiöyliopiston synty ja kamppailu yliopistodemokratiasta". *Politiikka* 63:2, 158–187.
- Latour, Bruno (2005) *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. New York: Oxford University Press.
- von Linne, Carl (1993/1732) *Lapinmatka 1732 (Iter Lapponicum)*. Suom. Tuomo Itkonen. Hämeenlinna: Karisto.
- Liotard, Jean-François (1985) *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa*. Suom. Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.
- Marder, Michael (2013) *Plant-Thinking. A Philosophy of Vegetal Life*. New York: Columbia University Press.
- Maoilearca, Ó John (2019/2015) "Kuinka tehdään epätavanomaisia ajatuksia: Francois Laruelen epäfilosofian esittely". Suom. Tero Nauha. Teoksessa Tero Nauha, Annette Arlander, Hanna Järvinen ja Pilvi Porkola (toim.) *Performanssifilosofiaa. Nivel 12*. Helsinki: Uniarts Helsinki, 133–139.
- McKenzie, Jon (2001) *Perform or Else: From Discipline to Performance*. London and New York: Routledge.
- Mersch, Dieter (2015) *Epistemologien des Ästhetischen*. Berliini ja Zürich: diaphanes.
- Miller, Mara (1999) "Soiden tie: myytit, symbolit ja tieto". Teoksessa Kirsi Hakala (toim.) *Suo on kaunis*. Helsinki: Maahenki, 132–143.
- Nauha, Tero (2019) "Performanssifilosofiaa: esitysten, esiintymisten ja performanssien filosofiaista performanssiajatteluun". Teoksessa Tero Nauha, Annette Arlander, Hanna Järvinen ja Pilvi Porkola (toim.) *Performanssifilosofiaa, Nivel 12*. Helsinki: Uniarts Helsinki, 9–18.
- Phelan, Peggy (1993) *Unmarked: The Politics of Performance*. London and New York: Routledge.
- Pihkala, Panu (2020) "Climate grief: How we mourn a changing planet." BBC. https://www.bbc.com/future/article/20200402-climate-grief-mourning-loss-due-to-climate-change?utm_campaign=Ho. Vierailtu 30.3.2023.
- Porkola, Pilvi. 2019. "Mistä puhumme kun puhumme esityksestä? 'Esitys'-sanan merkityksestä ja kääntämisestä". *niin&näin* 1/2019: 14–17.
- Poutanen, Mikko (2022) "I am Done with That Now! Sense of Alienations in Finnish Academia". *Journal of Education Policy*. DOI: 10.1080/02680939.2022.2067594
- Poutanen, Mikko (2022b) "Competitive Knowledge-Economies Driving New Logics in Higher Education – Reflections from a Finnish University Merger". *Critical Policy Studies*, DOI: 10.1080/19460171.2022.2124429
- Rosenthal, Rachel (2000) "The Others: Performance conceived, written and performed by". *Performance Research* 5:2, 92–107.
- Siikala, Anna-Leena (2019) *Itämerensuomalaisten mytologia*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Smith, Jason (2009) "Preface". Teoksessa Franco Berardi, *The Soul at Work: From Alienation to Autonomy*. Käännös Francesca Cadel ja Giuseppina Mecchia. Los Angeles: Semiotext(e).
- Spivak, Gayatri C. (1999) *A Critique of Postcolonial Reason. Toward a History of the Vanishing Present*. Boston: Harvard University Press.
- Tervo, Petri & Paavolainen, Teemu (2018) "Teorian "toiset" ja epäonnistunut esitys: sommitelmia monikollisesta kehkeytymisestä". Teoksessa Anna Thuring, Anu Koskinen ja Tuija Kokkonen (toim.) *Esitys ja toiseus*. Helsinki: Teats, 134–148.
- Tsing, Anna Lowenhaupt (2020) *Lopun aikojen sieni: Elämää kapitalismin raunioilla*. Suom. Anna Tuomikoski. Helsinki: Tutkijaliitto.
- von Uexküll, Jakob (1934/2010) *A Foray into the World of Animals and Humans*. Käännös Joseph D. O'Neill. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Valkeapää, Nils-Aslak (1971) *Terveisiä Lapista*. Helsinki: Otava.
- Valkeapää, Leena (2011) *Luonnossa. Vuoropuhelua Nils-Aslak Valkeapään tuotannon kanssa*. Helsinki: Maahenki.
- Varto, Juha (2017) *Taiteellinen tutkimus. Mitä se on? Kuka sitä tekee? Miksi?* Helsinki: Aalto ARTS Books.

Verhaeghe, Paul (2014) *What About Me? The Struggle for Identity in a Market-Based Society*. Melbourne and London: Scribe.

Vähämäki, Jussi (2009) *Itsen alistus: työ, tuotanto ja valta tietokyykapitalismissa*. Helsinki: Like.

Kapitalismin hiertymiä ja silityksiä iholla: terapeutinen kulttuuri vetäytyvässä hyvinvointivaltiossa

DOI: 10.51809/TE.145496

CC BY-NC-ND 4.0

Suvi Salmenniemi. *Affect, Alienation and Politics in Therapeutic Culture: Capitalism on the Skin*. Palgrave Macmillan, Cham 2022. 222 s.

Sosiologian professori Suvi Salmenniemen teos *Affect, Alienation and Politics in Therapeutic Culture: Capitalism on the Skin* käsittelee terapeutista kulttuuria. Terapeuttisella kulttuurilla tarkoitetaan alan tutkimuksissa yleisesti ottaen sitä, että erilaiset psykologiasta popularisoituneet ajattelu- ja puhutavat lävistävät yhteiskunnan laajasti. Myös monenlaiset itse-apu-tuotteet ja itsensä kehittäminen sekä uushenkisyys ja holistiseen ajatteluun perustuvat terapeuttiset hoidot ja käytännöt, kuten jooga, voidaan ymmärtää osana terapeutista kulttuuria. Aiemmat aihepiirin tutkimukset ovat nostaneet esiin, että terapeuttiset puhe- ja ajattelutavat suuntaavat huomion yksilöihin ja heidän sosioemotionaalisiin valmiuksiinsa yhteiskunnan rakenteiden muuttamisen sijaan (esim. Brunila ym. 2021).

Salmenniemi ei pyri kiistämään tätä taipumusta tai sitä korostavia tulkintoja, mutta esittää, että sen ulkopuolelle jää jotain, jonka tavoittaminen edellyttää toisenlaista lähestymistapaa. Hän asettaakin tavoitteekseen tuoda jo tiedetyn rinnalle sen, minkä voi tavoittaa etnografian keinoin terapeutista kenttää havainnoimalla sekä siellä toimivien ihmisten elettyjä kokemuksia kuuntelemalla, niihin perehtymällä ja niitä analysoimalla. Pyrkimyksenä on näin ymmärtää terapeutista kulttuuria ”sisältäpäin”,

terapeuttisen kentän harjoittajien kokemusten ja toiminnalleen antamien merkitysten näkökulmasta. Yksi teoksen läpäisevistä kysymyksistä on, mikä terapeuttisessa kulttuurissa vetoaa juuri tässä ajassa ja yhteiskunnallisessa tilanteessa.

Tutkimuksen etnografinen aineisto koostuu terapeuttisten käytäntöjen harjoittajien haastatteluista ja harjoittajien tuottamista materiaaleista (esim. verkkosivut), media-artikkeleista sekä osallistuvasta havainnoinnista. Salmenniemi kutsuu *harjoittajiksi* (*practitioners*) niin ammattimaisesti terapeuttisella kentällä toimivia henkilöitä kuin terapeuttisia harjoitteita omassa elämässään itsehoidollisesti käyttäviä henkilöitä. Salmenniemen tutkimuksessa terapeuttinen kenttä on laaja ja monimuotoinen: siihen kuuluvat muun muassa reiki- ja energiahoidot, enkeliterapia, taideterapia, kansanparannus, homeopatia, jooga sekä erilaiset elämäntaitovalmennukset ja itseapukirjallisuuden käyttäminen, sekä paljon muuta. Keskenään varsin erilaisia käytäntöjä ja lähestymistapoja yhdistää Salmenniemen mukaan muun muassa kehon, mielen ja sielun yhteyttä korostava holistinen ajattelu sekä itsensä kehittäminen ja tunteiden tärkeänä pitäminen niin omalle hyvinvoinnille kuin yhteiskunnassa laajemminkin (s.23). Kaikissa on myös kyse vaihtoehtoista hoidoista siinä merkityksessä, että ne eivät sisälly viralliseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon.

Terapeuttinen kenttä tarjoaa Salmenniemelle näköalapaikan kapitalistisen yhteiskunnan

jännitteisiin, joita teos lähestyy ruumiillisena, psyykkisenä ja affektiivisena elämänä iholla. Salmenniemi tuo esiin, ettei terapeutin kulttuuri ole monoliitti, kaikkialla yksi ja sama. Se ei esimerkiksi ole vain keskiluokkaista korkeakoulutettujen ”itsen optimointia” onnellisuusteollisuuden pyörteissä, vaan terapeutilla kentällä toimii myös ammatillisen koulutuksen saaneita ja työväenluokkaisesta taustasta tulevia ihmisiä. Salmenniemen haastateltavat ovatkin moninainen joukko ihmisiä, joista monia kuitenkin yhdistää taloudellisesti prekaari elämäntilanne.

Teos jäsenyyden viiden käsitteen ympärille: *politiikka (politics)*, *vieraantumisen (alienation)*, *tunnistus/tunnustus (recognition)*, *affekti (affect)* ja *sukupuoli (gender)*. Käsitteillä pyritään tavoittamaan terapeutin kulttuurin keskeiset logiikat ja jännitteet. Kussakin luvussa teoreettisia lähtökohtia syvennetään ensin käsitettä koskevien keskustelujen kautta, minkä jälkeen siirrytään empiriaan. Näin jokaista lukua pystyy periaatteessa lukemaan myös itsenäisenä tekstinään – vaikkakin esitetyn argumentin moniulotteisuus tulee parhaiten esiin juuri teoksen kokonaisuudessa. Tiheän yhteiskunnallisen kontekstoinnin, artikulaatioteorian ja etnografisen tutkimusotteensa kautta Salmenniemen teos esittää moniulotteisen ja perehtyneen tulkinnan terapeutista kulttuurista ajassamme.

Seuraavassa lyhyessä esittelyssä seuraan kahta teoksen läpi kulkevaa juonetta. Näistä ensimmäinen, sisällöllisempi, liittyy terapeutin kentän ja vetäytyvän hyvinvointivaltion rajapinnalla käytävään neuvotteluun hoivan ja hoidon yhteiskunnallisesta asemasta. Toinen on puolestaan metodologinen ja liittyy Salmenniemen etnografiseen tutkimusotteeseen, joka on avoin terapeutin kulttuurin jännitteisyydelle ja ambivalenssille. Juonteita seurailemalla konkretisoituu se, miksi ja miten juuri valittu tutkimusote onnistuu tavoitteessaan valottaa kapitalismin ristiriitoja elettyinä ja koettuina. Käsitteilyni ulkopuolelle jää yksi kirjan keskeisimmistä argumenteista, eli se, että terapeutin kulttuuri ei sisällä ainoastaan yksilöllistämäänsä pyrkiviä tendenssejä vaan sen kautta avautuu myös kollektiivisen ja poliittisen

toiminnan muotoja. Myös affekteja käsittelevä luku rajautuu tämän erittelyni ulkopuolelle. Nämä luvut saavat varmasti ansaitsemansa huomion toisaalla, niin kiinnostavia käsitteellisiä lähtökohtia ne avaavat tuleville tutkimuksille.

Terapeutin kulttuuri vetäytyvässä hyvinvointivaltiossa

Salmenniemen teos avaa ajankohtaisen näkymän julkista sektoria ja sosiaali- ja terveydenhuoltoa jo pidempään näivettäneen talouskuripolitiikan sukupuolittuneisiin seurauksiin. Kuten kirjoittaja tuo ilmi, on suomalaisille työmarkkinoille pohjoismaisena hyvinvointivaltiona ominaista eriytyminen naisvaltaisiin hoiva-, hoito- ja kasvatusaloihin sekä miesvaltaisiin teknisiin ja teollisiin aloihin. Naisvaltainen julkinen sektori ja sosiaali- ja terveydenhuolto ovat jo pidempään olleet talouskuripolitiikan ja tehostamisen kohteina (Eskelinen ym. 2017). Talouskurin näivettämä sosiaali- ja terveydenhuolto näkyy Salmenniemen haastateltavien kuvauksissa hoivan ja hoidon köyhtymisenä, jolla on perustavia seurauksia etenkin naisten elämään niin hyvinvointivaltion ammattilaisina kuin kansalaisina ja perheenjäseninä.

Sairastamista ja hoivaa tutkineen Marja-Liisa Honkasalon (2022, 288) mukaan hyvinvointivaltion vetäytyminen merkitsee, että sen ”laitamalla hoiva ja vastuu tihenevät ja muuttuvat painavammiksi.” Salmenniemen tutkimus piirtääkin kuvaa siitä, miten hyvinvointivaltion hylkäämät hoitajat ja hoidettavat kantavat tätä painoa ihollaan. *Vieraantumisen (alienation)* kokemusten tarkastelu paljastaa, että terapeutin kenttä tarjoaa suhteita, joihin kiinnittymällä on mahdollista irtautua työelämän satuttavista rattaista – ainakin tiettyyn rajaan saakka. *Vieraantumisen* kokemuksia lähestytään teoksessa siitä näkökulmasta, millaiset suhteet alentavat, köyhdyttävät ja välineellistävät, ja millaiset puolestaan mahdollistavat samastumisen ja kodin tunnun. Analyysi osoittaa, että vieraantuneisuuden kokemusten taustalla on ristiriita jälkifordististen työetiikan arvojen (mm. itsensä toteuttaminen, autonomia)

ja työelämän elettyjen realiteettien välillä, kun samat arvot kääntyvät tuottavuuden kasvattamisen välineiksi.

Salmenniemen haastateltavat kuvaavat vääntymistään ”suoritusyhteiskunnan” rattaissa, jonka koneisto pakottaa heidät liikkumaan koneen määrittämässä tahdissa samalla lävistäen heidän minuutensa intiimeimmätkin kerrokset (s. 92–93). Kaikkien haastateltavien taustat eivät toki ole hoito- ja hoiva-alalla, mutta Salmenniemen mukaan kokemukset kyvyttömyydestä vaikuttaa omaan työhönsä, sen tahtiin ja sisältöön tulevat selvästi esiin juuri hoitotyössä (s.99). Tämä ei olekaan ihme, sillä hoiva- ja hoitotyössä erityisen keskeistä on henkilökohtainen kohtaaminen ja läsnäolo – kun työ puristetaan äärimmilleen, puristuu hoiva ulos kohtaamisista.

Kun terveydenhuollosta ei saa, mitä tarvitsee eikä siellä voi tehdä työtään eettisesti kestäväällä tavalla, tarjoavat terapeutit käytännöt, kohtaamiset ja yhteisöt mahdollisuuden irrottautua satuttavista suhteista ja asettua osaksi sellaisia suhteita, joissa huolenpito ja hoiva voivat toteutua. Esimerkiksi voimaantumisyhteydessä tai energiahoidon yhteydessä voi syntyä kokonaisvaltainen kokemus nähdä ja kuulla tulemisesta. Hoitaja taas voi kokea, että hoidon vaatimalle läsnäololle ja kohtaamiselle on riittävästi aikaa toisin kuin virallisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Siirtyminen ammatinharjoittajaksi esimerkiksi vaihtoehtoisiin tai ylipäättään terapeutille kentälle voi kuitenkin johtaa samankaltaisiin vieraannuttaviin suhteisiin kuin ne, joita työelämästä paettiin. Työskentelyä määrittävät täälläkin samat suorittamisen ja taloudellisen toimeentulon pakot.

Vetäytyvä hyvinvointivaltio on keskeinen konteksti myös terapeutin kentän toimijoiden pyrkimyksille saavuttaa yhteiskunnallista tunnustusta (*recognition*). Salmenniemi analysoi näitä pyrkimyksiä Bourdieun symbolisen pääoman ja vallan kautta. Vaihtoehtoisia ja terapeutisia hoitoja antavat toimijat haastavat tunnustuspyrkimyksillään vallitsevaa symbolista järjestystä, jossa virallisella lääketieteellä on valta määrittää hoitoa ja parantumista koskevaa

tietoa ja käytäntöjä. Salmenniemi sijoittaa tunnustuspyrkimykset myös osaksi edellä kuvattua sosiaali- ja terveydenhuoltoa, jossa – kuten terapeutin toiminnan harjoittavat tuovat esiin – hoito on sekä aliresursoitua että aliarvostettua ja alisteista lääketieteen vallalle määrittää sairautta, parantumista ja hoivaa.

Tätä taustaa vasten terapeutit hoidot ovat ainutlaatuinen hoivan ja hoidon muoto sekä toisaalta myös ammattimaista työtä, joka edellyttää harjoittajaltaan erityisiä tietoja ja taitoja. Terapeutilla kentällä annettavat hoidot painottavat kokonaisvaltaisuutta, ja näin niissä ruumiillistuu hoivan etiikka, kuten läsnäolo, kohtaaminen ja kokonaisvaltaisuus. Toisaalta toiminnan harjoittaminen asettuu hoivan, talouden ja yrittäjyyden välimaastoon: tunnustusta saatetaan hakea myös korostamalla niitä taloudellisia säästöjä, joita terapeutit hoidot tuovat yhteiskunnalle. Tunnustuspyrkimykseen liittykin yhtäältä eron tekemistä viralliseen sosiaali- ja terveydenhuoltoon, toisaalta pyrkimystä saada tunnustettu asema sen osana ja päästä osaksi sen symbolisia ja materiaalisia resursseja.

Sukupuoli liittyy edellä kuvattuihin kamppailuihin sikäli, että hoivan ja hoidon aliarvostus sekä aliresursointi koskevat nimenomaan naisia. Toisaalta myös hoivaan kokonaisvaltaisena kohtaamisena liitetään nimenomaan feminiinisiä merkityksiä. Teoksen viimeisessä empirisessä luvussa Salmenniemi ottaakin tarkastelunsa kohteeksi juuri sukupuoleen (*gender*) liittyvät kapitalismin ja terapeutin kulttuurin jännitteet. Naisten elettyjä kokemuksia tarkastelemalla hän kysyy, mikä terapeutissa kulttuurissa vetoaa erityisesti naiseen. Analyysi näyttää, että terapeutit lähestymistavat voivat asettaa kulttuuriset syvätarinat ”vahvoista naisista” ja ”kilteistä tytöistä” uudenlaiseen valoon. Terapeutin diskurssin, käytäntöjen ja yhteisöjen kautta avautuu lupa olla haavoittuvainen ja heikko sekä saada osakseen huolenpitoa ja hoivaa sen sijaan, että vain pärjäisi omillaan ja huolehtisi toisista. Tällä on suuri merkitys ajatellen niitä omillaan pärjäämisen, riittämättömyyden ja toisista huolehtimisen taakkoja, joita vetäytyvä hyvinvointivaltio naisten hartioille kasaa.

Tulkintoihin empirian halki raahautuen

Salmenniemen teosta voi lukea osana jatkumoa, jossa etnografisen perehtymisen kautta syntyy empiirisesti painavaa ja teoreettisesti kytkeytyntä ymmärrystä muutoin piiloon jäävistä, yhtä aikaa ruumiillisista ja yhteiskunnallisista kivuisista ja särjistä – erityisesti mieleen tulee Marja-Liisa Honkasalon tutkimustyö sairastamisesta, kärsimyksestä ja toimijuudesta. *Reikä sydämessä* -teoksessaan Honkasalo (2009, 221) on eräästä tulkinnastaan kiteyttänyt, että ”[t]ämän asiayhteyden ymmärtäminen vaati minulta vuosien työn.” Myös Salmenniemen tutkimuksessa näkyy tällainen pitkälinen ymmärtämisen työ, jota voisi luonnehtia yliopistotutkija Sanna Rikalan sanoin ”empirian halki raahautumiseksi”. Aineisto ei tällöin toimi teorian kuvittajana, vaan huolellinen empiirinen työ vaikuttaa vahvasti tutkijaan ja hänen tulkintoihinsa. Salmenniemen teoksesta näkyy, että se on syntynyt tällaisen raahautumisen kautta. Vaikka argumentaatiota on helppo seurata ja lukemisen matka taittuu kepeästi, välittyy tulkinnoista niiden empiirinen painavuus ja teoreettinen juurtuneisuus.

Tutkijan sitoutuneisuudella on myös tutkimuseettinen ulottuvuus, joka heijastuu niin teoreettisessa ja metodologisessa lähestymistavassa kuin kirjoittamisessa. Teoksesta välittyy arvostava suhtautuminen terapeutin kenttään, haastateltaviin ja kentän toimijoihin laajemminkin. Salmenniemi kirjoittaa teoksessa representaation politiikasta, ja asian vakavuus näkyy paitsi tutkimuksellisissa valinnoissa myös niistä kirjoittamisessa. Kirjaan sisällytetyissä muistiinpanoissa tulee esimerkiksi esiin, että tutkija ei keino-koisesti heittäydy omaksumaan terapeutin kohtaamisten hänelle tarjotun positioita, vaan lähestyy tilanteita yhtäältä avoimesti ja analyttisesti, ja toisaalta rehellisesti omana itsenään. Kun työpajassa vaikkapa kehoitetaan pohtimaan jotakin itselle ahdistusta aiheuttavaa asiaa, tutkijan mieleen tulevat huolet liittyvät oman tunne-elämän tai ihmissuhteiden sijaan globaaliin epäoikeudenmukaisuuteen ja yhteiskunnalliseen epätasa-arvoon. Kun hän omalla vuorollaan kertoo

huolensa ääneen, seuraa hiljaisuutta, epämu- kavuutta ja toisinaan myös pyrkimyksiä saattaa huolia työpajan lähestymistavan kannalta sopivampiin raameihin. Näitä tilanteita kuvatessaan Salmenniemi ei kuitenkaan edes vahingossa tule rakentaneeksi hierarkiaa omien yhteiskunnallisten huoliensa ja muiden osallistujien tunne- ja ihmissuhde-elämän huolien välille – vaan käyttää havaintojaan analyysin ja tulkinnan välineinä.

Arvostava suhtautuminen on erityisen tärkeää silloin, kun aiheeseen liittyy yhteiskunnallista epäluuloa. Kuten Salmenniemi toteaa, vaihtoehdotuihin liitetään alentavia merkityksiä ”humpuukista” ja foliohatuista – nämä leimat kiertävät tutkimuksen mittaan ajoittain myös tutkijan iholle hänen integriteettiinsä tiedeyhteisössä kohdistuvina epäilyinä. Salmenniemi kertoo, kuinka hän on kohdannut tiedeyhteisössä huolta siitä, ettei tutkija vain tule eksyneeksi liian syvälle kristalliterapioiden ja enkelihoidon pariin! Salmenniemi ei kuitenkaan pelkää asemoida itseään samalle viivalle terapeutin kentän toimijoiden kanssa. Esimerkiksi vieraantuneisuuden kokemuksia käsittelevän luvun hän aloittaa kertomalla omasta kokemuksestaan tiedemaailman vieraannuttavista logiikoista. Sama pakottava koneisto, jota haastateltavat kuvaavat muualla työelämässä, löytyy myös yliopistosta. Terapeutin kentän harjoittajien kokemukset eivät siis ole jossain kaukana toisaalla, vaan tutkija ja tutkittavat jakavat saman yhteiskunnallisen todellisuuden, vaikkakin sitä jäsentävät esimerkiksi yhteiskuntaluokkaan kytkeytyvät erot. Näin asemoitumalla Salmenniemi irtautuu paitsi eksplisiittisesti (s.29) myös implisiittisesti terapeutin kulttuurin tutkimusta ohjanneesta *epäilyksen epistemologian* (Illouz 2008, 4) taustajatkuksesta, jonka mukaan terapeutin kulttuurin harjoittajat ovat jonkinlaisen väärän tietoisuuden vallassa.

Kirjan yhteenvetoluvussa vastataan vielä tiiviisti kysymykseen siitä, mikä terapeutin kulttuurissa, sen diskursseissa, käytännöissä, kohtaamisissa ja yhteisöissä vetoaa aikamme ihmisiin. Salmenniemen tutkimuksen perusteella yksi tällainen syy löytyy nykypäivän yhteiskunnallisista ja affektiivisista rakenteista, jotka

tekevät vaikeaksi tukeutua, sitoutua tai luottaa yhtään mihinkään. Siitäkin huolimatta, että terapeutiksiin kohtaamisiin liittyy myös pimeitä puolia ja jännitteitä (joita teoksessa myös käsitellään), tarjoavat terapeutit lähestymistavat ja yhteisöt kuitenkin kokonaisvaltaista huolenpitoa, vähemmän satuttavia olemisen tapoja, sekä hallinnan ja toimijuuden tuntua epävarmassa maailmassa.

Jaettu kosketuspinta tutkijan ja terapeutin kentän toimijoiden välillä kiteytyy vielä teoksen lopussa, kun Salmenniemi tuo aivan viimeiselle sivulle haastateltavansa huomion siitä, että ”terapeutit käytännöt eivät ole enää mahdollisuus, vaan välttämättömyys” (s.215, käant. LS). Tämän jälkeen Salmenniemi ryhtyy kirjoittamaan muodossa päättäen teoksensa näin:

Me kaikki tartumme mihin kykenemme, tartumme oljenkorsiin ympärillämme (...) pystyäksemme jatkamaan, olipa kyse sitten itseapukirjoista, henkisesti parantumisesta, taideterapiasta, runoudesta tai kriittisestä teoriasta [critical theory]. Me kaikki tartumme, puristamme ja vedämme. Sellaista on työ, jolla kannamme ja vastustamme maailman painoa ihollamme. (s.215, käant. LS)

Tällä näennäisen pienellä eleellä tutkija vielä kerran asemoi itsensä terapeutisella kentällä toimivien ihmisten kanssa samaan todellisuuteen, jossa itseapukirjallisuuden ja kriittisen teorian lukemisen voi – tästä kulmasta katsottuna – nähdä palvelevan samaa tarkoitusta. Lempeässä melankoliassaan tämä asemoituminen on vahva argumentti sen puolesta, että arkoja tai tavalla tai toisella epäilyksenalaisia ilmiöitä voi tutkia analyttisesti, kriittisesti ja arvostavasti – empirian halki raahautuen. ■

KIRJALLISUUS

- Brunila, Kristiina; Harni, Esko; Saari, Antti & Ylöstalo, Hanna (2021) ”Terapeutin vallan käsitteellisiä näkökulmia ja historiallisia kehityskulkuja.” Teoksessa Kristiina Brunila, Esko Harni, Antti Saari & Hanna Ylöstalo (toim.) *Terapeutin valta. Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa*. Vastapaino, Tampere, 13–30.
- Eskelinen, Teppo; Harjunen, Hannele; Hirvonen, Helena & Jokinen, Eeva (2017) *Tehostamistalous*. SoPhi, Jyväskylä.
- Honkasalo, Marja-Liisa (2009) *Reikä sydämessä: sairaus pohjoiskarjalaisessa maisemassa*. Vastapaino, Tampere.
- Honkasalo, Marja-Liisa (2022) ”Toimijuuden muunnelmia”. Teoksessa Marja-Liisa Honkasalo, Leila Jylhäkangas & Anna Leppo (toim.) *Haavoittuva toimijuus. Sairastaminen ja hoiva hyvinvointivaltion laitamilta*. Vastapaino, Tampere, 287–307.
- Illouz, Eva (2008) *Saving the Modern Soul: Therapy, Emotions, and the Culture of Self-Help*. University of California Press, Berkeley.
- Salmenniemi, Suvu (2021) ”Terapeutista politiikkaa”. Teoksessa Kristiina Brunila, Esko Haarni, Antti Saari & Hanna Ylöstalo (toim.) *Terapeutin valta. Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa*. Vastapaino, Tampere, 33–54.

CFP:

TUTKIJALIITON KESÄKOULU 2024

”Liitto”

**KILJAVAN OPISTO
24.-25. ELOKUUTA**

ABSTRAKTIEN DEADLINE 20.6.2024

Tutkijaliiton kesäkoulun 2024 teema on LIITTO. Mikä liitto on, mitä liittoutuminen merkitsee? Mihin liittoutumisella pyritään? Voiko liittoutumisen tai yhteisen asian taakse asettautumisen ja sitoutumisen tutkiminen tuottaa jotakin uutta politisoituneelle teorialle, taiteelle, tai toiminnalle? Miten liitot toimivat ja organisoituvat? Miten kollektiivisuus ja liittoutuminen eroavat toisistaan? Mitä liitto merkitsee siihen kuuluvien näkökulmasta – ja onko liittoutumisessa jotakin samaa, kun on kyse ammatti- tai avioliitosta, tai jostain epäformaalista liittoutuneisuudesta, kuten salallitosta? Onko liittoutuminen pysyvyyteen pyrkivää, vai väliaikainen strategia?

Abstraktien pituus on 300-500 sanaa. Aiheen luonteen vuoksi kannustamme erityisesti erilaisia työryhmiä ja kollektiiveja tarjoamaan esittelemiä. Abstraktit lähetetään osoitteeseen kesakoulu@tutkijaliitto.fi. Kesäkoulu on kaksikielinen.

Koko esitelmäkutsu ja lisätietoa löytyy Tutkijaliiton verkkosivuilta www.tutkijaliitto.fi.

Tieteellinen elämä

Opiskelijaprotestit niin Suomessa kuin maailmalla muistuttavat siitä, että tieteellinen elämä ei ole erillistä Israelin sota- toimista Gazassa. Opiskelijat ilmaisevat solidaarisuutta palestiinalaisille mielenosoitusleireissä ainakin Helsingin ja Tampereen yliopistoilla (ja ympäri maailmaa). Opiskelijoiden esittämiin vaatimuksiin kuuluu israelilaisten yliopistojen akateeminen boikotti. Suomessa nämä vaatimukset ovat saaneet tukea yksittäisiltä yksiköiltä ja henkilökunnan jäseniltä. Osa Helsingin yliopiston sosiologian ja sosiaalityön opetus- henkilökunnasta on allekirjoittanut yliopistolle kohdistetun vetoomuksen, jossa ”Helsingin yliopiston on omien eettisten periaatteidensa nimissä liityttävä akateemiseen boikottiin koskien Israelin yliopistoja”.

Israelin akateeminen ja kulttuurinen boikotti on osa *Boycott, Divestment, Sanctions* eli BDS-kampanjaa. *Palestinian Campaign for the Academic and Cultural Boycott of Israel* (PACBI) on aloitettu jo vuonna 2004, ja se kehottaa kieltäytymään yhteistyöstä Israelin akateemisten instituutioiden kanssa. Tutkijat Gazan puolesta -vetoomuksessa allekirjoittaneet yhteiskuntatieteellisten ja humanististen alojen tutkijat vaativat Suomen hallitusta tuomitsemaan siviileihin kohdistuvat sotatoimet Gazassa ja sitoutumaan poliittiseen prosessiin palestiinalaisten itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi.

Palestiina-politiikka vaikuttaa akateemisiin ja kulttuurisiin instituutioihin laajemminkin. Ranskalaisen Nobel-palkitun kirjailijan Annie

Ernaux’n liittyminen *Strike Germany* -boikottiin tammikuussa 2024 toi näkyvyyttä vaatimuksille boikotoida saksalaisia kulttuuri-instituutioita niiden repressiivisen politiikan vuoksi. Tätä politiikkaa havainnollisti antropologian professori Ghassan Hagen irtisanominen Max Planck -instituutista. Rasismia ja nationalismia tutkineen Hagen kannanotot Palestiinan tilanteeseen johtivat antisemitismi-syytöksiin ja työsuhteen päättämiseen. Irtisanomista kritisoivat useat akateemiset tahot.

Suomessa toukokuun lopulla Helsingin yliopisto ilmoitti jäädyttävänsä vaihtosopimukset israelilaisyliopistoihin, mutta tutkijoiden akateemiseen yhteistyöhön yliopisto ei tutkimuksen vapautteen ja tutkimusetiikkaan vedoten aio puuttua. Myös muut suomalaiset yliopistot vaikeenevat. Esimerkiksi Suomen Kuvalehden kolumnissa Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan varadekaani Hanna Wass esittää, että ”yliopisto ei voi asettua poliittisen konfliktin osapuoleksi”. Wassin mukaan yliopistolaisten poliittiset oikeudet ja akateeminen vapaus ovat koskemattomia. Samaan aikaan YK:n ihmisoikeusvaltuutettu näkee Israelin syyllistyvän sotarikoksiin. Samoin YK:n palestiinalaisalueiden erityisraportoin mukaan on selviä viitteitä siitä, että Israel on rikkonut jo kolmea viidestä YK:n kansanmurhia koskevassa yleissopimuksessa listatusta rikoksesta.

Tämä hiljaisuus ei johdu siitä, että suomalainen yliopistoinstituutio olisi sinänsä kyvytön kannanottoihin ja rajanvetoihin. Esimerkiksi

Venäjän hyökättyä Ukrainaan yliopistoinstituutiot ottivat nopeasti ja jäämäkästi kantaa, ja vaikkapa Helsingin yliopiston päärakennus valaistiin Ukrainan lipun väreihin. Samoin nyt toukuu-kuussa Itä-Suomen yliopisto peruutti jo julkistetun tiedon aikeistaan nimittää kunnia-tohtoriksi henkilö (Tarja Cronberg), joka oli osallistunut Kremlin propagandaan liitettuihin seminaareihin Venäjällä. Onkin kiinnostavaa, millä tavoin yliopisto instituutiona määrittelee akateemisen vapauden rajoja tilanteen mukaan, ja Gazan tapauksessa kieltäytyy ymmärtämästä omaa asemaansa poliittisena toimijana – onhan myös vaikeutunut toimintaa.

***

Tieteen ja tutkimuksen instituutiot ovat vakaa osa nykyistä tieteellistä elämää. Niiden asemasta ja vallasta huolimatta voi kuitenkin aina uudelleen kysyä, miten nämä instituutiot lopulta onnistuvatkin olemaan niin näkymättömiä. Mikä puoli niistä oikeastaan näkyy? Miten niiden julkisivu onnistuu olemaan niin vakaa ja vakuuttamaan niin tehokkaasti, että harvoin tulee edes mieleen kysyä, mitä vaikkapa Suomen Akatemia, Tieteellisten seurain valtuuskunta tai tiedettä rahoittavat säätiöt ovat. Sama kysymys pätee myös yliopistojen laitoksiin ja tieteenaloihin. Miten ne ovat syntyneet, millaisten voimien törmäyksessä niistä tuli mitä tuli, ja millaisen konfliktin ratkaisuna ne ilmaantuivat ja vakiinnuttivat itsensä?

Osa tätä vankkumatonta julkisivua on sen rakennuksen kivi, joka muodostuu tieteen instituutioiden juhlan tai surutyön päivinä. Kun vaikkapa tieteellinen seura tai yksittäinen tutkimuksen tekijä täyttää vuosia, pidetään juhlaseminaareja ja julkaistaan juhlakirjoja, joissa näitä instituutioita muistellaan ja usein myös ylistetään: on ihmeellistä että se ja se henkilö tupsahti tähän maailmaan, ja miten hienoa se olikaan, kun yhdessä keksittiin, että perustetaanpa tieteellinen seura! Sama rakenne toistuu toki silloinkin, kun tieteessä vaikuttanut ihminen kuolee: inhimillinen surutyö ottaa usein muodon, joka vahvistaa tieteen instituution julkisivua. Tutkimukselle työ-elämänsä omistaneen ihmisen elämä kuvataan

sankarillisena, joskus jopa traagisena tarinana siitä, miten tiukasti hän sitoutui yhteiseen hyvään, totuuteen, järkeen ja mitä vielä.

On kokonaan toinen asia kunnioittaa sitoutumista ja muistuttaa siitä, miten ihminen voi osallistua johonkin kamppailuun, ottaa riskejä ja panna koko elämänsä peliin. Tällaista kyllä tapahtuu, tietenkin. Ei kuitenkaan ole ollenkaan selvää, että mitään tällaista tapahtuisi tieteen piirissä – voi toki tapahtua, mutta yleensä kai on niin että ihmiset ja toimijat yleisemmin toimivat nimenomaan jonkin konfliktin keskellä, ja usein toiminta seuraa jonkinlaisena konsensushakuisena ratkaisuna tähän konfliktiin. Tämä puoli instituutioista, olipa sitten kyse yksittäisistä ihmisistä tai vaikkapa tieteellisistä seuroista, jää harmittavan usein pimentoon.

Kun tätä julkisivua saisi raotettua, voisi hyvin tulla esiin jotakin todella muisteltavaa ja sitä kautta jäljiteltävääkin. Mitä jos jokin juhlistettu tieteen tekijä lopulta tuli asemassaan pönkittäneeksi yksilöllistä etua ja vallitsevaa järjestystä? Mitä jos julkisivun takaa voisikin paljastua jokin pieni, vaikka mikroskooppinenkin toimintamuoto, jonka esiin saaminen olisi aivan toisella tavalla arvokasta? Jospa hän vaikka oli aivan uskomattoman taitava ystävä – eikä tällä toiminnalla ollut mitään tekemistä sen kivimuurin kannalta, josta tieteellisen instituution julkisivu rakentuu.

Paradoksaalista on, että julkisivujen ylläpityö on erityisen kiivasta silloin, kun tieteellisen instituution lähtökohdat ovat yhteiskunnallisissa kamppailuissa ja marginaalissa. Jos institutionaalisoituminen on kovan työn tulos, on vaikea katsoa taaksepäin niin, että voittokulun tai tragedian sijaan näkisi kompromisseja, horjuntaa, haparoitintia ja kehnosti ratkaistuja ristiriitoja. Sitäkin arvokkaampaa on, jos vaikkapa satunnaisestikin löytyy tapoja puhua siitä, miten yksittäisten toimijoiden tekemisten, erilaisten läpileikkaavien valtasuhteiden, sattumien ja yhteentörmäysten seurauksena onkin pysyvänä, läpinäkymättömänä näyttäytyvä tieteellinen instituutio. Tällaisen instituution olemassaoloa voi juhlistaa, sitä voi kiittää tai syyttää, mutta yhtenäistä tai siistiä kertomusta sen muotoutumisesta tai sen toimijoista ei tarvitse kertoa. ■

NUMERON KIRJOITTAJAT

TUIJA KOKKONEN TeT, professori, Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu

ARI KORHONEN FM, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto

VILLE LÄHDE FT, tutkija, BIOS-tutkimusyksikkö

KATARIINA MÄKINEN YTT, yliopistotutkija, Itä-Suomen yliopisto

LIINA SOINTU YTT, yliopisto-opettaja, Tampereen yliopisto

JUHA SUORANTA KT, professori, Tampereen yliopisto

HANNA TERÄS FT, yliopettaja, Tampereen ammattikorkeakoulu

MARKO TERÄS FT, tutkijatohtori, Tampereen yliopisto

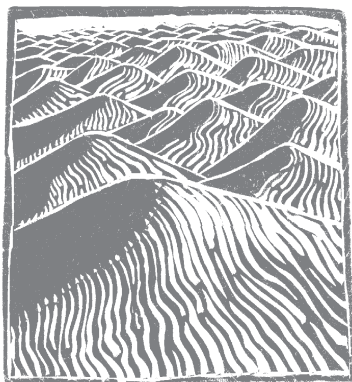
TERO TOIVANEN VTT, yliopistotutkija, tutkijakollegium, Helsingin yliopisto

UUSINTAPAINOS ILMESTYY HEINÄKUUSSA

"Filosofia on aina käsitteiden keksimistä. En ole koskaan piitannut metafysiikan ylittämisestä tai filosofian kuolemasta. Filosofialla on tehtävä, käsitteiden luominen, joka pysyy täydellisen ajankohtaisena."

GILLES DELEUZE

HAASTATTELUJA

TUTKIJALIITTO

Paradeigma

Toim. Anna Helle, Vappu Helmisaari ja Jussi Vähämäki

Haastatteluja on kokoelma Gilles Deleuzen artikkeleita ja haastatteluja 1960-luvulta 1990-luvulle. Näissä yksi 1900-luvun innovatiivisimmista filosofiasta puhuu filosofiasta, politiikasta, taiteesta ja ennen kaikkea käsitteiden luomisesta.

TUTKIJALIITTO.FI

SISÄLTÄÄ
LISÄTEKSTIN!

TERO TOIVANEN, VILLE LÄHDE

Realpolitik climate expertise as obstruction to climate action

The article contributes to research on climate obstruction by examining a specific form of climate advocacy, realpolitik climate expertise. The article defines realpolitik climate expertise as a public counter-reaction to demands for urgent action on climate change and a socio-ecological transformation of society. The research is situated in the context of the Finnish climate debate of recent years. It examines the public climate advocacy of two prominent climate experts: Mika Anttonen, the main owner of the oil company St1, and Petteri Taalas, the Secretary-General of the World Meteorological Organisation (WMO). The article shows that realpolitik climate expertise sees tackling climate change and reducing fossil fuel use as important societal tasks, but frames deeper societal transformation as unrealistic and questions the rapid national net emissions reductions defined by international climate targets. The article also shows that realpolitik climate expertise can be interpreted in many ways as climate obstructionism. The study of realpolitik climate expertise also prompts a broader debate on the characteristics of climate expertise in the era of climate crisis.

KEYWORDS *climate obstruction, climate delay, climate expertise, climate politics, frame analysis*

JUHA SUORANTA, MARKO TERÄS, HANNA TERÄS

Education Under the Sway of Digitalization? Towards Data- and Algorithm-Driven Higher Education

Economic growth and productivity have been on the agenda of Finnish higher education policy for decades. Traditionally, these have been addressed with the structural development of higher education. This “higher education efficiency doctrine” has since harnessed digitalization to achieve its goals. Consequently, the focus has shifted from educational structures to optimizing student capacities. Currently, in Finland, the digitalization of higher education is enormously advanced with the Higher Education Institutes’ Digivision 2030 initiative. Our article problematizes this initiative’s “value propositions” by examining the digitalization of education as a sociotechnical imaginary, a construct designed to direct the actions of societies and individuals toward a technology-driven future.

KEYWORDS *digitalization, datafication, data and algorithm driven education, higher education policy, Digivisio 2030*